

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2016
6

Papp Sándor Zsigmond prózája | Fenyvesi Ottó,
Izsó Zita, Keszthelyi György versei | Keszeg Anna,
Hermann Veronika, Zahorján Ivett, Simonovics Ildikó
tanulmányai | Kritikák Cserna-Szabó András, Szálinger
Balázs, Szilasi László, Selyem Zsuzsa, Szöllösi Mátyás,
Szabó Róbert Csaba és Kálmán Gábor könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlész folyóirat

Szerkesztők:

Pápay György, Vass Norbert,
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Korrektor:

Kovács Emőke

Szerkesztőségi titkár:

Demus Zsófia

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.
Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu
www.szepirodalmifigyelo.hu

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap 15-én

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknel,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).
További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu, Lázy Kft. • Budapest

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány
Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke
ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Petróczi Éva: <i>A körhinta</i> (Búvópatak, 2016/9.)	3
Keszthelyi György: <i>Te vagy-e?</i> (Várad, 2016/10.)	5
Papp Sándor Zsigmond: <i>Utazás</i> (Élet és irodalom, 2016. szeptember 9.)	6
Handó Péter: <i>Házi orvosok</i> (Magyar Műhely, 2016/3.)	9
Szabó István: <i>Két part között</i> (Híd, 2016/9.)	10
Izsó Zita: <i>A második halál</i> (Vigilia, 2016/10.)	11
Fenyvesi Ottó: <i>(Elfeledett helyek: Brazília)</i> (Vár, 2016/3.)	12
Kácsor Zsolt: <i>A Siegfried-monológok</i> (Mozgó Világ, 2016/10.)	14

■ DIVAT

Keszeg Anna: <i>A divat mint kulturális iparág</i>	27
Hermann Veronika: „ <i>The stars look very different today</i> ”	36
Zahorján Ivett: <i>Fénymásolt (anti)divat</i>	50
Simonovics Ildikó: <i>Divat kényszerszabadságon?</i>	57

■ KÉPREGÉNY

Madarász Gergely: <i>Valabol</i>	68
----------------------------------	----

■ KRITIKA

Pethő Anita: <i>Az ország felemelkedése és más nemzeti sorstragédiák</i> (Cserna-Szabó András, Szálinger Balázs [szerk.]: <i>A másik forradalom</i> – <i>alternatív ötvenhat</i>)	76
Szekeres Nikolett: <i>A tudatfolyam batárán túl</i> (Szilasi László: <i>Amíg másokkal voltunk</i>)	81
Demus Zsófia: <i>Történet távlatokból</i> (Selyem Zsuzsa: <i>Moszkvában esik</i>)	85
Pogány Eszter: <i>Emberélet/Csillaghalál</i> (Szöllösi Mátyás: <i>Váltóáram</i>)	90
Tinkó Máté: „ <i>A lepke öt és mindhármunkat én</i> ” (Szabó Róbert Csaba: <i>Alakváltók</i>)	95

Seres Lili Hanna: <i>A hullabáz szerethető bája</i>	100
(Kálmán Gábor: <i>A temetés</i>)	100

■ **BIBLIOGRÁFIA**

2016. szeptember–október (Zahari István)	106
--	-----

Számunk szerzői	126
-----------------	-----

Lapszámunk borítóján Madarász Gergely grafikája látható.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Együttműködési
Alap

SZEMLE

Petróczi Éva

A KÖRHINTA

No. II.

sok tarka, szép lova
pár percig fut, ám hona tétova
világ: habozva, lassan elmerül.

Rainer Maria Rilke: *A körhinta*,
Szabó Ede fordítása

Nem is körhinta,
igazi caroussel ez:
a lehető legrilkeibb.
Négyen ülünk egy tükrös hintó mélyén,
mi, nagyszülők, mosolygunk,
egy-egy gyerek – olykor –
nagy vígan felvisít.

Bécsi keringő ütemére
forgunk csak körbe-körbe,
a régi lemezt az idő
már jócskán meggyötörte.

A tekintetem elidőzne óreinken,
a három, szigorú, harsonás,
fehér-arany ruhás, bibliás angyalon,
de rám tör valami félelem,
s így róluk gyáván elkapom.

Hiába, a vének, hogyha angyalt látnak,
legyen bár festett, legyen bár fából,

nehezen tudnak felocsúdni
a dies irae-riadásból.

Bár napfényünk a gyerekkacagás –
a mi világunk: már tétova világ.

Bűvópatak, 2016/9.

Keszthelyi György

TE VAGY-E?

Te vagy-e a szorosan
egymáshoz simuló ajtók egyikének
gyakran csapódó kiáltása mögött?
Te vagy-e a hegedű, az ének,
az örök száműzetések kísértő hangja
a nyárba száradó almafa alatt?

Helyezkedj csak el otthonosan,
bárki lennél – sosem ismertelek.
Legjobb esetben elvétve, ritkán,
végigsétálsz a rejtett felületeken,
alig látlak, folyton szertefoszlasz,
– bárányfelhő az őszi képletekben –

A hűség nulla – én sem létezem.
Te sárguló pergamen, képeslapok között,
beilleszkedsz a tépett semmiségbe,
csak heversz a halk hiány íróasztalán,
ahonnan az utószó is tovább költözött.
Mégis olvaslak – csak így érthetjük egymást.

Te vagy-e az, aki folyton változol,
átutazol a beteg, nyomorult tényeken?
Te vagy-e itt, ahol már rég nem vagy,
mert átevezteél minden lényegen,
minden tapintható, színes látszaton –
(éltvonalad mély árok a tenyeremen).

Várad, 2016/10.

Papp Sándor Zsigmond

UTAZÁS

Négy hónapig nem is merte kinyitni a szoba sarkában tornyosuló dobozokat. Fényképalbumok, kisebb vacacságok, de leginkább könyvek lapultak bennük súlyosan. A többit, a konyhai dolgokat, ruhákat, ágyneműt és a fürdőszobai holmikat már rég kipakolta, de azokhoz valahogy nem akart nyúlni. Mit csináljon a könyvekkel, amikor még a polcot sem vette meg? Olvasni nem volt kedve, a legtöbb ügyis a boldogtalanságról szól, az meg neki itt van élőben, egyenesben, bármikor belelapozhat. A boldogságról szóló könyveket inkább Emma szerette, a ríktó borítók meg a fényes betűk árulkodtak erről, meg az ölelkező párok lehetetlen, kifacsart pózban. Emma ezeket rendszerint meg is könynyezte, vagy legalábbis pirosra dörgölte a szemét a budipapírral, mert zsebkendőre sajnálta a pénzt, s olyankor megint hozzá lehetett nyúlni, nem parancsolta le egyből magáról Istvánt, és a szuszogásából meg a test rángásaiból ítélve némi élvezet is átszivároghatott a könyvből. De aztán elillant az is, ahogy a túlfogalmazott mondatok, és újra azzal a kissé sértődött arccal bámulta a tévét.

Az utazós csatornát szerette, abban bármit megnézett, a legsötétebb Afrikától az angliai mocsarakig. Mindegy volt, hogy mit mutatnak, csak minél messzebb legyen a Kén utcától, a belváros örökös nyugtalanságától, a kutyaszartól és a reggeli szentségeléstől, mert valaki beállt az élelmiszerbolt raktárkapuja elé, hiába ott a tábla meg a felfestés. Őt megfiatalítaná az utazás, ezt találta ki végül lefekvés előtt, majd kezdte mondogatni másnap és harmadnap, mint valami imádságot. Akkor tedd félre a cigit meg a csipszet, morogta vissza István, mert a felesége hol pőfékelt, hol meg zörgött azokkal a szörnyű tasakkal, néha kettőt is elropogtatott egy délután alatt. Ettől kezdett sárgulni a bőre, meg repezni, mint az esőt nem látott föld Afrikában, mert az igazából nem is krumpli, csak vegyszer, szózott átbaszás, de ezt Emma is tudhatná, ha legalább egyszer elkapcsolna máshová. A legnagyobb gond persze mégis az volt, hogy Istvánt maximum Sopronig lehetett elcsábítani, ott megmakacsolta magát, mint kutya az állatorvos rendelője előtt. Ő nem megy tovább, egyrészt semmi sem érdekli a határon túl, másrészt a családban is mindig akkor jöttek a bajok, amikor valakinek viszketni kezdett a segge. Marcsiékat a nászútjukon rabolták ki, a nagybátyja meg

Belgiumban kapott agyvérzést. Másodjára meg akkor, amikor kiküldték nekik az orvosi ellátás számláját, el is kellett adniuk az autót, különben jött volna a behajtó.

Egyedül fogsz meghalni, mérte végig Emma lesajnáló arccal a magyarázkodásai után. Erre István nem is nagyon tudott mit mondani. Neki ez nem tűnt fenyegetésnek. Őszintén szólva ő se nagyon akarta, hogy ki tudja, hányan tülekedjenek majd a halottas ágyánál. Nem műsor az, és nem is parádé. Úgy gondolta, hogy ha majd eljön az idő, akkor ő is el fog vonulni, mint egy medve, lomhán és méltóságteljesen. De itt, a dobozok között már jobban értette, hogy mire gondolt Emma. Például arra, hogy a magány a legsunyibb gyilkos a világon, tán még Columbo sem tudná elkapni, hiába vakarná az állát a megszokott mozdulatával. István egyre biztosabb volt benne, hogy minden egyedül töltött óra egy hetet visz el az életéből, holott már rég nem lehetne ilyen bőkezű. Nincs miből. Ilyenkor mindig fel akarta hívni Emmát, hogy a köszönés és a „hogyan vagy?” után egyből könnyörögni kezdjen, belesírjon a telefonba, hogy mindenen változtatni fog, miközben semmin sem tud már, de ekkor hallani kezdte magában a saját, elvékonyodott, állati hangját, így aztán nem nyúlt a telefonhoz. Ott egye meg a fene az egészet.

A fényképek a doboz alján voltak. Az lett volna a legokosabb, ha az összeset kidobja a szemébe, de a kibontott vodka most is azt mondta, hogy ő jóval bátrabb ennél, nézze csak végig mindegyiket. Régi karácsonyok voltak, kicsit már színehagyottak, de akkor még becsomagolták az ajándékokat, még ő is szarozott a cellulxszal, hogy legyen meglepetés, aztán már legszívesebben átaludta volna az egészet, a szilveszterrel együtt. Amit ezután látott, arra egyszerűen nem talált magyarázatot. Két alak állt szorosan összebújva a kép előterében, mögöttük templomok, díszes házak, szökőkutak. A férfi kétséget kizáróan ő volt, ugyanazok a ráncok, ugyanaz a megereszkedett váll, mintha a fej súlyát egyre nehezebben viselné a törzs, talán csak a tekintete volt magabiztosabb. A nő viszont... Egyszerre tűnt ismerősnek, mégis megmaradt bizsergetően ismeretlennek. Emma volt, de mintha képről képre jobban összeszedte volna magát. Megint festette a szemét, frizurát vágatott, kihúzta magát, és a melle is megint akaratosabban próbálta átszúrni a blúzát.

Az eggyel feljebb lakó egyetemista srác azt mondta, a képek Liszszabonban, Barcelonában és talán Gentben készülhettek. Tuti helyek, tette hozzá, és megveregette István vállát. De hát én nem is voltam ott, nyögte ki István, mire a gyerek úgy nézett rá, mintha valami marha jó cuccról számolna be, egy tripről, ami nem hozza, hanem viszi az

emlékeket. Sőt ha szigorúan vesszük, akkor a mellette álló nőt sem ismeri, folytatta volna, csak annak csapzottabb, füstösebb, örökké zörgős változatát. Ahogy folyton rág, mint valami hörcsög. De ezt már inkább az üres lépcsőfordulónak mondta, mert normális ember ilyesmit tényleg nem hallgat végig hétfő délelőtt.

Az egyik képet, talán a barcelonásat vagy a genteset, ki is nagyíttatta, de akkor sem tűnt fel semmi, nem volt hamisítvány, nem árulkodtak a pixelek semmilyen beavatkozásról, photoshopról. Szépek a fények, mondta ábrándozva a bolt eladója, egy harmincas nő, meg hogy szerencsés ember a felesége, hiszen ilyen helyekre is eljuthat. És hogy a Sagradát is megnézték-e. Igen, felelte tétován István, mert biztos volt benne, hogy a képen szereplő pár biztosan megnézte a Sagradát, akármi legyen is az. Biztos volt náluk útikönyv. Én még nem jutottam messzebb Sopronnál, mondta a nő, és úgy tátotta el a száját, ahogy pornólapok modelljei szokták. Menjen a fenébe, csapta rá dühösen az ajtót István, bár mondhatott volna mást is, akár egy kávéra is meghívhatta volna, de erre csak utólag jött rá.

Szeretőt tartott a feleségem, magyarázta annak a kevés embernek, akik még feljártak hozzá. És a fényképre bökött a falon. Akkor már szakállat növesztett, és lefogyott a sok vodkától, a bőre viaszos lett, szinte ráfeszült a csontokra. Akkor már tényleg el lehetett hinni, hogy az a férfi a képen nem ő, hanem egy jómódú idegen, akinek a seggében is pénz van, és aki elcsábította Emmát. Valahogy boldoggá tette, zörgés és füst nélkül. Mintha csak valami sorozat lenne a tévében.

Nem lesz ez így jó, öreg, mondta az egyetemista, amikor egyik este odakint aludt el a folyosón. A végén még átcuccol nekem a másvilágra, tette hozzá. De ezt szinte azonnal meg is bánta, mert István a fal felé fordult, majd némán rázkódni kezdett a válla. Ne szívja mellre, nem úgy értettem, lépett mellé, és megpróbálta felhúzni a kőről. Akkor vette észre, hogy nem sír a másik, hanem kacag. Én onnan jövök, mondta István, amikor végre szóhoz jutott, és azzal, valahonnan a test mélyéről, meg is érkezett a hang. Nem vihogás volt, még csak nem is nevetés, hanem inkább éles zörgés, mintha alufóliát gyűrögetnének. Baszódj meg, lökte vissza a kőre a tehetetlen testet, aztán gyorsan lerohant a lépcsőn. De hiába sietett, az a hang aznap mindenhová elkísérte.

Élet és Irodalom, 2016. szeptember 9.

■ Papp Sándor Zsigmond 1972-ben született Radócon. Prózát ír. József Attila-díjas.

Handó Péter

HÁZI ORVOSOK

Épp csak bakarasznyi köd telepedett a szemére, mégis oly homályba burkolódzott, hogy már-már azt gondoltuk, menthetlen. Ettől még a mentők nem szirénáztak veszettül körötte. Azt hittük, fölkel, ha meghalt – emberléptékben – örökre.

Masszíroztuk volna a füle tövét vörösré, de fehér maradt, mint egy viaszfiguráé. Száját is fölöslegesen nyálaztuk össze, nem köhögött vissza semmit. Sőt azt se, miből a lelket eredeztetik. Rakosgattuk jobbra-balra, így szórakoztunk vele reggelig.

Ahogy megjött a hajnal, hoztuk a reggelit – megszokásból. Mert a megszokás úr, az ember meg alattvalója, hát ne akarjon másképp tenni, egyen, ha itt az ideje. Különben hogy bír majd föltámadni? Hiába volt a kanalazás, a sok letörölhető pacni.

A tett fölöslegességét nem lehetett meghaladni egyetlen ötlettel se. Volt a ködből előtte, mögötte számarászúrke gomolygás, mire bealkonyult – és nem csak neki. Hát megvacsoráztunk, miképpen akárki, és elhúztuk messze az irhánk.

Magyar Műhely, 2016/3.

■ Handó Péter 1961-ben született Salgótarjánban. Verset és prózát is ír.

Szabó István

KÉT PART KÖZÖTT

A folyóparton ülünk, és a tengerről mesélsz.
 Hogy milyen egy nyaralás, hogy a tenger
 lassú, és sehol sem látszik a túlsó part. Mindent
 elhiszek neked, én még nem láttam a tengert,
 és elképzelni is alig tudom. A kezembe adsz
 egy kagylót, amit a tengerparton találtál, azt
 mondd, benne a tenger, hallgassam meg.
 Aztán azt mondd, ússzuk át ezt a folyót,
 most a sodrás nem olyan erős, hogy a víz
 itt a legszelídebb. Férfiúszásban vagyok a
 leggyengébb, de abban úszom, mert te is
 abban úszol. Ha most megfulladnék, és
 valaki megtalálna, leellenőrizné, hogy élek-e
 még. Rám hajtana a fejét, és hallaná bennem
 a folyót, mint én a tengert abban a kagylóban.
 Amikor kiértünk a partra, akkor jutott eszembe,
 hogy ez a folyó valahol egy tengerbe torkollik.

Híd, 2016/9.

Izsó Zita

A MÁSODIK HALÁL

A fa már öreg,
 egy ideje már nem nő tovább.
 A törzsét két kézzel át lehet érni, mint egy fiatal lány derekát.

Minden évben a születésnapján letört egy kicsit vastagabb ágat,
 és faragott belőle egy arcot,
 ami pont úgy nézett ki, mint ő.
 Később tudtuk meg, az ikertestvére az.
 Azt mondta, állandóan azzal játszottak, hogy felcserélték a nevüket,
 még a szüleik sem tudták megkülönböztetni őket,
 ő pedig soha nem figyelmeztette őket a tévedésre.
 Egy darabig kevésbé fájt attól,
 hogy a saját nevét látja a síron, és nem az övét.

Néhány évvel ezelőtt kivágattuk a fát.
 Egy ideje nagyon leárnyékolta a szobát.

Azóta is pontosan meg tudom mondani, hol állt.
 A két gyerek ott van az ágai között,
 a sarkon pedig befordulnak a katonák,
 a fiúk dobálni kezdik őket a gyümölcsökkel,
 a katonák nem céloznak rájuk, csak meg akarják őket ijeszteni.
 Egyikük a földre zuhan.
 Ruháját a sok összetaposott gyümölcs
 szívójékánál egészen pirosra színezi.

Vigília, 2016/10.

Fenyvesi Ottó

(ELFELEDETT HELYEK: BRAZÍLIA)

Hosszú az idevezető út.
 A nyomorúság lakozik errefelé.
 A régiék meghaltak mind.
 Kapkodjuk csak a fejünket.
 Érkeznek a részletek ezerrel.
 Látjuk a horizontig beretvált,
 sík bácskai semmiket.
 Elhagyott tanyák, összedőlt istállók.
 A távolban sötét felhők tornyosulnak.

Szerbül Bagremovo, magyarul Brazília.
 A környékbelieknek Brazi.
 Nem messze van ide Topolya.
 Vályogház is van, több. Az egyik
 udvarán egy kiszuperált lakókocsi.
 A kertben nincsenek madárijesztők.
 Egy kis vetemény. Uborka, dinnye.
 A lomb között almák függnek,
 amolyan férfiúi jelképként.

Templom sincs már a faluban.
 A bolt bezárt. A kocsmá is félig.
 Előtte áll két aggastyán,
 cigarettával kínálják egymást.
 Már mindent megbeszéltek,
 néznek a semmibe. A postást várják.
 Csubrilovity Milorád, a szomszéd faluból jön.
 Biciklivel és a nyugdíjjal. Fején tányérsapka.
 Mindig a foga fáj. Senki se tökéletes.

Ez itt Brazi. Nem vagyunk
 a világhálón. El vagyunk felejtve.
 Hozzánk hűtlen lett mindenki.
 Mi meg vagyunk csalatva.

Tudja, felénk nem úgy van az,
 hogy csak felnyúlunk a levegőbe,
 és hopp ott repül egy kis boldogság,
 lekapjuk, és nézegetjük.
 Mi nem emlékszünk ilyesmire.

Hosszú az idevezető út. Akácos.
 Azt beszélük, valamikor nagyon régen
 a falu apraja-nagyja nekiindult az óceánnak.
 De aztán visszafordultak, nem jutottak el
 Brazíliába. Mi már nem emlékszünk semmire.
 Hagyjuk a régiéket. Nyugodjanak békében!
 Úgyis utat talál magának az elkeseredés.
 Tudja, nem lehet ezt csak úgy, mindentől
 függetlenül értelmezni. Olyan rég volt!

Talán a Julis néni, a legidősebb asszony
 a faluban. Ő tud egy-két dolgot, amit még kell,
 de neki is véges az emlékezete.
 Ő még látta a kakastollas csendőröket,
 ahogy elvonultak Bogaras felé.
 Másnap megérkeztek az orosz csapatok.
 Látja, így voltak valaha a dolgok.
 Béke, háború. Béke, béke,
 aztán megint háború.

Vár, 2016/3.

Fenyvesi Ottó 1954-ben született Gunarason. Verset és prózát egyaránt ír, műfordítással foglalkozik. József Attila-díjas.

Kácsor Zsolt

A SIEGFRIED-MONOLÓGOK

David tudta, hogy naplót vezetek, és esténként emlékezetből mindent leírok, ami aznap történt velem, ezért lebeszél róla, hogy történész legyek, rávett, hogy írjak. Akkor már az írás volt a mindenem, tévét alig néztem, helyette inkább olvastam, jobbra francia könyveket, mert magyar könyveink nem voltak, és írtam, írtam, írtam, hetente teleírtam egy egész füzetet, de nem akármilyen füzeteket, s nem akármilyen tollal, idővel rákaptam ugyanis a drága, finom papírokra és a vékony hegyű, minőségi tollakra, mert Franciaországban abban az időben sokkal jobb minőségű tollakat lehetett kapni, mint Magyarországon, úgyhogy írtam és írtam, olykor csupán az írás kedvéért írtam, szerettem a betűket a pusztá formájukért, sokszor gyakoroltam az aláírásomat is, hogy minél különlegesebb legyen, mert elterveztem, hogy ha egyszer nem híres történész, hanem híres író leszek, akkor egyedi tintával és érdekes aláírással dedikálom majd a regényeimet. Davidnak megmutattam ugyan a füzeteimet, de azt nem engedtem meg, hogy beleolvasson, de azért elismerően füttyentett a mennyiség láttán, nem rossz, te aztán nem lazsz, nem akarsz betársulni a filmembe? Úgyhogy betársultam a filmjébe, s attól kezdve minden héten moziba mentünk, sülvefőve együtt voltunk, amibe Pierre bácsinak csak sikerült belerondítania a maga módján, merthogy megkérdezte tőlem egyszer a reggelinél, hogy ki ez a David, akit mostanában olyan gyakran lát, ráadásul már Siegfried bácsitól is azt hallja, hogy az ő öcsikéje folyton együtt lóg egy kis kommunistával, s akkor most tiszta vizet kellene önteni a pohárba, hogy ki is ez a fiú, s mit csinálunk mi állandóan együtt, mivel foglalkozunk, amikor együtt vagyunk? S ekkor Pierre bácsi kért még egy szelet bagettet Nicole-tól, s lassan és teátrálisan megkente, s hallgatott. Majd rám nézett, s azt mondta, hogy bizonyos emberek számára a bagett mindkét fele vajas. S megkérdezte, hogy ezt értem-e. Merthogy vannak olyan emberek, folytatta, akik a kenyérnek csak az egyik felét vajazzák meg, vannak azonban olyanok is, sajnálatos módon egyre nagyobb számban, akik a kenyérnek mindkét felét megvajazzák. S most, hogy Siegfried bácsitól is egyre gyakrabban hallja, hogy a Florian és a David így meg úgy, akkor neki tudnia kell, hogy az ő öcsikéje miért is lóg együtt egy kis kommunistával. S akkor Isabelle néni és Nicole kuncogni kezdett,

mert ők valószínűleg értették Pierre bácsit, de én nem értettem semmit. Nem értettem. S Pierre bácsi nézett rám hidegen, bámult élettelen szemmel, mint a folyosón azok a halott provençe-i babák, azok a szőlőmunkások, birkapásztorok, kosárfonók és vízholdók, akiket folyton a fal felé kellett fordítanom, hogy be ne húzzak nekik egyet. Nem szóltam, csak lesütöttem a szememet, s nem értettem, hogy miről beszél, nem értettem ezt a szöveget a kommunistákról. Hát tényleg azt hiszi, hogy David kommunista? Azt hittem eddig, hogy csak hülyéskedik. S különben is, ha David kommunista volna, azzal mi volna a baj? S amikor már-már elviselhetetlen volt a csend, Pierre bácsi rám nézett, s nagy komolyan megkérdezte tőlem, hogy figyelj csak, te Florian, te a kommunista lányokat szereted, vagy a kommunista fiúkat? S erre kitört belőlük a röhögés. Pierre bácsi, Nicole és Isabelle néni a hasát fogta, én meg nem értettem, hogy mi ebben olyan vicces, Nicole megsimogatta a fejemet, azt mondta, hogy az úr csak viccelt, nem szabad mindent komolyan venni, hát nézzem már meg, hogy az úrnak milyen jó kedve van, örüljek neki, hogy ilyen jó kedve van, s ne vágjak már ilyen keserű képet. De én nem nevettem, hallgattam, nem szóltam, nem vettem levegőt, Nicole és Isabelle nevetett, Pierre bácsi pedig azt mondta, hogy öcsikém, te mindent olyan komolyan veszel. Veled már viccelni sem lehet, csak lazán, csak lazán. Ne legyél már olyan görcsös, Florian, Isabelle néni meg hozzátette, hogy nagyon szimpatikus fiú ez a David, ha gondolom, nyugodtan hívjam meg hozzánk vacsorára, Nicole készíti majd valami istenit. Mire Pierre bácsi szeme megvillant, s bólogatott, rendben, hívjuk meg vacsorára, de mi lesz, ha vacsora után David bekérdzkezik a szobámba? S ezen megint röhögtek. A kurva anyátokat, ezt gondoltam akkor – legalábbis ezt olvasom most az egyik régi jegyzetfüzetemben.

Emiatt később beolvastam Siegfried bácsinak, miért beszél a hátam mögött összevevissza rólam és Davidról, ezt kérdeztem tőle, mire megveregette a vállam, lassan a testtel, öcskös, a te Siegfried bácsid a szemembe is megmondta, hogy egy kommunistával haverkodsz. Nem lehetett rá haragudni, mert ha kevés volt a vendég, a háborúról mesélt, és ittam minden szavát, mert egykori német katona léte Siegfried bácsi dicsőítette a Vörös Hadsereget, s szapult a második világháborús német csapatokat, de náluk is jobban gyalázta a harmadik birodalommal szövetséges országok katonáit, a magyarokat, a románokat és az olaszokat, ezeket mind „cigány népeknek” nevezte. Ilyeneket nem hallottam odahaza a háborúról, a történelemórán soha nem mondta el a tanár,

amit Siegfried bácsi elárult: „ha ezek a cigány népek, mármint a magyarok, románok és olaszok” olyan hősiiesen harcoltak volna a világháborúban, mint ahogyan a szovjet katonák küzdöttek, akkor a németek megnyerik a második világháborút, minden ezeken a cigány népeken múlt, a magyarokon, a románokon és az olaszokon. Elmagyarázta, hogy ha a Vörös Hadsereg 1943 januárjában nem tudta volna átszakítani a Don folyónál megmerevedett front vonalát, akkor talán még a sztálingrádi katasztrófa ellenére is lett volna esély a német győzelemre. Siegfried bácsi szerint Sztálingrád stratégiai értelemben nem is volt fontos, az a város nem is kellett a németeknek, a szovjetek sztálingrádi győzelme csak az érte vívott harc által vált fontossá, és erről ő személyesen megvan győződve, mert ezerkilencszáznegyvenkettő-negyvenhárom telét az orosz fronton harcolta végig. Közélről látta, hogy a szövetségesekben, azokban a cigány magyarokban nem lehet megbízni. Amikor a magyarokat szidta, Siegfried bácsit egyáltalán nem érdekelte, hogy én is magyar vagyok, azt mondta, ő nem fog udvariaskodni származási alapon senkivel, az igazság ugyanis akkor is igazság, ha egy német, egy orosz vagy akár egy magyar képébe vágja bele, márpedig ő belevágja, ő a németeknek is megmondja, hogy „szaralokok vagytok”, mert ő úgymond „kemény fiú”, ő végigharcolta a második világháborút géppuskás lövészként, neki aztán senki sem tud újat mondani a világháborúról. De én persze hiába is akartam volna újat mondani. Fogalmam sem volt az egésztől. S míg nem találkoztam Siegfried bácsival, a világháború igazából csak a Mazurka nagyapám miatt érdekelt, meg azért, mert szerettem a Négy páncélos és a kutya című lengyel filmsorozatot a tévében. Azt gondoltam, hogy ez az egész engem személyesen is érint. Nekem azt mesélték, hogy Mazurka nagypapám fiatalon ott maradt a Don-kanyarban, ezért nem ismerhettem meg őt személyesen. Gyerekkoromban sokszor szóba került, de azt már csak Pierre bácsitól tudtam meg Marseille-ben, hogy Mazurka nagypapa nagyon gazdag ember volt, egy igazi kapitalista, aki a saját szikvízgyárában saját alkalmazottakkal dolgozott, saját teherautói voltak, az emberei azokkal hordták a városban a szódavizet. Pierre bácsi azt mesélte, hogy az apja vasárnapként úgymond „grasszált”, vagyis fölvette ünnepi öltönyét, szivarra gyújtott, és sétatálcát lóbálva korzózott kávéházról kávéházra, a nagymamámmal karöltve. Befolyásos barátai voltak, mégsem tudta elintézeni, hogy ne sorozzák be, úgyhogy ezerkilencszáznegyvenkettő nyarán kivitték a szovjet frontra, a Don-kanyarba, ahol ezerkilencszáznegyvenhárom januárjában eltűnt. Negyvenhárom éves volt, a felesége két

kisgyerekekkel maradt magára. Ezt mesélte Pierre bácsi, de odahaza, Magyarországon még ennyit sem tudtam Mazurka nagyapámról, akit a titkolózás, a suttogás, az elhallgatás, az elharapott szavak folytán nem hősi halottként, hanem bűnözőként képzeltem magam elé. Apám beharapta a szája szélét, ha az apja szóba került, ha meggondolatlanul és részegen odavetett is pár mondatot, idővel elnémult, nem beszélt. Emiatt számomra valamiképpen bűnös dolognak számított, hogy nagyapát besorozták, s elvitték a Don-kanyarhoz. Nagyapáról tilos volt mások előtt beszélni, még azt sem volt szabad elmondani, hogy a nagyapám után kaptam a Flórián nevet, ezzel vigyázni kellett, mert ha elárultam volna, hogy a nagyapám tiszteletére lettem Flórián, akkor máris beszéltem volna a nagyapámról, illetve a bűnéről. Márpedig a bűnös nagyapámról a hetvenes és nyolcvanas években tilos volt beszélni, az apám még odahaza, a négy fal között is lehalkította a hangját, ha a Don-kanyar szóba került, így hát ha mások előtt a bűnös Flórián név eredetéről beszéltem volna, megszegtem volna azt a szabályt, hogy soha nem beszélünk a bűnről. De sosem mondták meg, hogy végül is miféle bűnről nem beszélünk. Gyerekkoromban a Don-kanyar nekem nem földrajzi fogalom volt, nem is történelmi esemény, s nem is egy háborús hadszíntér a sok közül, hanem az apám szegyenkezve összeszorított szája. Olyan volt, mint ötvenhat. Az iskolában tilos volt beszélnem ötvenhatról, apám még odahaza, a négy fal között is lehalkította a hangját, ha ötvenhat szóba került, így hát azzal nem dicsekedhettem el a többieknek, hogy az én gazdag Mazurka nagyapám kisebbik fiából lett az én gazdag francia nagybácsikám, aki végtére is bűnös ötvenhatos volt: fegyvert fogott az oroszok ellen, az életét kockáztatva harcolt a forradalomban a hazáért, majd Nyugatra menekült alig tizennyolc évesen. A hetvenes-nyolcvanas években idehaza nem hős volt, hanem bűnöző. Erről nem beszélünk mások előtt, sőt apám sem írt a nagyapámról és a nagybátyámról egyetlen cikket sem, pedig neki szokása volt, hogy a magánügyeinket kitárgyalja. Nem írta meg, hogy az apja meghalt a Don-kanyarban, s azt sem, hogy az öccse ötvenhatban Nyugatra szökött. Azok a képek, amelyek apám csöndje ellenére mégis megragadtak a fejemben a bűnről, mind fekete-fehérek voltak, nem pedig színesek, így hát nem tartoztak bele, sőt eleve bele sem tartozhattak abba a hazug valóságba, amiből a családunk összerakta a hallgatást; inkább olyanok voltak ezek a képek, mint a régi újságokban a megfakult, rászteres fotók. Ráadásul nem voltak igaziak, csak másolatok. Nem voltak átélhetők. Amikor a szálló teraszán ülve Siegfried bácsira is úgy néztem, mint egy

másolatra, hiszen akit én láttam, az színes volt, nem pedig egy fekete-fehér kocka egy történelmi filmből. Színes volt, mert az arcát kékes-vörösesre festették a bor hatására széttöredezett hajszálerek, s a szájából sárgán villantak ki széles lapátfogai. Amikor a szálló teraszán üldögélve harsogva szidta a német csapatokat s a velük szövetséges magyarokat, románokat és olaszokat, belefeledkeztem az arcába, mert beszéd közben remegett az a nagy, rezes orra, a düllelt, világosbarna szeme megtelt étellel, a hatalmas, pirosas, elálló fülének karéján pedig meg-megrez-zentek az őszes szőrszálak. Siegfried bácsi színes kép volt. Semmi köze nem lehetett ahhoz a fekete-fehér fiatalemberhez, akiről mesélt, s aki német katonai egyenruhában rótt a mesebeli harcmezőt. Képtelen voltam hitelt adni annak a ténynek, hogy ez a nagydarab, vöröses ember, aki kissé kapatosan csapkodja az asztalt, s tökéletesen beszél franciául, egyike azoknak a második világháborús német katonáknak, akiről a történelemórán tanultunk, egyike azoknak a fiatal férfiaknak, akiket a fekete-fehér híradófelvételeken látni. Nem volt azonos saját magával, úgy értem, számomra az eredeti Siegfried bácsi ott ragadt a második világháborúban, s a nyolcvanas években már csak a másolata handabandázott velem. Az igazi Siegfried bácsi meghalt, ebben biztos voltam, s fekete-fehér csontváza ott maradt ezerkilencszáznegyvenháromban temetetlen. Most is ott fekszik a Don kanyarulatában valahol. Mindebből azt a következtetést vontam le, hogy Siegfried bácsi nem mond igazat. Hogyan is mondhatna igazat egy másolat, aki dublőrként saját múltbéli magát alakítja a valóságban? Ráadásul összehordott hetet-havat. Mivel Siegfried bácsi szemében a győzelem minden más szempontot felülírt, a Vörös Hadsereget azon egyszerű oknál fogva tartotta nagyra, hogy a világháborúban győzedelmeskedett. Ha a harmadik birodalmat emlegette, egykori német katona léte lefitytyedt a szája szélé, s gúnyosan annyit mondott: vesztettek a fritzek. Saját magát nem számította közéjük. Olyannyira nem, hogy múltbéli önmagáról rendszeresen egyes szám harmadik személyben beszélt. Siegfried a saját szemével látta ezerkilencszáznegyvenhárom februárjában, mesélte Siegfried bácsi ezerkilencszáznolcvankilenc tavaszán az Hótel Florian M teraszán ülve, hogy a német katonák puskatussal csapkodták a Don-kanyarból menekülő magyar katonák kezét, amikor föl akartak kapaszkodni a menekülő német teherautókra. Takakarodjatok, magyar kutyák, ezt üvöltötték a német katonák a magyar katonáknak. De mit tehettek volna mást, kedves Florian? A német katonák nem bíztak a magyarokban, Siegfried sem bízott bennük, mert nem harcra termett

katonák voltak a magyarok, nem igazi katonák voltak a magyarok, hanem besorozott piszkos cigányok voltak a magyarok, akik az első puska-lövésre megfutottak, a német katonák tehát azért csapkodták le őket a teherautókról, kedves Florian, mert ha fölvezték volna őket, balsze-rencsét hoztak volna rájuk. Siegfried a saját szemével látta, hogy mikor voltak igazi hősök a magyar katonák: akkor voltak igazi hősök a ma-gyar katonák, kedves Florian, amikor civilekkel kellett hadakozni, akkor bezzeg nagy hősök voltak a magyar katonák, a fegyvertelen em-berekkel szemben, az asszonyokkal szemben, a gyerekekkel szemben, akiket a hős magyar katonák ezrével mészároltak le az ukrán falvak-ban. Siegfried a saját szemével látta a felégetett ukrán falvakat, kedves Florian, mert mielőtt a magyar hadsereg felvonult a Don folyóhoz, hogy a többi cigány néppel együtt biztosítsa nekünk Sztálingrátót északraól, akkor a részeg magyar katonák röhögve gyűjtötták fel az ukrán falva-kat, és röhögve lödözték agyon a gyerekeket és a nőket. Tudta ezt maga, kedves Florian? Nem tudta, ugye, nem tudta. Nagyon sajnálom, kedves Florian, de a maga kedves nagypapája is ott vonult abban a barbár ma-gyar hadseregben, és nagyon is elképzelhető, hogy a maga kedves nagy-papája részegen gyűjtogatta a házakat, és részegen öldöste a civil lakos-ságot. Micsoda? Hogy ezt maga nem hiszi? Ugyan, kedves Florian, maga még fiatal, szinte gyerek, semmit nem tud a világról, Siegfried azonban megjárta a világháborút. Siegfried géppuskás lövész volt a német had-seregben, Siegfriednek semmi újat nem lehet mondani a világháborúról, ha pedig maga, kedves Florian, be akarná nekem mesélni, hogy a maga kedves nagypapája nem vett részt abban a barbár öldöklésben, akkor ezt Siegfried nem hinné el. Nem bizony. Ó, ne, kedves Florian, ne jöjjön maga azzal, hogy mi mindent csináltak a németek a második világhá-borúban, mert egyrészt Siegfried sokkal jobban tudja magánál, hogy mit csináltak a németek a világháborúban, ezen a téren maga semmi újat nem tud mondani, másrészt Siegfried a katonai morálról, katonai felkészültségről és katonai helytállásról beszél, nem pedig háborús bü-nökről és koncentrációs munkatáborokról, márpedig a katonai morál, katonai felkészültség és katonai helytállás tekintetében a Donhoz fel-vonuló magyar hadsereg nem nevezhető katonai alakulatnak. Tudja, minek nevezhető, kedves Florian? Csöcseléknek. S az a csöcselék na-gyon is rászolgált a büntetésre. Amikor a Vörös Hadsereg a Donnál ezerkilencszáznegyvenhárom januárjában egyetlen szempillantás alatt legázolta a magyar hadsereget, ó, bocsánat, a magyar csöcseléket, akkor Siegfried nem sajnálta őket, egyáltalán nem sajnálta a magyar katonákat,

mert már túl jól ismerte őket, s nem bízott bennük. S amikor a magyar katonák menekülni kezdtek a Vörös Hadsereg elől, s föl akartak kapaszkodni arra a teherautóra, amin Siegfried ült, akkor Siegfried puskatussal verte a kezüket, igen, ez így volt, kedves Florian, ne csodálkozzon ezen, egy katona nem menekülhet együtt olyanokkal, akik megbízhatatlanok. Isten megbüntette a magyarokat, Florian. A visszavonulás során Siegfried és a bajtársai egy éjszaka arra riadtak föl, hogy verik annak a pajtának az ajtaját, ahová behúzódtak a mínusz harmincfokos hideg elől. Lehetek odabenn vagy negyvenen, az emberek egymás hegyén-hátán feküdtek, de nem bánták, mert olyan volt az ember, mint egy kicsi kályha, mindenki adott egy kicsi meleget a másiknak. Siegfried volt a legfiatalabb, ő feküdt az ajtó mellett, s ezért neki kellett kinéznie, hogy kik zörgetnek. Felkászálódott, résnyre kinyitotta az ajtót, s kinézett a sötétbe, és magyar főtiszteket látott, be akartak jönni melegedni. A századparancsnok úr megkérdezte, hogy kik azok, magyarok, válaszolta Siegfried, mire a századparancsnok azt parancsolta, hogy be kell zárni az ajtót előttük. És Siegfried bezárta az ajtót. S ezután ordítózást hallottunk, jajveszékelt, s aztán három lövést. Gyilkolják egymást a magyarok, ezt gondolta Siegfried. Aztán csönd lett. S amikor reggel kimentünk, a magyar főtisztek közül hárman ott feküdtek az ajtó előtt holtan, a kezükben pisztoly. Tudja, hogy mi történt velük, Florian? Azok ott kinn főbe lőtték magukat. Nem bírták a szenvedést, Florian. Mi nem akartuk őket beengedni, ők viszont nem akartak kinn maradni. De nem tudtak tovább menni sem. Erre főbe lőtték saját magukat. Milyen katona az olyan, aki menekülés közben képes főbe lőni magát? Tudja, hogy milyen katona az, Florian? Semmilyen. Egy senki. Egy nagy nulla. Zéró, Florian. Megússza a frontot, aztán lelövi saját magát... Na, hiszen... Miután hazamentem a szállóból, elmeséltem Pierre bácsinak Siegfried bácsi második világháborús történeteit, de a nagybátyám csak nevetett, s legyintgetett, a vén náci azt sem tudja már, hogy miről beszél, mondta, majd hozzátette, hogy a magyarok igenis nagyszerűen harcoltak a Don-kanyarban, erre az a legfőbb bizonyíték, hogy fél éven keresztül tartották magukat, márpedig ha olyan link alakok lettek volna, ahogyan ez a vén számár bemutatja őket, akkor egy pillanat alatt elsöpörték volna őket az oroszok. Továbbá ő nagyon is jól emlékszik azokra a tábori levelezőlapokra, amiket az apja az orosz frontról küldött, s azokban szó sem volt olyan hülyeségekről, amikkel Siegfried bácsi tömi a fejemet. Még arra is emlékszik, hogy a tábori lapokat kék tintaceruzával írta az apja, gyönyörű, szálkás betűkkel, sőt

ezerkilencszáznegyvenkettő karácsonyára még egy verset is írt. Márpedig aki verset ír a Don-kanyarban mínusz harmincfokos hidegben, az nem akármilyen legény... Márpedig nem akármilyen legény volt az ő apja, s aki azt merésznél róla állítani, hogy ártatlan gyerekeket és asszonyokat ölt, annak ő kitaposná a belét, mert az ő apja nagyon jó ember volt, máig előtte van az alakja, amint esténként a bőrcipőjét suvickolja, s azt tanítja a bátyjának és neki, hogy az úriembert a cipőjéről ismerni meg, az úriembernek ugyanis mindig ragyog a cipője, s arra oktatta a fiait, hogy lefekvés előtt minden este fényesre kell suvickolni a másnapra cipőt. S az volt a mondása, hogy úriember nem siet, nem fizet és nem báméskodik. Pierre bácsi elmagyarázta, hogy az úriember azért nem siet, mert megfontolt, azért nem báméskodik, mert nem hagyja, hogy tanácstalannak lássák, továbbá azért nem fizet, mert mindenütt van hitele. Az én apám, vagyis a te nagypapád ilyen ember volt, dörögte Pierre bácsi, nem holmi proli. S mit csinált a nagypapa a Don-kanyarban, kérdeztem Pierre bácsit, aki rezzentelen arccal azonnal rávágta, hogy a hazájáért harcolt és a hazájáért halt meg, teljesítette a kötelességét, de sajnos ez már régen kiveszett a mai világból, mondta, mert a mai világ nem ismeri a kötelesség szót, a mai világ csak szórakozni akar, nézzek csak bele a tévéműsorokba, tele van hülyékkel, akik a tévé előtt bambuló hülyéknek beszélnek hülyeségeket, de régen más világ volt, régen az emberek ismerték a kötelesség szót, ennél fogva egy édesapa zokszó nélkül ment a frontra, ha a hazája hívta, és zokszó nélkül meg is halt a nemzetért, a gyermekekért, a jövőért, ha a haza is úgy akarta. Ezt darálta Pierre bácsi, majd azon tűnődött, hogy hová lettek azok a régi tábori levelezőlapok. Gyerekkoromban még láttam őket, magyarázta, az anyám még be is keretezte az egyiket, ott lógott a konyha falán sokáig, de nem tudom, hová lett. Mielőtt kijöttem Franciaországba, levettem a falról, mondta, s ekkor hirtelen átváltott magyarra, kiszedtem a képet az izéből, a keretből, és kihoztam magammal Franciába, de nem tudom, hol van, o, putain, eddig eszembe sem jutott, hogy hol van, pedig itt kell lenni valahol, nekem ez maradt nekem az apám után, öcsikém, és előkeresem neked az olvasókönyvem is, amit az apámtól kaptam, még az övé volt gyerekkorában, Flóri könyve, ez a címe, nagyon régi könyv, öcsikém, százötven éves könyv, az apám nagyon szerette, mert a címe alapján azt hitte, hogy egyenesen neki írták. Eh, bien... Ennyi maradt a szódagyárból, pedig nagy gyár volt ám, ahol a csórikám dolgozott, sokat dolgozott az apám, többet dolgozott, mint én, tudod-e, mert én hozzá képest egy izé vagyok, tudod, link alak vagyok,

egy semmi vagyok. Esténként csinálta a cipőket, tudod, a bokszolás a cipőket, aztán megkerget az asztal körül, de azt nem szerettem ám, amikor azt akarta, hogy fogócskázunk, o, putain, de régen mondtam ezt a szó, fogócska, tudod te, mi az a fogócska, nem tudod, ej, nem tudsz te semmit, öcsikém, az apám fogócskát csinált velünk, kergette minket, és kiabált, ha nem futottunk gyorsan, ezt nem szerettem, öcsikém, az nem volt jó... De ízé... Hol is tarottam, ja igen, a tábori posta... És Flóri könyve... Hát azt nem tudom, hogy hová lett a tábori postája és az olvasókönyve, nem tudom, pedig úgy őriztem, mint a pénzt, dugdos-tam ide-ode, aztán valahogy elveszett. Aztán hirtelen eszébe jutott a bújócska szó, s felragyogott a szeme, s azt kiáltotta, hogy bújócska, bújócska! Látod, öcsikém, milyen jó, hogy beszélgetünk, az én jó apám bújócskát is játszott velünk, velem meg az apáddal, de az apádra olyankor haragudott ám, mert a Sándorka nem volt ügyes, eh, nem volt eléggé ügyes az apád, nem tudott jól elbújni az apánk elől, de én elbújtam ám, öcsikém, engem aztán hiába keresett, a бүdös kurva életbe, engem aztán nem talált, pedig felforgatta minden utánam, az apádat bezegg rögtön megtalálta, elkapta őtet, az meg visított a markába, ahogy fogta, mint a satu. Eh, tudod te, hogy mi az a satu? Nem tudod, ej, nem tudsz te semmit.

Ekkor közbevág-tam, mert nem akartam újra meghallgatni egy órákig tartó csodálatos Pierre-monológot, s azt kérdeztem tőle, hogy végül is miért kellett a nagypapa elől elbújni, ha olyan áldott jó ember volt?

Erre Pierre bácsinak megfagyott a tekintete, váratlanul megmerevedett, s bámult a semmibe olyan élettelen szemmel, mint a folyosón azok a halott provençe-i babák, azok a szőlőmunkások, birkapásztorok, kosárfonók és vízfordók, akiket folyton a fal felé kellett fordítanom, hogy be ne húzzak nekik egyet.

Megkövülten állt, aztán elbődült.

Hagyjál már békén ezzel a hülyeséggel, a kurva anyádat.

Mért jössz nekem ilyen régi dolgokkal, eh?

Nincsen neki arra ideje, kiabálta ismét franciára váltva, hogy annak a vén számár Siegfriednek a meséit kommentálja. Hagyjam őt békén ezekkel a régi dolgokkal, ezek a régi dolgok hülyeségek, és csak arra jók, hogy az emberből hülyét csináljanak, mert minél többet rágódik az ember a régi dolgokon, annál hülyébb lesz, nézzem csak meg az öreg Siegfriedet, a vén alkoholistát, üvöltötte Pierre bácsi, elitta az agyát, és összevissza beszél minden hülyeséget, de ebből aztán elég volt, ha még egyszer szóba hozom a háborút, akkor kirüg hazulról, pontosabban

kibasza a piczába, de ezt már megint magyarul harsogta, kibaszlak a piczába a vén hülye náci-val együtt, menjetek a kurva anyádba.

Ezerkilencszáznyolcvankilenc nyarára elfogadható szinten megtanultam franciául, szív-tam magamba a szavakat, s megpróbálkoztam azzal is, hogy franciául írjak verset, titokban ugyanis Isabelle nénihez írtam szerelmes verseket, amiket eszem ágában sem volt odaadni neki, de fantáziálni nagyon élvezetes volt arról, hogy egy szép estén kettesben maradunk a lakásban, és ő behív a fürdőszobába, hogy segítsek neki megfürödni, szerettem volna megfogni a mellét, azt a súlyos, nagy, tömött mellét, amely olyan volt, mint a keletlen nyers térsza, s úgy ült rajta az édes bimbó, mint egy szem aranymazsola. Nem fért a fejembe, hogy egy akkora proosztó, mint a bácsikám, miképpen tehetett szert egy ennyire jó nőre, Isabelle néni ugyanis nagyon-nő volt, remegett körülötte a levegő, vibrált az aurája, elektromos kisüléseket éreztem a közéletben. Azt hiszem, nem szerelmes voltam belé, hanem egyszerűen csak ágyba akartam vele bújni, azt akartam, hogy kényeztessen, és simogassa a fejemet, ahogyan szökésem éjjelén simogatta. Szökésemre amúgy akkor már szégyenkezve gondoltam vissza, hiszen jól éreztem magamat Marseille-ben, s nem értettem, hogy addig miképpen voltam képes másutt élni. Daviddal fölfedeztük magunknak a várost, otthon éreztük magunkat benne, rendszeresen biliárdoztunk a Jean Jaurès tér valamelyik bájában, és sokszor próbáltuk megvígasztalni Lucien urat, a boldogtalan autószerelőt, aki a Curiol utcában baszni volt, de nem volt neki jó. Javasoltam Davidnak, hogy a szerelmes szőnyegekről szóló filmünkben szánjunk egy rövidke epizódszerepet a boldogtalan Lucien úrnak, szegény feje hadd dőljön már le azokra a csodálatos szőnyegekre egy nővel, akit imádkhat; de David hajthatatlan volt, azt mondta, ő nem viccet akar csinálni az érzelmekből, hanem komoly művet, ezért kigolyózta Lucien urat a filmből, holott filmvászonra való arca volt a sasorrával és a boldogtalanul tüzelő, hatalmas fekete szemével. Dolgozhatnánk amatőr színészekkel, azok olcsóbbak és hitelesebbek, mint a sztárok, ezt javasoltam Davidnak, de ő erre csak a vállát vonogatta, s azt válaszolta, később lehet róla szó, de az ő bemutatkozó filmjének, az ő első nagy játékfilmjének komoly, súlyos, nehéz filmnek kell lennie komoly, súlyos, nehéz színészekkel, ebből ő nem enged, mert a filmszakmában hamar beskatulyázzák az embert, s ha ő elsőre valami híg vacakkal jön elő, akkor azt fogják róla gondolni, hogy csak híg vackok előállítására képes. Daviddal folyton az Hôtel Florian M teraszán ültünk, faltuk az olajbogyt és a pisztáciát, és Siegfried bácsi légiós története

röhögünk, aki egyik éjjel, amikor a filmünket szóba hoztuk neki, azt javasolta, hogy a szerelmes sztorit át kellene helyezni a második világháború idejére, és akkor a nézők zabálni fogják, nagy siker lesz, mondta, de csak akkor, ha a nők is megnézik, minden jó filmnek az a titka, hogy szeressék a nők, márpedig egy háborús filmet is szerethetnek a nők, feltéve, ha van benne szerelem, a siker receptje a szerelem és háború tökéletes egyvelege. David eltűnődött ezen, s bevallotta, hogy igazából még egyetlen korszakban sem helyezte el a filmjét, még csak a szőnyegekre koncentrált, nem a korszakra. Siegfried bácsi megkérdezte tőle, hogy a szegény szőnyegfonó mester végül is kicsoda a filmben, mire David őszintén elárulta, hogy még ezen sem gondolkodott, mert nem tartja fontosnak. Akkor mi a fontos, kérdezte Siegfried bácsi, mire David magyarázni kezdte az elméletét „a történet négyzetes kereteiről”, s azt fejtegette, hogy számára a történetek olyanok, mint a folyók, amelyek csak arra képesek menni, amerre a terepviszonyok megengedik, s mégis azt a látszatot keltik, mintha a maguk útját járnák, s ebben az értelemben az emberi képzelet úgy működik, magyarázta David, mint a gát: megállítja a folyót, s a saját erejét használja föl arra, hogy eltérítse az akarata ellenére, szerinte tehát az a legfontosabb, tette hozzá, hogy az ember képes legyen fölállítani ezeket a bizonyos gátakat, amelyek közé már szabadon beengedheti a történetét. Siegfried bácsi unottan legyintett, s azzal intézte el Davidot, hogy ha a szőnyegek csodás erővel bírnak, akkor nem mindegy, hogy ki készítette őket, elvégre ha egy szegény szőnyegfonó mester efféle csodatévő szőnyeget állít elő, akkor valamiféle varázslónak kell lennie, sőt, ha jobban belegondolunk, akkor a szegény szőnyegfonó mester talán maga a teremtmény, azaz Isten. Ekkor elhallgattunk, és némán bámultunk Siegfried bácsira, ezt nem néztük ki a vén náciából, ez volt a szemünkbe írva, de a következő pillanatban Siegfried bácsi már nem törődött velünk, hanem fölpattant a helyéről, és egy elsurranó alak után vetette magát, hova-hova, Dupont úr, kiállt, és sikeresen elkapta Dupont urat, aki akkor már két hete lakott a szállodában, és Siegfried bácsi két hete megjósolta, hogy fizetés nélkül akar távozni, Siegfried látta az arcán, hogy csibész, ó, igen, igen, Siegfried nagyon jól ismeri a csibészeket, magyarázta, s valóban, Dupont úr azt az éjjeli pillanatot akarta kihasználni a távozásra, amikor a házórző eb a teraszon üldögél, de nem volt szerencséje, mert a házórző eb azon az éjjelen is résen volt, s nyakon csípte Dupont urat, vasmarokkal tartotta, lenyomta az egyik székre, s azt dörmögte neki a fülünk hallatára, hogy ha nem egyenlíti ki a számlát, akkor ki fogja húzgatni a be-

leit a száján keresztül, aztán beledarálja Dupont urat a tengerbe, ebben van némi gyakorlata, hiszen végigverekedte a második világháborút, s eltöltött tizennyolc évet a légióban. Az idegenlégió nevének említése varázserővel bírt, Dupont úr ugyanis elővett egy aranyláncot a belső zsebéből, átadta Siegfried úrnak, majd közölte, hogy a bőröndje ugyan a szobában maradt, de nem muszáj fölmenni érte. Ekkor az öreg mackó elengedte Dupont urat, aki megköszöri a torkát, azt mondta, hogy merci, majd illedelmesen elköszönt, sietős léptekkel távozott, Siegfried bácsi pedig nevetve nézett utána, s azt kérdezte tőlünk, hogy tudjuk-e, miért mondott köszönetet Dupont úr. A fejünket ráztuk, mire elmagyarázta nekünk, hogy Dupont úr most az életét köszönte meg.

Mozgó Világ, 2016/10.

Keszeg Anna

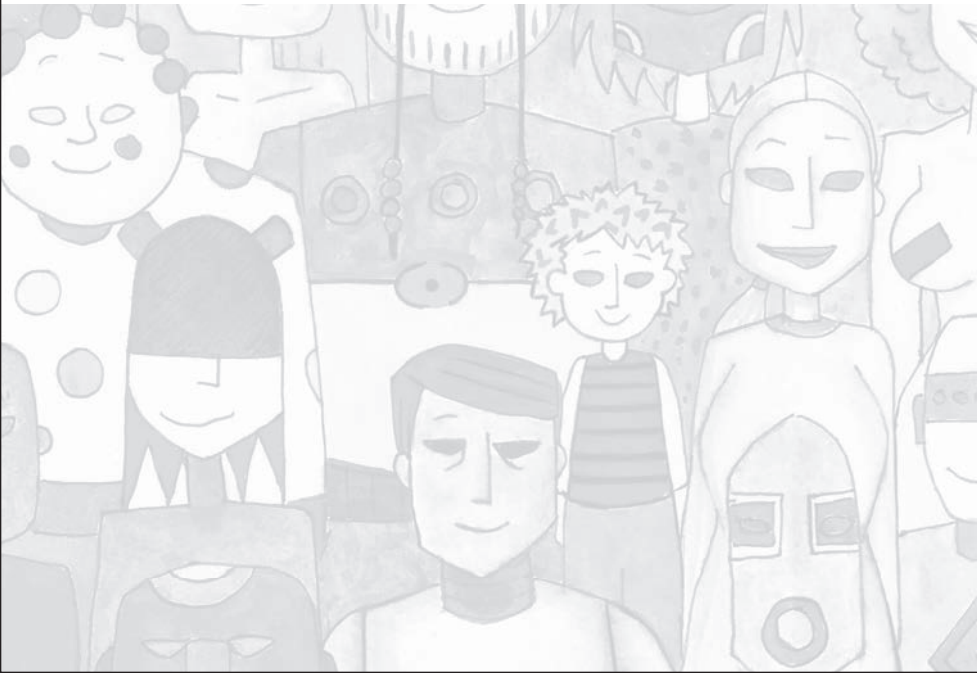
A DIVAT MINT KULTURÁLIS IPARÁG

Neked a divat mondja meg, hogy ki vagy... Nehéz volna elcsépeltebb, de egyben találébb felvezetést választani a Neurotic együttes klasszikus soránál egy, a divat jelenséggel foglalkozó tematikus rovatához. Hiszen fogyasztáson alapuló, a vizualitás bűvöletében élő, az „önkifejezést” – egyre inkább virtuális énképeink nyilvános megosztását – bálványozó társadalmunkban valóban a divat mondja meg, hogy kik vagyunk. Nem mintha annyira másként lett volna ez más korokban és rendszerekben, akár az ötvenes évek Magyarországon. De legyen szó akár kapitalista, akár szocialista divatról, az sem mellékes kérdés, ki mondja meg a divatról, hogy az voltaképpen micsoda. Hosszan lehetne elemezni, milyen sztereotípiák miatt tűnik ez „női” témának – beszédes adat, hogy ez a Szépirodalmi Figyelő első olyan tanulmányrovata, amelynek kizárólag hölgyek a szerzői. De inkább mondjunk csak annyit röviden: férfiak is elkezdhetik. Sőt, adott esetben akár marslakók is.

Mialatt véglegesítettem ezt a szöveget, a közösségi oldali képfolyamom tele volt két, merőben különböző vizuális sztenderdek szerint megalkotott képtípussal. Egy életmódmagazin akciós kuponokkal fémjelzett „shoppingünnepe” hirdetett ugyanarra a hétvégére, amikor a kreatívok a legnagyobb régióbéli régiségvásáron, a feketetőin ötletgyűjtő vásárlásünnepe tartottak. E két eseményen készültek a kétféle képek. Négy hónappal korábban Király Gábor mackónadrágját trendjelenséggé avatta a magyar lakosság, mialatt a New York-i divatblogok a káftán és a hálóingruha nagyvárosi öltözetelemmé válásáról cikkeztek. Tanítottam az idén kockás ingben, újragondoltam homokszín-szürkefekete-tengerészkek smart-minimalista gardróbom színskáláját a stílus-talan és vibráló kilencvenes, valamint az ultrastílusos hetvenes évek jegyében. Végeérhetetlen cikkeket olvastam Hillary Clinton első elnöki vitán viselt piros nadrágkosztüméről, miközben a párizsi divathetek utolsó bemutatói alatt kirobbant (sokadszorra) a divatújságírók és divatbloggerek tekintélyvitája. Bevallom, mindig is nagy kedvem letem a párhuzamos egyidejűtlenségek leleplezésében, itt azonban nem ezt a retorikai effektust szeretném kiaknázni. Inkább azért soroltam fel mindezt, mert a példák azt a kérdést vetik fel, hogy egyazon helyre tartoznak-e ezek a jelenségek, kimerítik-e a divat fogalmát, és ha igen, az öltözködéssel kapcsolatos különféle magatartásformák milyen közös tudományos keretben írhatók le. Márpedig meggyőződésem, hogy Karl Lagerfeld és a Körösfeketetői régiségek vására ugyanazzal a megközelítéssel vizsgálható. Ezt a keretet szeretném a következőkben megtalálni.

Ez az írás tehát főként divatelméleti jellegű. Arra vállalkozik, hogy felmutasson egy olyan értelmezői hagyományt, amelynek köszönhetően a divatjelenségeket megcélzó kortárs kutatás a leginkább eredményessé válhat. Természetesen nem célom ezzel a hátam mögött hagyni a divat- és viselettörténet vagy a divatszociológia magyar nyelven is jelentős eredményeket hozó megközelítéseit,¹ azonban a kortárs vizsgálati irányokat áttekintve a kulturális iparágként való megközelítés hozadéka

1 F. Dózsa Katalin, Csipes Antal, Simonovics Ildikó, Valuch Tibor, Zsolt Péter stb. munkái. Megelégszem a nevek felsorolásával, hiszen e lábjegyzetnek nem tiszte a kanonizált szakirodalom felsorolása.

mellett fogok érvelni. Állításaim háttérben az a megfontolás/tapasztalat is meghúzódik, hogy mennyire nem nyújtanak kielégítő választ és megfelelő módszertant kortárs divatjelenségek leírására a korábbi értelmezői hagyományok. Yuniya Kawamura kvalitatív divatkutatási módszereket áttekintő kötetének bevezetőjében írja le azt a folyamatot, ahogy a divatobjektumok, majd a divat megjelenése mögött álló motívációk kutatásáról az előállítás folyamataira, a divat szerzői aspektusaira terelődött a teoretikus figyelem (ebben a fogyasztói kreativitás épp olyan téttel rendelkezik, mint a tervezői).²A divatviselkedés és az identitás-mintázatok közötti összefüggés mellett egyre fontosabb szerepet játszik a divatjelenségek általi társadalmi képzeletalakítás/képzelettermelés vizsgálata. A kulturális iparágak elmélete pedig éppen erre az összetevőre fókuszál. Előbb a kulturális iparágak elméletét fogom ismertetni, majd egy, a közelmúltban lejátszódott jelenségsorra fókuszálva igyekszem kifejteni, hogy a kortárs divatipar milyen sajátosságai látszódnak más színben e megközelítés hatására. Az eddig nagyon tágan felvázolt problémakört azonban mindössze a divatipar egyetlen elemére, a tervezői munka jelenségére szűkítem.

A kulturális iparágak és a tervezői név mágiája

A kulturális iparágak definiálása során David Hesmondhalgh³ (miután gondosan elhárította a frankfurti iskola „kulturipar” fogalmának örökségét) a következőket írja: „A kulturális iparágak olyan termékek előállításában és terjesztésében érdekeltek, amelyek más iparágak termékeinél nagyobb mértékben képesek arra, hogy a világról alkotott tudásunkat és világtérszűkületünket befolyásolják.”⁴ A meghatározás azzal egészül ki, hogy az iparágak által termelt és forgalmazott termékek tágan értelmezett szövegek, amelyek *komplexek, ambivalensek és vitathatók*. E meghatározást követően a jelenség kereteinek kijelölésekor a szerző foglalkozik néhány olyan részterülettel, amelyek nem teljesen rendelkeznek e fogalom alá, és a divatipart is ide sorolja. Szerinte a divat lenyűgöző

2 Yuniya KAWAMURA, *Doing Research in Fashion and Dress. An Introduction to Qualitative Methods*, Berg, Oxford, 2011, 4–7.

3 David Hesmondhalgh kulturálisiparág-elmélete messzemenően operacionális, tétje a kulturális működések termeléseként, kormányzati folyamatokba illeszthető, tervezhető tevékenységformákként való leírása. Ilyen értelemben a neoliberalis érvkészletre építő ideologikus elmélet. Vö. David HESMONDHALGH, *The Cultural Industries*, Sage, Los Angeles, 2013.

4 *Uo.*, 4.

hibridjelensége a kulturális és a fogyasztói javak iparágainak. „A funkcionalitás és jelentésadás közötti egyensúly magas foka komplex sajátos esetté avatja a divatot, melyet a sajátos szervezeti formák még érdekesebbé tesznek.”⁵

Az idézetben felmerülő két értelmezői szempont nagyon beszédes: az első óvatosan fogalmazva ugyan, de a divat mint művészet problémakörét idézi fel (hol van a funkcionalitás és jelentésadás azon – nem túlságosan magas – foka, amely még művészetté tesz valamit⁶), a második pedig egy látványosan és rendhagyóan szervezett társadalmi részterület sajátlagosságára irányítja a figyelmet. E második szempont azonnal felidézi a kulturális iparágak később kifejtendő elméletéhez leginkább közel álló korábbi megközelítést, Pierre Bourdieu mezőelméletét. Bourdieu Yvette Delsaut-val közösen 1975-ben írt tanulmányt a hetvenes évek francia divatvilágáról.⁷ Ebben a *La Distinction* elkülönítéseit, ízlésrétegeit is idéző tanulmányban (amely azért is izgalmas olvasmány, mert a francia tervezők hálózatos viszonyrendszerére mutat rá) olvasható az a nagyon fontos megállapítás, amely a szerzők szerint a divat kulturális iparágként vett sajátossága. Bourdieu szerint csak a divatban van meg a tervező helyettesíthetőségének elképzelése. A divat abban hasonlít a kulturális tervezés más területeihez (például a filmiparhoz vagy a Damien Hirst módjára értett képzőművészethez), hogy nem a produkció, hanem az invenció képességét ruhazza fel szimbolikus jelentőséggel. Abban viszont különbözik mindezeketől, hogy a tervezés képességét átruházhatónak látja: 1983-ban, tizenkét évvel Gabrielle „Coco” Chanel halála után érkezhethet például valaki a divatház élére, aki képes a Chanel név mágiáját továbbvinni, a tervező örökébe lépni, s aztán évtizedeken keresztül ott maradni. Minden más terület esetében elképzelhetetlen ez a típusú átruházás.

Bourdieu szerint éppen a tervezői név e kiterjesztésének képessége az, ami annyira sajátossá teszi e világot. S ezzel tulajdonképpen arra irányítja a figyelmet, hogy a tervezői név alatt futó divatházak esetében az örökség, illetve az a döntéshozó vezetőség, márkatulajdonosi kör, amely a ház működése mögött áll, mennyire fontos szerepet játszik. A behelyettesíthetőség miatt Bourdieu szimbolikus transzszubsztan-

5 *Uo.*, 20.

6 A művészet autonómia alapján történő elkülönítése szintén bourdieu-i alapokon nyugszik. A divat művészetként való megközelítésének hagyományához lásd Sandra MILLER, *Fashion as Art, is Art Fashion?*, *Fashion Theory* 2007/1., 25–40.

7 Pierre BOURDIEU – Yvette DELSAUT, *Le couturier et sa griffe. Contribution à une théorie de la magie*, *Actes de la recherche en sciences sociales* 1975/1., 7–36.

ciációról beszél, illetve a tervezői autentikusságot a durkheimi vallásosság értelmében vett jól megalapozott tévedésnek kiáltja ki. Bourdieu megállapítása azóta óriási „közéleti” karriert futott be (vagy inkább fordítva, Bourdieu e tézise alapult egy populáris divatelméleten?): lásd a *fake*-kel szembeni megvetésünket, a divat mint rendszer „király új ruhája” típusú megítélését. Egyelőre tegyük félre Bourdieu megállapítását a divattervezői név mágikus erejéről, hiszen a később röviden vázolt esettanulmányban még visszatérünk rá. Nézzük meg viszont, milyen státusza van a kulturális iparágak fogalmának a divatelmélet felől tekintve, s innen térhetünk rá aztán a divat mint művészet problémakörre.

A divat és a figyelemgazdaság viszonya

Marco Pedroni egy, a divatnak mint kulturális iparágaként szentelt kötet bevezetőjében úgy fogalmazott, hogy a divat tudományos vizsgálatának három szintje létezik: az első a tárgyak területe (a ruházati elemeké), a második az egyéneké és gyakorlataiké (ide egyrészt a tervezés és előállítás tevékenységében részt vevő szakembereket sorolta, másrészt a divatjavak fogyasztóit), a harmadik pedig az intézményeké, a társadalmi mezőként értett divaté, ahol a szereplők között együttműködési vagy konfliktusos viszonyok vannak.⁸ Utalást tesz arra is, hogy az első elemzési szint egyre kisebb szerepet tölt be a kutatásokban, önálló gyakorlatára alig tudunk példát mondani (talán Barbara Vinken nagy hatású könyve volt az utolsó, amely szisztematikus vizsgálat tárgyává tette az öltözéket, s talán az sem véletlen, hogy a kötet egy dekonstrukciós hatásokat mutató elemzés⁹). A másik két terület pedig némileg összeolvadni látszik – többek között olyan gyakorlati aspektusok miatt, mint a *prosumer* kultúra terjedése a divat területén. Az iparági megközelítés tradíciójának egyik fontos képviselője, Veronica Manlow a divatiparban létező szervezeti és iparági logikákról szóló kötetében – amely a Tommy Hilfigernél végzett terepkutatáson alapul – inkább úgy látja, hogy az emberek szintjét, a tervezői és fogyasztói gyakorlatokat lenne érdemes szétválasztani. Hangsúlyozza továbbá azt az empíriára oly érzékeny társadalomtudomány által gyakran megfogalmazott észrevételt,

8 Marco PEDRONI, *From Production to Consumption. The Cultural Industry of Fashion*, Inter-Disciplinary Press, Oxford, 2013, 11.

9 Barbara VINKEN, *Fashion Zeitgeist. Trends and Cycles in the Fashion System*, Berg, Oxford, 2005.

hogy a divatot mint iparágat már csak azért sem lehet tisztességesen kutatni, mert a tervezők tudatosan elzárkóznak a kapcsolatfelvétel elől.¹⁰ Védelmük a szakmai titkot, fenntartják a terület exkluzivitását. Amínél nem is kell alkalmasabb érv Bourdieu tézisének alátámasztására: a tervezők keze alatt mágia születik.

E megközelítésekből látszik, hogy azok a triadikus vagy diadikus vizsgálati eljárások, amelyek a médiaipar egyes területeinek vizsgálatában szerepet játszanak, itt mintha csődöt mondanának. Nem túl kifutódó eljárás a divatfogyasztást önmagában létező gyakorlatként, a tervezést fogyasztás nélkül, illetve a divatjavakra való tekintet nélkül vizsgálni. Pedroni szerint is éppen e szétartó szempontok összefogásának képessége szól a kulturális iparágak elmélete mellett.

A kulturális iparágak elméletét ezzel kissé a problémára szabtuk. El kell viszont háritanunk azt az akadályt, amely a divattervezést nem tekinti tipikusan szimbolikus szövegtermelésre specializálódott területnek. Ehhez a művészeti ágak létmódbeli változására érdemes figyelmeztetni: miközben a divatnak nem sikerült elitművészetté emancipálnia a 20. század folyamán, mint ahogyan például a filmnek, aközben a divat művészetparadigmája kezdett el modellként működni az emancipált művészetek számára. Az autonóm/kereskedelmi művészeti formák szétválasztása talán csökevényes, azonban a kortárs gazdasági modellek leírásakor több elméletíró is figyelmeztet arra, hogy a divat termelési modellje vált mainstreammé. A divatnak a múzeumi kultúrában betöltött egyre nagyobb szerepét diagnosztizálva fogalmazott úgy Orvar Löfgren, hogy új kulturális gazdaság van kialakulóban, melyet ő „kifutó-gazdaságnak” nevezett.¹¹

Löfgren a kilencvenes évekre datálta az e-kereskedelem és a tapasztalatgazdaság azon általánossá váló formájának megjelenését, amely a kultúra új piacosítását, szimbólumok, képek, aurák, tapasztalatok és események formájában történő előállítását jelenti. Ebben a folyamatban a vizualizálás, a performansz, a styling és a dizájn a kihelyezés és az újdonság jelentőségére irányította a figyelmet. Löfgren természetesen nem a divat területéről hozza a példáit, hanem éppen arra mutat rá, hogyan vált egyféléképpen „divattá” a divat, hogy tanulták el a kul-

10 Veronica MANLOW, *Designing Clothes. Culture and Organization of the Fashion Industry*, Transaction Publishers, London, 2007, ix–x.

11 ORVAR LÖFGREN, *Catwalking and Coolhunting. The Production of Newness = Magic, Culture and the New Economy*, szerk. ORVAR LÖFGREN – ROBERT WILLIM, Berg, Oxford, 2005, 57–71.

turális termelés különböző területei a divatiparra jellemző megjelenítést. Gilles Lipovetsky ugyanezt a jelenséget a világ esztétizálásaként nevezi meg, s a késő kapitalizmus tervezői kreativitás iránti mágikus elköteleződését írja le általa.¹² Általánosabb keretben e két fogalmat a figyelemgazdaság¹³ elképzelése fogja össze, amelynek kiindulópontjában egy klasszikus kommunikációelméleti megközelítés áll: a kommunikációs zajból a fittebb üzeneteknek van esélyük kiemelkedni, s ez a fittség mindenekelőtt vizuális természetű. Nem véletlen, hogy a divat egyfajta paradigmaticus inspiráció ezen a területen, hiszen a láthatóság és a láthatóvá tétel formái iránti érzékenységből építkeznek.

Ezzel az állítással térünk vissza a divat mint művészet problémához. Úgy érzem ugyanis, hogy a divat nem-művészetként történő elítélésekor a láthatóság és a vizualitás egymással ütköző rendszereinek problémájánál vagyunk. Egy olyan problémánál, amely a kortárs kulturális iparágakban központi szerepet játszik. Andrea Brighenti állapítja meg a láthatóság rendszereiről írott könyvében, hogy a kortárs kultúra előszeretettel tesz különbséget a láthatóság és a vizualitás rendszerei között – ráadásul kritikai igényel, hiszen az előbbihez negatív, az utóbbihoz pozitív értékeket társít.¹⁴ Ezt az ellentmondást oda vezeti vissza, hogy olyan nagy hatású gondolkodók, mint Michel Foucault vagy Gilles Deleuze a vizuális és az artikulálható között oly mértékű inkompatibilitást feltételeztek, mint a diszkurzív és a nem diszkurzív között. Hesmondhalgh fogalmaira átfordítva ezt az ellentmondást: a vizuális szimbolikus, a láthatóság viszont nem az. Márpedig a kortárs médiarendszerekben az artikulálhatót elkezdtek a láthatóság szempontjai szerint értékelni. A kortárs vizualitás a látható artikulálhatóságának igényével lép fel, s ezt az igényt kell megérteni a kortárs látványműködés természetének leírásakor. A divatipar látványképzési technikái mindig is a vizualitás és a láthatóság közötti egyenértékűséget állították. Hesmondhalgh-t tehát azzal egészíteném ki, hogy a divatipar inkább modellje a kulturális iparágaknak, mint peremre szorult kistestvére, s lehet, hogy éppen modellértékűsége miatt érzékelhető peremjelenségként. A divat és a trendteremtés jelenségeit a kulturális termelés három részterületén, a könyvkiadásban, a zeneiparban és a filmgyártásban

12 Gilles LIPOVETSKY – Jean SERROY, *L'esthétisation du monde. Vivre à l'âge du capitalisme artiste*, Gallimard, Paris, 2013.

13 *L'économie de l'attention: Nouvel horizon du capitalisme?*, szerk. Yves CITTON, La Découverte, Paris, 2014.

14 Andrea Mubi BRIGHENTI, *Visibility in Social Theory and Social Research*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2010, 27.

vizsgáló Hirsch amellelt érvelt, hogy az általa elemzett technikák logikája a divatipar termelési modelljeinek erőteljes befolyását mutatja.¹⁵

*Tervezők és márkák konfliktusai
a kortárs figyelemgazdaságban*

Igyekeztem néhány érvet felsorakoztatni amellelt, hogy a divatiparnak a kulturális iparágak területére sorolása miért lehet indokolt. Végezetül vizsgáljuk meg a divatipar sajátlagosságának Bourdieu által megjelölt hipotézisét (a tervezői név mágiája). Erre mi sem ad megfelelőbb alkalmat, mint egy olyan eseménysor, amely az elmúlt években zajlott. Olivier Theyskens 2009-ben a divatipar márkák általi szaturációjára hivatkozva otthagya a Nina Riccit, 2015-ben Donna Karan távozott saját márkája tervezői székéből, 2015 őszen pedig egymást követően mondott fel Raf Simons a Diornál, illetve adták ki Alber Elbaz útját a Lanvinnél. 2004-ben Tom Ford úgy hagyta ott a Guccit, hogy nem saját márkaépítésének szándékára hivatkozott, hanem filmrendezői karriert akart építeni, majd 2005-ben Helmut Lang saját márkájától úgy távozott, hogy szobrászként kívánta folytatni tevékenységét. De ugyanide sorolható a társszakmák területéről Carine Roitfeld azon döntése, hogy 2010-ben lemondott a francia Vogue főszerkesztői tisztéről, és saját lapot indított CR Fashion Book néven.¹⁶ Az egyedi esetek jelentőségét növeli, hogy a helyzetre adott reakcióként általában nem egy új, fiatal tervező kreatív igazgatóvá történő kinevezése jelentette a megoldást, hanem a tulajdonosok és a korábbi, árnyékban levő alkalmazottak között jött létre megegyezés a tervezői feladatok ellátásáról.

E példák mögött nyilvánvalóan nagyon sokféle egyéni motiváció áll, ezek egyidejű jelentkezésének azonban van egyfajta tünetértéke. A tervezői név/márkanév mágiája, abban a formában, ahogy Bourdieu beszélt róla, inkább teher, mint lehetőség. Theyskens több ízben hangsúlyozta azokat az érveket, amelyek az iparág működésének ritmusa és a márkamágia ellen szólnak. Raf Simons távozáskor kiadott sajtóközleménye pedig a munkán kívüli érdeklődés megerősödését hangsúlyozta.¹⁷

15 Paul M. HIRSCH, *The processing of Fads and Fashions by Cultural Industries. An Organization-set Analysis*, American Journal of Sociology 1972. tél, 639–659.

16 Ez a tevékenység-újraszervezés, illetve például Kate Moss önálló ügynökségalapítása 2016 őszen jól példázzák egyfajta kurátori logika megjelenését és elterjedését a divatiparban.

17 „A döntést arra a vágyamra alapozva hoztam meg, hogy életem más fontos aspektusaira (saját márkámat beleértve), illetve a munkámon kívüli érdeklődésemre figyeljek.” Raf

E folyamatokban természetesen érzékelhető a láthatóság szempontjának előtérbe kerülése az ipar működésének gazdasági modelljeiben, a vizualitás és a láthatóság egyensúlyának számonkérése viszont mintha éppen arra figyelmeztetne, hogy a divatnak nem a láthatóság felé eltolódva kellene működnie. A tervezők nem kívánják feltámasztani Nina Riccit, Jeanne Lanvint vagy Christian Diort. Ha mégis egyfajta feltámasztással próbálkoznak, azt éppen a mágikus hatás megkérdőjelezésének nevében teszik: lásd például Hedi Slimane újító munkáját az Yves Saint Laurent márkánál, amely a márkanév Saint Laurent-ra változtatásával kezdődött, éppen abból a belátásból táplálkozva, hogy YSL mítosza elnyomja a márka újragondolásának lehetőségét, vagy Alessandro Michele Guccinál kifejtett tevékenységét, amely a márka teljes újrapozicionálásával járt együtt. Úgy tűnik, valójában még a fentebb említett, példászerű névmágia-átvétel, Karl Lagerfeld Chanelnél végzett tevékenysége is saját elvének ellenpéldája: Leandra Medine divatblogger nemrég éppen amellett érvelt, hogy a Chanel-birodalom Lagerfeld óta nem is a ruhákról, hanem saját konzisztenciájáról szól.¹⁸

Írásom két fő állítás köré épült. Egyrészt azt állítottam, hogy a divat mint művészet a kortárs látványtervezés/látványképzés paradigmatis esete. Másrészt amellett is érveltem, hogy a divat kortárs tervezői ethosza elmozdul a mágikusság komponensétől, és egy kreativitáscentrikusabb terület megléte/lehetősége mellett tesz hitet. Ez utóbbit természetesen azzal a kockázattal teszi, hogy a távozás retorikája, az újrakezdés és a szabadságethosz bizonyítása az újraszerveződő üzleti modellek központi értékévé válik, s jelentősége megfakul. A kreativitás késő kapitalista instrumentalizálását szintén sokan megfogalmazták már. Ezeket a távozásokat azonban olyan folyamatok is kiegészítették, amelyek a divatipar szerveződésének alapstruktúráit kezdik felforgatni. A divathetek bejáratott, a négy divatfővárost érintő rendszere megkérdőjeleződni látszik (és nem csak azért, mert sok a konkurens, szintén a globális eseményé szerveződés ambíciójával megjelenő, másutt szervezett divathét); a női és férfi kollekciók közötti határ elmosódik (sok divatház mutatott be egyszerre férfi és női kollekciót); a kollekciókat már a bemutatás pillanatában eladják (ami a *fast fashion* márkák piaci térnyerésére adott reakció); továbbá az iparág működését és szakmáinak

rendszerét fenyegetően érinti a 3D nyomtatástechnika fejlődése. Ezek a változások azonban leginkább akkor érthetőek meg, ha komolyan vesszük, mi több, elsődlegesnek tekintjük a divat azon rendeltetését, hogy komplex, ambivalens és vitatható jelentésekkel halmozza el szellemi-vizuális környezetünket.

Simons leaving Dior, Business of Fashion 2015. november 22., www.businessoffashion.com/articles/news-analysis/raf-simons-leaving-dior.

18 Leandra MEDINE, *The Mind-Boggling Consistency of Chanel*, Manrepeller 2016. október 5., www.manrepeller.com/2016/10/chanel-robot-spring-2017-paris.html.

Hermann Veronika

„THE STARS LOOK VERY DIFFERENT TODAY”

A kulturális átöltözés reprezentációs technológiai a fogyasztás mediális gyakorlataiban

A technológiai, kulturális és mediális környezet egyre radikálisabb változásai miatt manapság aligha lehet közhelyektől mentesen vizsgálni a fogyasztás, az identitás és a kulturális átöltözés fogalmait. A szimbolikus tartalmak társadalmi kontextusának felvázolásakor egyre rövidebb idő alatt kényszerülünk átértelmezni a fogalmak korábbi kiterjesztését, az egyes társadalmi gyakorlatok elgondolhatóságát, vagy éppen láthatóságát. Az idő, a modernitás és a tapasztalat szerkezeteinek átalakulása nemcsak a technológiai determinizmus leegyszerűsítő, a technológiai fejlődést leginkább a veszély és a kiszolgáltatottság minőségein keresztül értelmező felfogásait erősíti, de ennél jóval szerencsésebb módon azokat az új típusú cselekvéseket és interakciókat is, amelyekkel a reprezentáció új technológiai létrehozók a korszakra jellemző tudásformákat, melyek az információ közvetítése és továbbadása mellett a társadalom közösségeinek egymáshoz való viszonyát is átalakítják. A hegemon politikai és kulturális hatalom ideológiáival szemben a késő modernitás médiaelméletei a társadalom, a technológia és a kultúra együttes vizsgálatával ezen fogalmak egymásra utaltságát, ugyanakkor kiszolgáltatottságát is modellezik. Amennyiben Michel Foucault *Az én technológiai* című tanulmányában¹ a címadó szintagma azokat a műveleteket jelöli, amelyeken keresztül egy individuum elér valamiféle erényt vagy boldogságot – vagyis saját maga önbeteljesítő jóslataként mindig egy lépéssel hátrébb lesz a vágyott célhoz képest –, úgy a kulturális környezet hasonló elemzésekor lehetséges a kultúra technológiáiról beszélni, amelyek egy adott korszaknak vagy episztémének mindazon műveleteit jelölik, amelyek létrehozzák a korszak sajátos narratíváit, valamint megalkotják önmagáról kialakított tudásának mátrixát. A kultúra technológiájában minden művelet olyan, egymástól nem függetleníthe-

1 Michel Foucault, *Technologies of the Self = Technologies of the Self. A Seminar with Michel Foucault*, szerk. Huck GUTMAN – Patrick HUTTON – Luther H. MARTIN, University of Massachusetts Press, Amherst, 1988.

tő interakciókat jelöl, amelyek alkalmassá teszik az episztemológiai jellegzetességeket önmaguk láthatóvá tételére, vagyis egy jelen idejű reprezentációs lánc megalkotására, ismétlésére és fenntartására.

A kulturális átöltözésnek a dolgozat alcímében bevezetett fogalmát az alábbiakban nemcsak önmagán, hanem az identitás, a fogyasztás, a láthatóság és a reprezentáció fogalmain keresztül szeretném bemutatni, hangsúlyozva, hogy a kifejezésben konnotálódó mozzanatosság a késő modern nyugati társadalmak kultúrtechnikáinak metaforája. Az átöltözés alakzatában ugyanis nemcsak a gyors egymásutánban következő és elmúló trendek vannak jelen, hanem – ennél sokkal revelatívabb módon – a kamuflázs/mimikri fogalmaival illusztrálható episztemológiai jellegzetesség is. A fenti fogalmak mellett a kulturális átöltözésnek a kulturális identitás kialakításában és a szimbolikus fogyasztási gesztusokban tetten érhető jelenségét egy olyan példán – David Bowie *Space Oddity* című szövegén – keresztül szeretném majd bemutatni, amely a magától értetődő, rejtőzködésre, álcázásra, folytonos identitásváltásra épülő fogyasztási és képtermelési gyakorlatok mellett a politikai és társadalmi kontextus alakító hatásaira is reflektál. A példa kifejtése előtt azonban muszáj tisztázni a dolgozat teoretikus vázát alkotó fogalmakat, amelyek közül az első és talán legfontosabb a szimbolikus identitás keretbe helyezése.

Identitásmodellek a kultúratudományban

Az identitás, az identitásválság és az identitásmodell az elmúlt évtizedek társadalom- és kultúratudományi diskurzusainak vezető fogalmaivá, a velük való foglalatosság pedig intellektuális divattá vált. Ennek okai azonban éppen olyan fontosak és árulkodók, mint maguk a fogalmak, történeti, elméleti és tudománytörténeti belátásaikkal együtt. Az identitás fogalma és gyakorlata olyan mátrixban helyezkednek el, amelynek alkotóelemei az identitás kapcsán egyén és közösség, egyén és történelem, jelen és múlt idő, lokális és temporális kiterjesztés rendszereit hívják életre. Az identitás fogalma minden társadalom- és kultúratudományos részdiszciplínában módosításokkal ugyan, de jelen van. Peter Stachel *Identitás. A kortárs társadalom- és kultúratudományok egy központi fogalmának genezise, inflálódása és problémái* című tanulmányában Gerhard Altmannra hivatkozva megjegyzi, hogy az identitás fogalma a kortárs kultúratudományi elemzésekben gyakran a „hermeneutikai

újrahasznosítás” funkciójával bír, s ez a kifejezés jól példázza az identitás-koncepciók elmúlt évtizedekben végbement erőteljes inflálódását.²

Az egyéni, családi, közösségi, etnikai, vallási, kulturális, szexuális, politikai vagy nemzeti identitás elgondolásai azonban egymást is meghatározzák: szinkrón és diakrón kiterjedésük egymástól sok esetben elválaszthatatlanná teszi őket. Az identitás jelen dolgozat felfogása szerint nem adottság, hanem folyamat, egyszerűbben fogalmazva: nem csupán sors, hanem választás kérdése is, és bonyolult gyakorlatok sorozatából áll. Ez azonban nem volt mindig adottnak tételezhető, s leginkább a posztmodern korban vált közhellyé. Az identitás legegyszerűbb meghatározása szerint személyes azonosságot és folyamatosságot jelent, azon feltételrendszerek összességét, amelyek mentén a személyiség integritása háborítatlanul teljesül. E feltételrendszereket befolyásolja a történeti idő, a társadalmi tér, a családi környezet, a szocializáció elsődleges és másodlagos keretei, amelyek viszont maguk is módosulásoknak vannak kitéve. Éppen ezért az identitás egy folyamatos újateremtés alatt álló praxis, amely a szöveghez hasonlóan az újraolvasás kényszerében az újateremtés lehetőségét kapja meg. Társadalomtudományos szempontból az identitás artikulációjának ugyanúgy köze van a társadalmi nyilvánosság szerkezetéhez, mint a szokássá vált ízlés vagy a társadalmi imaginárius egymással korreláló fogalmihoz.

Az 1980-as években jelentkező „identity boom” és „identity talk” nem független a humán tudományok, elsősorban az irodalomtudomány, a történettudomány és az antropológia önértelmezési válságától. A kulturális antropológia – egyebek mellett James Clifford, Clifford Geertz és George E. Marcus írásai nyomán kialakuló – „Writing Culture-vita” néven elhíresült belső kritikai diskurzusának egyik fő belátása, hogy az etnográfiai és antropológiai módszertanok jelentős része nem a megfigyelt, hanem a megfigyelő identitását helyezi a középpontba. A kultúra-tudományi diskurzus általában a közösségi identitást vizsgálja, az egyént pedig ennek függvényében értelmezi, noha az imént leírt belátások alapján ez fordítva is működőképesnek tűnhet. Induktív vagy deduktív módszer helyett valószínűleg a leghelyesebb magukat a viszonyrendszereket, s nem az azokban esetlegesen hierarchizálódó szereplőket vizsgálni, elkerülvén a kollektív identitás esszencializálásának csapdáját.

A kultúrát szövegnek tekintő, a kultúra szövegszerűsége mellett érvelő, az irodalomtörténetet társadalomtörténetként is értelmező, az

2 PETER STACHEL, *Identitás. A kortárs társadalom- és kultúratudományok egy központi fogalmának genezise, inflálódása és problémái*, Regio 2007/4., 3–5.

irodalmi szöveget egy történeti-társadalmi hagyomány részeként olvasó és olvastató résztudományágak és elméleti iskolák – úgyis, mint az irodalmi antropológia, a kritikai kultúrakutatás, a posztstrukturalista ideológiakritikán alapuló mikrotörténetírás és mikroszociológia, vagy az irodalomelmélet újhistorista paradigmája – abban voltaképpen egyet értenek, hogy az alapvetően nyelvi problémaként megjelenő láthatóság, illetve az abból részben következő, részben konstruálódó reprezentációs hálózat hatalmi és ideológiai, vagyis végső soron politikai kérdés, amely társadalmi kontextusban (is) kritikai elemzés alá vonható.

Mivel a kultúrát nem lehet homogénként elgondolni, az identitás stratégiái is különfélék lesznek, amelyek mind egy folyamat részei. A folyamat termékeként létrejövő, változásban lévő kulturális identitás olyan szimbolikus termék, amely folyton alakul, amelyet folyamatosan létre kell hozni és le kell bontani, amelyben – a hagyományhoz hasonlóan – benne lehet állni, de folyton újra bele kell lépni. Edmund Leach brit szociálintropológus többféle módon értelmezhető elmélete³ szerint a kultúra társadalmi helyzetek metaforikus öltözeteként írható le. Az egyik értelmezés szerint a kultúra követ ugyan általános szabályokat, de egyedi módon áll össze, mert az individuumokat egyre kevésbé köti a hagyomány. Ez azt feltételezi, hogy például a menekültek vagy az emigránsok esetében létrejöhet a kulturális átöltözés anélkül, hogy feltétlenül marginalizálódna az egyén. A másik értelmezés szerint azonban ha a kultúrára mint öltözékre tekintünk, akkor a másik kultúrájához az idegenség képzele fog kapcsolódni, a – valódi vagy metaforikus, horizontális vagy vertikális – helyváltoztatás pedig meztelenséget, ruhátlanságot fog jelenteni. A meztelenség csakis akkor szűnik meg, ha a „hely” kultúráját, annak ruházatát ölti magára, vagyis, Bourdieu terminusával élve, ha a saját stigmatizációját rejt el valamiféle asszimilatív kamuflázssal. A kultúranélküliség tehát természetes marginalizációt és tabusítást jelent, csakúgy, mint a fizikai meztelenség, amelyhez még ma is számos szabály, tabu, tiltás kapcsolódik.

Fogyasztás és szokásrend: a kulturális átöltözés

A kultúra öltözékként való tételezése emlékeztet Roland Barthes divat-
szemiotikai monográfiájára,⁴ amelyet megjelenésekor rengeteg kritika

3 Edmund LEACH, *Culture & Communication. The Logic by Which Symbols are Connected*, Cambridge UP, Cambridge, 1993.

4 Roland BARTHES, *A divat mint rendszer*, Helikon, Budapest, 1999.

ért, azonban azóta egyre inkább fölértékelődik, mert kiderült, hogy korántsem csupán az öltözékre, vagyis a fizikai ruházatra alkalmazható – hanem például a kultúrára is. Barthes e monográfiájában olyan, a jelen témára és az identitás elgondolhatóságára vonatkozó kitételek is vannak, amelyeknél érdemes egy pillanatra megállni. A divat mint rendszer bizonyos értelemben mintaszerűen kínálja fel magát a jeltudományi elemzésnek, amennyiben jelölőknek és jelentetteknek pontos spektrumát határozza meg, és saját logikáján belül nem lehet megcáfolni. Barthes egy francia divatmagazin egy évfolyamát veti alá szemiotikai elemzésnek – természetesen már emiatt is rengeteg kritika éri. A koncepció, hogy Barthes szerint háromféle ruhát lehet megkülönböztetni, ezek pedig az írott ruházat (a ruha leírása a magazinban), a képi ruházat (értelemszerűen a fénykép – a majdnem húsz évvel később íródott *Világoskamra* című kötetben ezen elemzések egy része megjelenik), illetve az aktuális ruházat, amely az éppen adott megvalósulást/variációt jelenti (jelöli).⁵ A legfőbb kritika Barthes divatszemiótikájával szemben, hogy látszólag indokolatlanul von le következtetéseket jelek halmaza alapján, miközben elemzéseinek nincsen szociológiai beágyazottsága vagy relevanciája. Mindeközben a későbbi életmű, különösen pedig a *Világoskamra* és a *Mitológiák* alapján világos, hogy a posztstrukturalista ideológiakritika korai változata már benne volt a látszólag csupán jelelméleti elemzésben, hiszen a divat rendszerét Barthes valójában nem anyagi, hanem kulturális fenoménként kezelte. Ily módon az öltözékek elemzésében benne van a kulturális átöltözés lehetőségének előfeltétele is. A divat a kultúrának olyan szimbolikus terméke, amely alkalmas arra, hogy metaforizáljon látszólag egymáshoz nem kapcsolódó minőségeket, és szimbolikus identitásokon keresztül legitimáljon különféle mentalitásokat, amelyeket csak maguk az identitások bonthatnak le.

A fogyasztásantropológia egyik alaptétele szerint a tárgyak önmagukban semlegesek, jelentésüket használatuk társadalmi kontextusában nyerik el. A fogyasztásnak egyszerre van szimbolikus, társadalmi, anyagi és politikai jelentősége. Ennek azonban – az előzőekben felvázolt társadalomtudományos praxis miatt – korántsem csak a megvásárolt, avagy szinkron időállapotban fogyasztott tárgyakra és rendszerekre van hatása. Mary Douglas antropológus és Baron Isherwood közgazdász

5 Uo., 11–36.

közösen jegyzett *The World of Goods* című monográfiája⁶ is hivatkozik Henry James *The Bostonians* című regényére, illetve általában a 20. század eleji nagypolgári irodalom azon retorikai alakzatára, amely különféle termékeken és fogyasztási szokásokon keresztül egy egész társadalmi struktúra szimbólumrendszerét képes megjeleníteni. James maga ezt a tárgyak birodalmának („the empire of things”) nevezte, s valóban, nála mesteribben kevesek tudtak a tárgyi kultúrából olyan narratívát alkotni, amelynek valódi társadalmi tétje is lehet. Ezt a retorikai megoldást én az egyszerűség kedvéért a fogyasztás metonímiájának nevezem. Ez az alakzat nemcsak a szépirodalomban, hanem a szórakoztató irodalomban, a különféle publicisztikai műfajokban, majd a 20. század közepétől a tömegmédiá képeiben is megjelenik, és adott esetben kifejezetten hasznos lehet a társadalomkutató számára, aki konkrét termékekből és szokásokból kiindulva keres válaszokat általános társadalmi kérdésekre (lásd Bourdieu és Foucault vonatkozó írásait).

A sztereotipizált helyek és identitások kulturális adottságként való tételezése kitörli azokat a létező mentalitásokat, amelyek felülírták a fogyasztás koloniális szemléletét, és marginális csoportokból mainstream fogyasztókat csináltak. Az ízlés leválasztása a természetesség kategóriájáról már a modernségben elkezdődött, mára pedig alapvetéssé vált. Az ízlés ugyanis nem a külső elemek jele vagy a szépséghez való hozzáférés szintje, hanem az osztályzók osztályzása. Catherine Driscoll *Chanel: The Order of Things* című tanulmányában⁷ Michel Foucault *A szavak és a dolgok* című monográfiájának belátásait alkalmazva amellet érvel, hogy a divat utópiája addig működik, ameddig nem kell megvalósulnia. A tükörhöz hasonlóan olyan heterotóp tér, amelyben az én (*self*) nemcsak visszatükröződik, hanem megfigyelés alá is kerül. A fogyasztásantropológia adottnak tekinti, hogy az anyagi kultúra elemei nem egyenrangúak, viszont kérdésként teszi fel, hogy mi a fogyasztás szimbolikus jelentősége, és annak mi köze van a reprezentáció politikájához. A reprezentáció a láthatóság kulcsfogalma, rendszereinek logikája pedig nem homogenizál csoportokat, szokásokat és identitásmodelleket úgy, mintha azok egymásból következnének. Az identitás vizuális meghosszabbításaként is működő anyagi kultúra megértésének előfeltétele az azt megalkotó kategóriák kritikai elemzése, illetve az egyéni fogyasztási szokásokkal összekapcsolódó, reflexióra

6 Mary DOUGLAS – Baron ISHERWOOD, *The World of Goods. Towards an Anthropology of Consumption*, Routledge, London–New York, 2001.

7 Catherine DRISCOLL, *Chanel: The Order of Things*, Fashion Theory 2010. június, 135–158.

épülő viszony. A fogyasztás ugyanúgy része a társadalmi rendnek, mint a munka, egyáltalán nem mindegy azonban, hogy a fogyasztáson keresztül megalkotott identitásmodelleket mennyire tekintjük lezártnak: nyitottságuk és fluiditásuk éppen jellegükből adódó alapfeltételük.

Major Tom: a kultúrtechnológia alakzata

A világhírű angol előadó, David Bowie egyik legismertebb alteregója az 1969 júliusában megjelent *Space Oddity* című dal elbeszélője/főhőse, Major Tom, vagyis Tom őrnagy. A folytonos alakváltásai, identitáscestréi, változó előadói perszónái miatt Kaméleonnak is nevezett Bowie az egyik első előadó volt a könnyűzene történetében, aki az identitását tette áruvá, és radikális stílus- és személyiségváltásaival hívta föl a figyelmet a szimbolikus identitás és a szimbolikus fogyasztás efemer jellegére. A kamuflázs Bowie esetében nem a gyors és tét nélküli hangulatingadozás jele volt, hanem annak kifejeződése, hogy az egyre összetettebbé váló kulturális mezőben a személyiség szükségképpen mozaikszerűen áll össze. E mozaik darabjai nem öncélúan váltakoznak, hanem adaptív módon erősítik egymástól való különbözőségüket, a hangsúlyt folyamatosan egy másik aspektusra áthelyezve. Bowie, valamint az ő hatására megjelenő előadók életművében a kulturális praxis egyszerre a gyakorlat metaforája és a metafora lebontása, hiszen gyakran szó szerinti ruhacserével fejeznek ki egy jóval nagyobbak tételezhető kulturális léptékváltást.

A David Robert Jones néven született Bowie annak köszönhetően vált kultikus előadóvá, hogy a korszak társadalmi és kulturális önelbészelési nehézségeire olyan stratégiával reagált, amely – bár sokszor implicit módon – tömegek számára tette beláthatóvá a lezárt (karteziánus) kategóriák végét. Bowie a 20. század második felének egyik legnagyobb ikonja. Szupersztár, aki a hatvanas évek végén Mick Jaggerrel nagyjából egy időben ismerte fel a polgárjogi mozgalmak és a társadalmi változások jelentőségét, és azt a megváltozott kulturális igényt, amelyet azok életre hívtak. Mindketten érzékelték az identitás fogalmainak gyors átalakulását, és megértették, hogy a popkultúrának alkalmazkodnia kell a kor szelleméhez. Az identitás már nem sors, hanem választás kérdése lett, amelyből könnyen árucikk válik. Bowie különböző korszakaihoz egészen új személyiségeket épített fel; nélküle nincs Madonna, nincs Prince és egyáltalán nincs Lady Gaga. A *Space Oddity* sikere azonban

nemcsak az áruba bocsátott személyiség győzelmét jelzi, hanem sajátos példája annak, hogyan tesz valamit sikeressé a technológiai, társadalmi és politikai körülmények megfelelő együttállása, hogy aztán végül olyan kulturális terméké váljon, amely azóta is szinte követhetetlen intertextusként kering a médiaszövegek és -képek között. A dal sikeréhez egyszerre volt szükség a korszak hidegháborús fegyverkezési versenyére és retorikájára, a sci-fi műfajának népszerűségére, Stanley Kubrick később még hivatkozandó ikonikus mozijára, a technológiai vágyak társadalmi képzetté történő átalakulására, valamint a korabeli társadalmi és polgárjogi mozgalmakra. Az alábbiakban e tényezőkön keresztül elemzem a *Space Oddity* című dal komponenseit és kontextusait, amelyek egyébként egyszerre olvashatók médiaszöveggként és kulturális terméként.

A világuő meghódításának valódi lehetősége, illetve az űr immáron nemcsak elképzelt, hanem fényképezett látványának popularizálódása kiterjesztette a tér kulturális elképzeléseit. A világuő már nemcsak a hidegháború fegyverkezésének egyik fontos stratégiai terepe volt, hanem a társadalmi térszerkezet legitim részévé vált. Az 1960-as évek számos társadalmi forradalma, majd az 1970-es évek technológiai és képi robbanása példásan követhető végig a korszak populáris kultúrájának reprezentációs elemeiben. A *Space Oddityt* David Bowie 1969 februárjában írta, de csak hónapokkal később, 1969. július 11-én jelent meg, a *David Bowie* című második stúdióalbum első kislemezeként. 1969-ben a hidegháború a csúcra jár, a kétosztatú világrend csatájában az űrverseny az egyik legfontosabb, valódi és szimbolikus téttel egyaránt rendelkező hadviselési forma. 1969 júliusában már a teljes nyugati világ – de az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság mindenképpen – lélegzetviasszafojtva figyelte az Apollo 11 küldetésének alakulását, hogy aztán éppen kilenc nappal a *Space Oddity* megjelenése után, 1969. július 20-án bekövetkezzen a késő modernitás egyik legfontosabb médiaeseménye, a holdra szállás.

A holdra szállás szimbolikus társadalmi képzetté vált, hiszen egyszerre jelentett fontos politikai csapást a Szovjetunió számára, de talán még fontosabb, hogy közben az emberi teljesítmény, a tudomány és a technika apoteozisa is lett. Az sem véletlen, hogy – mint a legtöbb ismert médiaesemény – számos összeesküvés-elmélet és manipuláció táptalaja. Daniel Dayan és Elihu Katz híres meghatározása szerint a médiaesemény az ünnep antropológiai sajátosságait adaptálja a hétköznapi logikájára, térben és időben megszakítva a mindennapi ritmust,

és monopolizálva az eseményt.⁸ *Media Events. The Live Broadcasting of History* című monográfiájukban olvasható, hogy a médiaesemény valamiféle társadalmi konszenzuson alapul – a kötetet ért legfőbb kritikák azonban éppen azt emelik ki, hogy a médiaesemény nem visszatükrözi, hanem megteremti a konszenzust, a társadalmi imaginárius tér generátoraként. A holdra szállás társadalmi képzetében egyszerre működött politikai és tudományos narratíva, a látszólagos egyetértés pedig, amit létrehozott, hasonlóan kettős volt. Az eseményt megörökítő képek nem azért működtek szimulákrumként, mert kitörölték belőlük a referenciát, hanem azért, mert soha nem is volt bennük korábbi valóságos kép. A holdra szállás és a *Space Oddity* mindössze néhány nap különbséggel alkották meg a korszak társadalmi imagináriusát. Nem csoda, hogy a dal Bowie addigi (és azóta is) egyik legsikeresebb kislemezévé vált, amellyel elsőként került az angliai eladási és lejátszási listák élére.

A címbeli hangsor anaforikusan visszhangozza az előző év, a szimbolikus 1968 egyik legnagyobb filmsikerét, Stanley Kubrick *2001: A Space Odyssey* című filmjét,⁹ amely bevallottan hatással volt Bowie dalának nemcsak a címére, hanem a cselekményére is. A *Space Oddity* ugyanis egy fiktív asztronauta, Major Tom elbeszélése, illetve párbeszéde a földi irányítóközponttal („Ground Control to Major Tom”). Tom őrnagy az űrben rácsodálkozik a Föld és a csillagok valódiságának poétikusságára, közben azonban valami bajt is észlel, hiszen leszámol az életével, és a feleségének is üzen („tell my wife I love her very much, she knows”). A *Space Oddity* nemcsak aktuális témája vagy megkapó, emblematiszuszövege miatt vált hivatkozási ponttá, de közel tíz évvel későbbi ikonikus videója miatt is, amely egyrészt Stanley Kubrick mozijának képeit, másrészt a korbán az űrkutatás miatt népszerű és elterjedt képeket használja fel. A dal azonban már megjelenésekor rímelt Kubrick és Arthur C. Clarke művére, hiszen tonális felépítésében megidézi például Richard Strauss *Also sprach Zarathustra* című hangkölteményét, amely a film egyik emblematiszuzenei betétje, és amelyet Strauss Friedrich Nietzsche azonos című traktátusa alapján szerzett.

A *2001: A Space Odyssey* egyike a legtöbbet hivatkozott filmeknek, amely nemcsak az 1960-as évek végének technológiai izgalmát és paranoiáját, a tudományos-fantasztikus zsáner iránti vonzódását mutatja

8 Daniel DAYAN – Elihu KATZ, *Media Events. The Live Broadcasting of History*, Harvard UP, Cambridge (Mass.), 1992.

9 Az összehasonlító elemzés sajátosságai miatt a dolgozatban eredeti címmel fogom hivatkozni Stanley Kubrick filmjét, hogy ezáltal is megmaradjon a két kulturális szöveg címében visszhangzó fonemikus hasonlóság.

be, hanem a bekövetkező társadalmi változásokat, a személyiség (*personhood*) integritása és elbeszélhetősége körül keletkező kérdőjeleket is tematizálja. Az már csak magától értetődő illúzió, hogy a *2001: A Space Odyssey* egyik főszereplőjét éppenséggel David Bowmannek hívják. A vándorlás, sodródás, otthonkeresés évezredes kulturális toposzát a címében megidéző „űrodüsszeia” a teret már nemcsak a látható, hanem a láthatatlan világra, az űrre is kiterjeszti, így veszi szimbolikusan birtokba azt. Ha sarkosan akarok fogalmazni, a *Space Oddity* szövegének sokszor citált „the stars look very different today” (a csillagok nagyon másnak tűnnek ma) sora nemcsak a dal elbeszélőjének űrbéli pozíciójára, hanem a természeti tapasztalatok emberi fogalmakkal történő leírásának lehetetlenségére, az egyes korszakokban megjelenő, folyamatosan korszerűsödő és alakuló fogalmiságra is utalhat, amennyiben a csillagokról alkotott tudást a természettudományos fejlődés iránymetaforájának tekintjük. S miért ne tennénk, hiszen a csillagok, csillagképek – illetve a hozzájuk kapcsolódó közös tudás- és alakzatrendszer – a legősibb mitológiákban ugyanúgy jelen vannak, mint a legkorszerűbb asztrofizikában.

Itt érdemes megemlíteni Chris Hadfield kanadai űrhajóst, aki nemcsak küldetéseivel, hanem a közösségi médiában kifejtett tevékenységével, illetve a *Space Oddity* űrben való előadásával hívta fel magára a figyelmet. Hadfield egy 2012-ben kezdődő űrutazás alatt kezdte el a Föld bolygóról, illetve az űrbéli életéről készített fotóit különféle közösségi oldalakra – elsősorban a Twitterre és a Facebookra – posztolni, amely tevékenységével nemcsak többmillió követő- és rajongótábort, de szponzorokat is szerzett magának. Hadfield médiareprezentációja a menő, a korszellemmel haladó asztronauta képzetét alkotta meg, aki ugyanolyan biztosan mozog a popkultúra és a web 2.0 világában, mint a világűrben. Az igazi népszerűséget ugyanis azzal szerezte, hogy az úrállomáson kezdett dalokat énekelni és rögzíteni. Az első, űrben felvett szám a *Jewel in the Night* című karácsonyi dal volt, amelyet 2012 karácsonyán tettek fel a Youtube videomegosztó portálra, ezt pedig még számos másik követte. Legnézettebb videója pedig – aligha meglepő módon – éppenséggel az, amelyben David Bowie *Space Oddity* című dalát éneкли. A dalban megidézett Major Tom, aki a világűrbeli szemléli a gyönyörű kék bolygót, Hadfield személyében nemcsak új narrátort, hanem alakmást kap, hiszen a dalszövegben rejlő metaforák a valódi világűrben leomlanak, meglehetősen érdekes reprezentációs helyzetet létrehozva. A 2013-ban készült felvétel csak a Youtube-on jelenleg több

mint 33 millió megtekintésnél jár, a járulékos nézettség pedig valószínűleg ennél jóval magasabb.

A videó legutóbb az idén Zürichben rendezett, *Manifesta* nevű európai kortárs művészeti biennálén¹⁰ szerepelt kiállítási installációként 2016 júliusa és szeptembere között. Ez azért is figyelemre méltó, mert a biennálé címe *What People Do For Money* volt, tematikája pedig a különféle polgári foglalkozások és a (kortárs) művészet közötti viszony, az intézményrendszerek és hatalmi pozíciók alkotta feszültség, de azt a kényelmetlen kérdést is feszegette, hogyan válik áruvá és eladhatóvá a művészet. Ez utóbbi persze évtizedes, bevett közhely, beszélni azonban sokan még ma sem szeretnek róla. Hadfield videója nemcsak azért kerülhetett a kiállítóterbe, mert egy kortárs művész (Bowie) és egy teljesen más foglalkozást űző ember (Hadfield) közös produktumáról van szó, hanem azért is, mert Hadfield hobbivideójából hirtelen kortárs művészeti, kulturális és technológiai *statement* lett, nem beszélve a Bowie halála óta automatikusan rárakódó jelentésrétegekről. A médiasztrárá váló Chris Hadfield utolsó űrutazása után egyébként Bowie ikonikus *Aladdin Sane* lemezborítóján viselt, villámos arcfestésének másolatával jelent meg a Maclean magazin 2013. októberi számának címlapján, ezzel is erősítve a Bowie-val való vizuális és ideológiai konvergenciát. Hadfieldnek 2015-ben egy nagylemeze is megjelent *Space Sessions: Songs from a Tin Can* címmel („for here am I sitting in a tin can” – mondja Major Tom a *Space Oddity* dalszövegében a földi irányításnak). A lemez sikere remekül illusztrálja azt is, hogy a „sztárságnak” milyen fluid átmeneteit hozza létre a megváltozott médiatechnológiai környezet. A csillagok tehát nemcsak az égen látszódnak másképpen, hanem átvitt értelemben is: a sztárság fogalma is minden korszakban változik és terjeszkedik.

Noha Major Tom a *Space Oddity* homályos narratívája szerint valószínűleg meghal a világűrben, nemcsak Hadfield énekelt újra, hanem több későbbi Bowie-dalban is megjelenik szövegszerű és vizuális referenciaként, vagyis feltételezésem szerint nemcsak David Bowie, hanem a fiktív Tom őrnagy is a fogyasztáson keresztül történő ideologikus misztifikáció kultúrtechnikájává válik. A figura továbbélésének egyik magyarázata lehet a *2001: A Space Odyssey*-vel való tematikus egyezés, hiszen a film végén David Bowman újjászületik, illetve újra megteremtődik. A másik, valamivel profánabb megoldás (amely persze az első

10 Manifesta 11: The European Biennial of Contemporary Art (Zürich, 2016. június 11. – szeptember 18.).

sem zárja ki) az, hogy Bowie saját kulturális idegenségét, folytonos személyiségváltásait előszeretettel fejezte ki űrbéli vagy földönkívüli allegóriákkal, így például az 1971-es *Hunky Dory* nagylemezen megjelenő *Life on Mars?* vagy az 1972-ben kislemezként megjelenő (és csak később a Ziggy Stardust-dallistához adott) *Starman* című dalokban is. A *Space Oddity*-hez pedig Bowie folyamatosan visszanyúlt az 1970-es évek során, ahogy a dalhoz készült promóciós videó is csak 1979-ben jelent meg. Talán leghíresebb alteregója, Ziggy Stardust is földönkívüli. Az 1973-ban megjelent *The Rise and Fall of Ziggy Stardust and the Spiders from Mars* című lemez, majd a belőle készült film olyan rajongótábort hozott Bowie-nak, amely véglegesen bebetonozta a felforgató szerepébe. Ziggy Stardust egy űrbéli, androgün figura, akivel éppen rejtélyessége és fluiditása miatt rengetegen tudtak azonosulni. Major Tom azonban nem Ziggy Stardust kapcsán tér vissza, hanem – legalábbis intertextuálisan – az *Ashes to Ashes*, a *Hallo Spaceboy* és a *Blackstar* című dalokban.

Az *Ashes to Ashes* című, bibliai utalásokat is tartalmazó dal a *Scary Monsters (and Super Creeps)* című stúdiólemez első kislemezeként jelent meg 1980 augusztusában. A dalhoz készült videoklip részben az űrben játszódik, a főszereplő pierrot-nak maszkírozva váltogat bohóc, asztironauta és énekes perszónái között. Nemcsak vizuálisan idézi fel a *Space Oddity*-hez készített promóciós videót, hanem szövegszerűen is: „My mother said, to get things done, you’d better not mess with Major Tom” – a dal univerzumában ugyanis Major Tom egy drogfüggő exúrhajós, amit egyébként Bowie-nak a dal kapcsán adott nyilatkozatai is megerősítenek. Az 1995-ös *Outside* lemezen megjelenő *Hallo Spaceboy* című dal eredeti változatában nem szerepel Major Tom, a slágerré váló második megjelenésben azonban már igen. A korszellemet az is kiválóan mutatja, hogy ebben a változatban a Pet Shop Boys, a korszak ikonikus dance-pop csapata is énekel, immáron Major Tomot is megidézve. „Ground to Major, bye-bye Tom” – hallható a refrénben, amely eredetileg a lebegés szabadságáról és a biszexualitásról szól: az eredeti változatban egy ismeretlen alany, a másodikban azonban gyakorlatilag Major Tom válik azon kérdés címzettjévé, hogy a fiúkhöz vagy a lányokhoz vonzódik-e. A dal elbeszélője mintha Major Tomnak az 1990-es évek new wave/dance-pop irányzatához igazított alteregója lenne, esetleg az eredeti *Space Oddity* folytatása, vagyis ezzel már egy legalább három elemből álló kamuflázs keletkezik. A *Space Oddity* Tom őrnagyának alteregója intertextuálisan jelenik meg egy popslágerben, amelyben az alteregó újrakevert változata lesz az egyik főszereplő. Major Tom

tehát nem maradt ott kultikus zárványként a hidegháborús években, hanem töretlenül végigkísérte Bowie előadói karrierjének különös állomásait.

Utoljára – bár már nem szövegszerűen, inkább allúziókban – a 2015-ös *Blackstar* című dalhoz készült videoklipben jelenik meg, amely sokkal inkább működteti a rövidfilm, mint a videoklip tartalmi és formai jegyeit. Számos laikus és professzionális elemzést lehet olvasni arról, hogyan tervezte meg a tudhatóan súlyos beteg David Bowie utolsó, ugyancsak *Blackstar* című stúdiólemezt és az ahhoz készült videókat. A *Blackstar* az első kislemez, egyben az utolsó előtti klip volt, amely a halála előtt készült. Az utolsó a már címében is a halál és a feltámadás képzetét hordozó, a Youtube-on 2016 januárjában nézettségi rekordot döntő *Lazarus* volt. A *Lazarushoz* Johan Renck által rendezett videoklip 2016. január 7-én, három nappal David Bowie halála előtt jelent meg, amely nemcsak a dalt és a hozzá készült videót, hanem az egész *Blackstar* albumot – így a címadó kislemezt is – más megvilágításba helyezi. A *Blackstar* olvasható egy gazdag előadói és alkotói életmű lezáró darabjaként, de önmagában álló, az életmű egyes meghatározó elemeit újrakeverő testamentumként is. A *Blackstar* dalszövege tele van mitikus és rejtélyes utalásokkal. A fekete csillag képében megjelenő elbeszélő már nem az űrben, hanem egy, a földi és égi binaritásán túlmutató, metaforikus helyen tartózkodik, amelyet a dalban a „villa of Ormen” nevet viseli. Bár Ormen egy létező falu Norvégiában, a legtöbb vélekedés szerint a furcsa hangzású hely a halál metaforája, vagyis egy heterotóp tér, amelyben felfüggesztődnek a valódi terek szabályai. A fekete csillag utalhat a Szaturnusz bolygóra, de Elvis Presley azonos című dalára is, Bowie ugyanis közismerten nagy rajongója volt Elvisnek, és a születésnapjuk is egy napra (január 8.) esett. Számos találgatás és rajongói teória veszi körül a *Blackstart* – a dalt és az albumot egyaránt. A szintén Johan Renck által rendezett film főhőse egy nő, aki egy halott asztronauta maradványait találja meg. A dal beszélője a rövidfilmben voltaképpen a halott asztronauta, s bár nem nevesítik, a rendező és a szerző is utaltak rá, hogy esetleg Major Tomról van szó. Tom őrnagy tehát, közel ötven évvel azután, hogy pillantását a kék bolygóra és a csillagokra vetette, egy popkulturális-intertextuális végrendeletben ér el égi és földi pályája végére.

Ez a hevenyészett elemzés, illetve a különféle médiaszövegek egymásra hatásának (lehetséges) hálózata azt mutatja meg, hogy a kultúra és a társadalom szegmensei nem önmagukban, hanem önmagukon

keresztül alkotnak hálózatot, és ezen hálózat elemei voltaképpen a fogyasztás társadalmi gyakorlataiban teljesítik be valódi küldetésüket. E termékek az ábrázolás természetének problémájára nyelv és kép dichotómiáján túlmutató, tömegek számára dekódolható módszerekkel kérdeznak rá, miközben alkalmassá válnak az ideologikus misztifikáció folyamatának bemutatására. A népszerű médiaszövegek fogyasztásában a reprezentáció és az ábrázolás megértése a társadalmi és kulturális gyakorlatokban alapozza meg magát, beillesztve őket abba a mátrixba, amelyet Michel Foucault a dolgok rendjének¹¹ nevez *A szavak és a dolgok* című monográfiában. David Bowie utolsó lemeze a halála utáni héten nagyjából minden nemzetközi lista élére került, kislemezei közül pedig 2016 januárjában a *Space Oddity* a harmadik legnépszerűbb letöltés volt az iTunes-on. Különböző hordozókon, különféle összegeként különféle emberek számára töretlen a dal népszerűsége, hiszen számos választ kínál az elmúlt évtizedekben a személyiség, az egyén és társadalom, a technológia és társadalom viszonyaiban generált kérdésekre. Megmutatja, hogy minden magától értetődő látvány és gondolat éppúgy társadalmi konstelláció, mint az identitás társadalmi és kulturális kiterjesztései. Ezért lehet sokak számára – bármilyen áron – ajándék és lehetőség. Ahogyan Tilda Swinton, Bowie jó barátja fogalmazott 2013 márciusában, a londoni Victoria and Albert Múzeumban rendezett *Bowie is* elnevezésű életmű-kiállítás megnyitóján: „Bár most nem vagy itt, Dave, nem is baj, mert mindannyian miattad jöttünk. Rajongó fiúk és rajongó lányok, magányosak, szépek, piperkőcök, haverok, hercegek és kacsák.” Mindenki, akiket csak a furcsaságuk köt össze. Mindenki, aki valaha is szeretett volna bárki más lenni.

11 Vö. Michel FOUCAULT, *A szavak és a dolgok. A társadalomtudományok archeológiája*, Osiris, Budapest, 2000, 21–34.

Zahorján Ivett

FÉNYMÁSOLT (ANTI)DIVAT

A zine kultúra trendformáló hatásáról

A technológiai és esztétikai értelemben vett DIY (*do-it-yourself*) mozgalom égisze alatt fogant, független kiadók és/vagy önfinanszírozó törekvések segítségével, underground berkekben kibontakozó zine kultúra a 21. század alternatív médiumainak egyik legmarkánsabb *trendguide* műfaját teremtette meg. A tematikailag igen széles skálán mozgó kiadványok a különböző stílus kultúrák, életközösség-csoportok, rajongóközösségek – a szabad alkotás eszményével kialakított – identifikációs paneljei, amelyek kezdeti megjelenése a science fiction rajongók és a punk rock színtér aktivitásaihoz köthető.

A zine-ek digitális formátumban is egyre virálisabban terjednek, autentikus közegük mégis az újrafelfedezett, a fizikai tapasztalhatóság ígéretével kecsegtető nyomtatott médiumok világa. Leggyakrabban a fanfiction, a zene, a politika, a költészet, a kortárs képzőművészet és a design, a szociális problémák, a feminizmus, a tinédzserkor és a szexualitás kérdésköreit járják körül sajátosan szabados eszközökkel: egyedi, pikírt képanyaggal, izgalmas tipográfiával, nyers kinyilatkoztatásokkal. A mainstream kiadványokkal ellentétben megközelítésmódjukra nem jellemző a profitorientáltság, sokkal inkább egy-egy meghatározott társadalmi réteg vagy meggyőződés szószólói kívánnak lenni – céljuk a figyelemfelkeltés, a közösségépítés és saját unikális stílusuk megismertetése, elmélyítése.

Jelen írás a zine-ek általános sajátosságain túl a különböző kulturális egységek által létrehívott specifikus kiadványokról is szót ejt, fókuszában azonban kifejezetten azok a kis példányszámban kiadott, alulról szerveződő stíluslapok állnak, amelyek a divat, a(z alternatív) művészeti mozgalmak és a szociális jelenségek (például genderkérdés, feminizmus) mentén formálódnak, illetve amelyeknek alkotói és befogadói főként a poszt-Cosmopolitan-éra netgenerációjának tagjai.

Ahhoz, hogy feltérképezzük e független, underground „szerepkidáványok” természetét és működési elvrendszerét, az első punkhullámig szükséges visszamennünk – vagyis az 1970-es évek végéhez, Nagy-Britanniába. Fontos kulturális, társadalmi és politikai változások kora

ez, amelyben a punk színtér a háború utáni megújult világ vívmányai, intézkedései ellen fellépő anarchista közösségként tűnik elő, miközben egy új és markáns stílust hoz a zeneiparba. Dinamikus taktusai megreformálják az akkortájt egyre arctalanabbá váló rock műfaját, extravagáns képviselői népszerűbbé teszik az élő zenét, valamint a közösségi pogózás karnevalisztikus élményét.¹

Mint ismeretes, a kultúrakutatás új irányt vett a tárgyalt időszakban: a birminghami iskolából kiindulva megkezdődik az ellenkultúrák, vagyis a látványos ifjúsági szubkultúrák vizsgálata társadalomtudományos és bölcsészettudományos eszközökkel. E csoportok a korabeli munkásosztály válságára adott válaszkísérletként, helyesebben valamely mélyebb társadalmi rendszer kifejeződésékként értelmezhetők, amelyhez úgynevezett felszabadító metanarratívák kapcsolódnak. A látványos ifjúsági szubkultúrák a hatalommal való szembenállás létereit, amelyek metaelbeszélésekkel kommunikálnak – saját fórumokat teremtenek, melyek az önreflexió lehetőségét is magukban hordozzák (fanzine-ek, prozine-ek).²

Azt kell látnunk, hogy a korabeli punk mikromédia orgánumainak vizuális és tartalmi megjelenése ugyanazon az ethoszon nyugszik, mint a mozgalom „alaptörvényei”: a fő látványelemek a káoszt, a rendezetlenséget, a spontaneitást és a függetlenséget szimbolizálják. A do-it-yourself törekvések jegyében szabados kivitelezés jellemzi őket, tehát nem a hagyományos médiumok dizájnleírásai és vizuális etikettje szerint formálódnak, grammatikailag sokszor hiányosak, szerkesztetlenek. Gyakran tartalmazznak politikai felhangú szövegeket, zenei interjúkat, beszámolókat, miközben egyfajta szabad teret szolgáltatnak befogadóiknak, akik ezáltal különféle „szubkulturális” értékek és jártasságok birtokosai lehetnek. A mozgalomhoz köthető metakommunikációs panelek alapjaiban járultak hozzá a punk identitás megszilárdításához és az alternatív politikai közösségek létrejöttéhez, miközben egyedi, szokatlan megjelenésük révén egy kifejezetten fontos underground színtér művészeti produktumaivá avanzsálódtak.

A zine-történelem következő fontos mérföldköve a Factsheet Five nevű periodikához kapcsolódik.³ Az 1982-ben Mike Gunderloy révén

- 1 Teal TRIGGS, *Scissors and Glue: Punk Fanzines and the Creation of a DIY Aesthetic*, Journal of Design History 2006. tavasz, 69–83.
- 2 KACSUK Zoltán, *Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek. A (látványos) ifjúsági (szub)kultúrák brit kutatásának legújabb hulláma*, Replika 53. (2005), 91–110.
- 3 Vö. Shane WILLIAMS – Holly CORNELL – Al KOWALEWSKI et al., *Factsheet Five: The Fanzine Fanzine*, Flipside 1987. nyár, 23–25.

létrejött kiadvány elsősorban rövid, zine-ekről szóló kritikáiról, beszámolóiról és egyéb kulturális tartalmairól híresült el, kezdetben főleg a science fictionnel foglalkozó orgánumokat állítva fókuszba. A többzres példányszámban kiadott katalogizáló lap megteremtette a készítőik és befogadók találkozási pontját, a sokfókuszú zine-kiadványokat pedig a preinternet időszak legfontosabb szubkulturális csatornáivá léptette elő.

Ahogy arról már a bevezetőben is szó esett, számos alkategória kapcsolódik a zine műfajhoz, amelyek legkönnyebben tematika alapján azonosíthatók. Napjaink egyik legmarkánsabb, szintén az elnyomás és a hátrányos megkülönböztetés ellen síkra szálló alcsoportjába a nőjogi mozgalmak mikrokiadványai tartoznak, amelyek közös öse a kilencvenes évek végén napvilágot látott underground női hardcore punk-mozgalom, a riot grrrl.⁴ A csoportosulás főleg a nemi erőszak, a családon belüli erőszak, a patriarchális elnyomás és a rasszizmus ellenében formálódott, egyre több rebellis csoportot olvasztva magába. A riot grrrl mellett, hogy a punkzenei színtér jelentős képviselőjévé vált, fontos szerepet játszott a DIY-kultúra, a politikai aktivizmus és egyes sajátos képzőművészeti közösségek megismertetésében, népszerűsítésében. A mozgalom résztvevői vágott, ragasztott, nyomtatott, kollázsolt „homemade” zine-ek, valamint kerekasztal-beszélgetések és egyéb rendezvények formájában adták közre gondolataikat, leggyakrabban feminista kérdésköröket diskurzusba emelve, a közügyek és a privát szféra problémáira is fókuszálva.

A feminizmus harmadik hullámához csatlakozó, immár az interneten (is) kibontakozó csoport nyomtatott lapszámai kiemelt témaként kezelték a szexizmust, a mentális betegségeket, a testképzavart, a rendellenes étkezési szokásokat, a nők elleni erőszakot, a diszkriminációt, a homofóbiát és a vegetáriánus életmódot, miközben a *queercore* szcéna törekvéseit is közreadták. A kreátorok egy olyan globális mozgalmat indítottak el, amelyhez tudatos, fiatal kreatívek ezrei csatlakoztak a világ minden pontjáról. Napjaink interneten felnőtt ifjú feministái szarkasztikus humorral, látványos, artistikus grafikai megoldásokkal, a társtudományok és a különböző alternatív trendek mixelésével hívják életre köteteket (ilyenek például az OOMK, a Cherry, a Hoax, a Girls Don't Zine, a Girls Get Busy, a Stigma, a Skinned Heart vagy a Plotki Femzine).

Később a posztsubkulturalista irányzat új narratívát hozott a különböző életközösség-csoportok vizsgálatába. A hangsúlyt az aktív fogyasz-

4 Ednie Kaeh GARRISON, *U.S. Feminism-Grrrl Style! Youth (Sub)Cultures and the Technologies of the Third Wave*, *Feminist Studies* 2000. tavasz, 141–170.

tásra és a mindennapi élet interakcióira helyezték át, a stílust, az identitást, a külső megjelenést pedig elsősorban a posztmodern médiakörnyezet által befolyásolt jelenségekként definiálták. Ennek következtében az ezen médiakörnyezetbe születő színterek szerveződésének fundamentumai a hiperrealitás, a médiatudatosság, az interaktivitás, a kulturális másság, a tömegmédiá és az internet együttélése lettek.⁵

A divat orientációjú zine-ek – noha kidolgozottságukat és terjesztési hálózatukat tekintve sokkal visszafogottabban vannak jelen a piacon – a *niche fashion* magazinokkal mutatnak párhuzamot a tematikai sokszínűség terén, bár az 1990-es évektől megjelenő, a művészet, a különböző stílus-kultúrák és a *high fashion* hibridizációját végző niche fashion magazinoknál sokszor radikálisabb hangot ütnek meg.⁶ Kiindulási pontjuk gyakran vezethető vissza az *anti-fashion* mozgalmakhoz, amelyek a hagyományos trendnarratívákkal szemben identifikálják magukat: vagy eleve közönyt fordulnak a hipergyorsan változó divatipari metódusokhoz, vagy – politikai és gyakorlati szempontokat hangoztatva – nyíltan megkérdőjelezzik azok létjogát, másodlagossá degradálva a mainstream divat kapitalista elvrendszerét. Az anti-fashion koncepció a punk és grunge zenei irányzatok virágzása idején vált népszerűvé, de a feministáknál sem ritka a tradicionális, formális öltözékekkel való szembehelyezkedés (elég ha a viktoriánus érára gondolunk), azóta pedig – ironikus, de érthető módon – számos utalás érkezik rá a kortárs magasdivat úttörőitől is.

Minderre érdekes példa lehet az online is működő Polyester zine, amely a kilencvenes évek esztétikáját mixeli napjaink trendjeivel, miközben interszekcionális feminista fashion- és kultzine-nek titulálja magát, célja pedig, hogy hidat képezzen az „URL szájbefeministák” és az IRL-világ között. A Polyester alapító-főszerkesztője, Ione Gamble egy egyetemi projekt keretében hozta létre a felületet. Olyan platformot kreált, amely bemutatkozási lehetőséget nyújt a feltörekvő, a mainstream divatközegből kilógó és/vagy kiszoruló művészeknek, divattervezőknek, feminista aktivistáknak. A divatot Gamble a feminizmuson keresztül látja: ebben a gondolatmenetben a divat is a felülről érkező irányításokkal és a hatalmi pozíciókkal való szembenállás közösségteremtő platformja, egyfajta közös nyelv, amely kissé utópisztikus módon az egyenlőség megteremtésére törekszik. (Úgy, hogy javarészt kiszorítja diskurzusaiból az elitista trendeket, amivel voltaképpen kialakítja saját

5 GULD Ádám, *Az emo – egy poszt-szubkulturális közösség?*, Médiakutató 2011. tavasz.

6 Ane LYNGE-JORLÉN, *Between Frivolity and Art. Contemporary Niche Fashion Magazines*, *Fashion Theory* 2012. tavasz, 7–28.

elitizmusát.) Ugyanakkor Gamble úgy gondolja, hogy a feminizmus mint olyan egyfajta trenddé, sőt marketingeszközzé vált. A brandek olykor úgy használják fel a feminista téziseket alkotásaikon, hogy nincsenek tisztában a mozgalom jelentőségével, egyedüli céljuk a haszonszerzés – mert manapság trendi feministának lenni és *#girlpower* pólokban járni. A Polyester olyan közreműködőkkel dolgozik, akiket a szerkesztők és olvasók köre feltehetőleg hitelesnek vél (Maisie Cousins, Joanna Kiely, Clio Peppiatt vagy Namilia). A főszerkesztő azt hangoztatja, hogy az öltözködéskultúrával való stílusidentifikáció kiemelt jelentőséggel bír a queermozgalmak és a feministák közösségeiben, egyúttal reméli, hogy a diverzitás a jövőben nemcsak egy sokat hangoztatott gumifogalom lesz, hanem valódi meggyőződés a kreátorok és investorok körében.⁷

A testképzavar, a *body shaming* és a szex női nézőpontjait hozza közös nevezőre a kreatív ipar törekvéseivel a Hate nevű zine,⁸ amelyet Luisa Le Voguer Couzet és Scarlett Carlos Clarke hívott életre. Grafikailag és vizuálisan is izgalmas, új tendenciákat mutató kiadványaik a feminista pornográfia diskurzusait is felelevenítik, amelyek legmarkánsabb hívószava a nők szexuális szabadságának kiélése, ami az egyenlőség és a feltétel nélküli testi kielégülés, öröm jegyében formálódik. A harmadik hullámos feministák a szabadság és egyenlőség élharcosaiként immár nyitnak a felnőttfilmes szórakoztatóipar irányába, míg a második hullámosok abban hisznek, hogy a pornószakma objektívizálja, kihasználja, megalázza a nőket. A Hate zine szerkesztői szerint az olyan oldalak, mint a Pornhub fals képet adnak a szexről a tinédzser lányoknak, miközben a pornósztárok testképét idealizálják. Lapszámaik főleg divattal, képzőművészettel és zenével teszik a fiatalok számára is befogadhatóvá a komolyabb témákat, miközben anyagaikat romantikusan groteszk fotók és illusztrációk kísérik. Nem ritka, hogy politikai kinyilatkoztatásokat tesznek, és ennek kapcsán interjúkat, beszámolókat közölnek: például a jelenlegi brit kormány intézkedéseit kritizálják. Szintén a feminista fiatalok és az alternatív divatközösségek találkozási pontjaként született meg a Sister zine. A 2012-ben létrejött lap alapító-főszerkesztője Beccy Hill, aki olyan friss és nívós, fiatal nőknek szóló kiadványt akart létrehozni, amelyet tiniként hiányolt

7 Vö. *Fashion. An interview with Ione Gamble of Polyester Zine*, Berlinartlink 2015. január 5., www.berlinartlink.com/2016/01/05/fashion-interview-with-ione-gamble-of-polyester-magazine.

8 Vö. *The zine teaching us to enjoy not endure our bodies*, Dazed 2016. április 19., www.dazeddigital.com/artsandculture/article/30819/1/the-zine-teaching-us-to-enjoy-not-endure-our-bodies.

a piacról. Akkoriban azt látta, hogy ezek a magazinok gyakran felszínesek, sőt olykor félrevezetők is. A Sister – amely mára egy komplex niche magazinná nőtte ki magát – feltörekvő női kreatívokkal dolgozik, tematikáit pedig egy-egy S betűs szó köré rendezi (sex, street, swag).⁹

Az látszik tehát, hogy a nyomtatott zine-ek – noha a technológiai fejlődés következtében jelentős változásokon mentek keresztül – hagyományosan még mindig egy-egy alulról építkező csoport kezdeményezéseként formálódnak, terjesztési hálózatukat és olvasóköriüket pedig az online térben való megszilárdulás nem felülírta, hanem kiszélesítette. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a zine műfajt a multicégek is felfedezték maguknak, kihasználva a fiatal, fizetőképes véleményvezér-réteg adta piaci lehetőségeket és a műfaj könnyen fogyasztható, „rapid” jellegét. Így történhet meg az, hogy A listás sztárok, neves tervezők és divatszakemberek adják a nevüket egy-egy jól célzott zine-hez. Kanye West szexuálisan túlfűtött fotókkal és egyszerű szöveges tartalmakkal tette emlékezetessé zine-nek álcázott lookbookját, míg az Adidas a Stella Sport vonal prezentációján mutatta be brandingelt kötetét, amelynek elkészültéhez Lotte Andersen művész, promoter nyújtott segítséget. (A sportmárka legalább gondolt az autenticitásra, hiszen Anderson személyében egy olyan szereplőt kért fel közreműködésre, aki azelőtt kultzine-eket készített londoni szórakozóhelyek látogatóinak.) A legendás sminkes, Pat McGrath a Vogue-gal (!) kollaborálva jelentetett meg egy harminckét oldalas zine-t (valójában katalógust), amely saját márkáját, a Phantoom 002-t állította fókuszba. A Marni egy formabontó digitális zine-t álmodott meg, az Urban Outfitters pedig a The xx nevű formációval állt össze egy rendhagyó kiadvány elkészítésének erejéig. A Kenzo sem nézte tétlenül a mikrokiadványok térnyerését: létrehozta a Kenzine-t. A limitált kiadású köteteket az Opening Ceremony alapítói, egyben a Kenzo kreatív igazgatói és vezető tervezői publikálták, vagyis Humberto Leon és Carol Lim, akiknek nem idegen közeg a zine-ek világa, hiszen az OC branddel nemcsak eladtak hasonló köteteket, de készítettek is.

Úgy tűnik, hogy míg a niche fashion magazinok jól körvonalazható egységet alkotnak az alternatív kiadványok terén, addig a divatzine-ek kapcsán nehéz általános igazságokat megállapítani. A science fictiont, a filmet vagy a zenét taglaló felületek – a sokféle koncepcióról, előállítási módról és regionális különbségekről most nem beszélve – viszonylag

9 Vö. *The girl power zines to read this month*, Dazed 2016. február 16., www.dazeddigital.com/artsandculture/article/29843/1/the-girl-power-zines-to-read-this-month.

behatárolható tematika szerint szerveződnek, ugyanakkor a zine-ek esetében a divat általában valamihez képest nyer értelmet: mint feminista szócső, mint a hatalom elleni tiltakozás látványos eleme, mint egy-egy művészi ambíció kifejezőeszköze, mint valami, amivel érzékeltehetjük, mit gondolunk magunkról, a körülöttünk alakuló történésekről, milyen céljaink és vágyaink vannak. A divat vagy alárendelődik az aktivista elképzeléseknek és az intellektuális, kulturális tartalmaknak, vagy kritikát kap és szokatlan irányokkal remixelődik, alternatív tézisek szerint építődik újjá. A fentebb tárgyalt zine-ek (Polyester, Hate, Sister) az underground trendek nyomvonalán haladva olyan brandek koncepcióit ismertetik meg befogadóikkal, amelyek maguk is lázadnak az arctalan divatipar ellen, és játszi könnyedséggel terveznek tökéletesen *normcore* vagy „hordhatatlanul” művészi ruhákat, hogy aztán az élet fontosabb dolgaival foglalkozzanak.

Erre jó példa az egyre ismertebbé váló Vetements nevű márka, amely mostanában számos elismerést és elmarasztalást kapott egyszerre. A kilencvenes évek egyszerű, feltűnésmentes szerelése, a kultúrházak „sikk”, az underground gördeszkás és goth szubkultúra *streetwear* vonala, a kommunizmus ismert jelképei, a high fashion márkákat hamisító attitűd mutatkozik meg kollekcióikban. A tervezők, Demna Gvasalia és Gosha Rubchinskiy a nyugati világ, a kapitalizmus és a fogyasztói kultúra, valamint a posztsovjet éra jelenségeit figurázzák ki és teszik maivá az urbánus fiatalság preferenciái szerint, miközben kollektív összekacsintásra invitálnak: „ha minket viselsz, velünk együtt nevelsz/szánakozol, és ugyanolyan cinikus vagy, mint mi”. És nyilvánvalóan sok pénzed van, ha egy turkálós utóízű pulóverért képes vagy *ennyit* kiadni – válaszolta erre a kritika. A 20. századi látványos ifjúsági szubkultúrák külsődleges jegyeit számos neves tervező beemeli eszköztárába, a punk és a grunge vonal rebellis stílusa rendre előkerül a divatheteken – hogy mennyire eredeti módon, az egy másik esszé tárgya lehetne. A Vetements sikere abból is eredeztethető, hogy a tervezők részesei voltak a kommunista rendszernek, abban nőttek fel, és nemcsak naivan áttemelik bizonyos alternatív életközösség-csoportok szimbólumtárát, stílusát, hanem maguk (vagy felmenőik) is aktív tagjai ezen csoportosulásoknak.

Az underground mikromediális kiadványok is hasonlóan működnek: mint láthattuk, a trendssetter zine-ek is a *benne élés* önreflektív termékei, alulról szerveződő mozgalmak pamfletjei, amelyek a hagyományos és a kortárs művészeti-kulturális narratívák izgalmas olvasatait adják, és amelyekben a divat (csupán) egy groteszk csatornaként van jelen.

Simonovics Ildikó

DIVAT KÉNYSZERSZABADSÁGON?

Öltözködéskultúra az ötvenes években

„Il faut tout pardonner à la mode. Elle meurt jeune.”

Jean Cocteau¹

Tudtam, éreztem az első pillanattól kezdve, hogy a szocializált termelés a mi szakmánkban lehetetlen. [...] A hölgyeknek igazán majdnem megalázó tortúrákon kellett keresztül menniök – és mégis kikönyörögték, kisvindlizték vagy kierőszakolták a divatszerezés tekintetében nem is egészen kifogástalan szovjetruhákat. Ez nagyon lehangolt. Nem értem még most sem a pesti burzsujuhölgyeket. Ők a szovjet alatt is ellátták rendelésekkel a szocializált üzemeket, nem törődve a szekatúrákkal, s ezzel is meghosszabbították a szovjet életét. Sokkal hazafiasabb dolog lett volna, ha a szocializált divatszalonokat bolykóttálták [sic!] volna a vevőik, s ezzel két-három hét múlva lehetetlenné tették volna a termelést. [...] És ugyanilyen volt a helyzet Bécsben is. Míg az osztrák nők tartózkodóak voltak, a Bécsbe menekült magyar nők elárasztották rendelésekkel a bécsi szalonokat. Úgy látszik, a magyar nő, igazi nő. [...] A proletárdiktatúra elnyomhatta a burzsoa-osztályt, de a burzsoa nők szépérzékét kiirtani nem tudta. Öltözködni akartak a súlyos napokban is, és öltözködtek minden akadályon keresztül. És ezért nem látom sötétnek a magyar divatipar jövőjét. Bármit csinál velünk a trianoni komédia, a budapesti nő mindig szép akar lenni, mindig szépen fog öltözködni és mindig el fog bennünket munkával látni.²

Neumann Berta, a két világháború közötti Budapest egyik legkiemelkedőbb divatszabója nyilatkozta ezt 1921-ben a Magyar Divatipar című lapnak a Tanácsköztársaság idején történekről. A szalonvezető jóslata pár évtizeddel később aktuálisabb volt, mint valaha. 1949–1950 folya-

- 1 „A divatnak mindent meg kell bocsátani, úgyszintén fiatalon hal meg.” Danielle ALLÈRES, *Mode. Des parures aux marques de luxe*, Economica, Paris, 2005, 145.
- 2 *Bécsi pletyka – visszaemlékezések a kommünre*, Magyar Divatipar 1921. augusztus 1. Az idézetre Szatmári Judit Anna hívta fel a figyelmemet.

mán a hazai divatipar állami kézbe került, s habár a „pesti nő” valóban komoly áldozatokot volt képes hozni a megjelenéséért, a régi sokszínű budapesti divatvilág, a neves szalonok mégsem élhették túl a proletárdiktatúrát.

Ezzel együtt fontos hangsúlyozni, hogy a társadalmi egyenlőség, az olcsó és praktikus konfekció uralta hivatalos diskurzus, valamint a megfélemlítések dacára a mindennapok valósága lényegesen összetettebb képet mutatott, mint azt a lódenkorszakkal fémjelzett ötvenes évekről tartani szokták. Az uniformizálás, az ideológiai szólamok, a meghurcoltatások, az államosított és központosított szocialista ruhaipar, a rigorózus munkáserkölc szabályai átmenetileg valóban korlátozást emeltek. Az egyén élni akarása, tanult, született vagy szokásból fakadó igényessége, a pszichés kényszer, valamint az egyéniség materializálható javakkal való reprezentációja révén azonban mindenkori kereste és megtalálta a kikapukat.

A fenti idézet a Tanácsköztársaság koráról szól, de a Rákosi-korszakban is létezett a nőknek egy szűk rétege, akik mindenféle észérv, terror és nyomor ellenére igyekeztek stílusosan és divatosan öltözködni. A divatos öltözködés, a szépség, a különlegesség és az önkifejezés vágyától hajtott embereket nem lehetett hosszú távon megtörni, idővel a szocializmus által támasztott nehézségeken – lehetett az pénzügyi probléma, anyagihiány, „kényszerpuritanizmus”³ diktálta divatellenesség, esetlen konfekció, a ruházati ellátottság problémái, vagy hogy egészségtelennek,⁴ célszerűtlennek⁵ kiáltották ki az aktuális divatot – is felülkerekedtek. A szocializmus idején ezek az egyének alkották a divatkövetők társadalmi bázisát.

Beszélhetünk-e divatról a szocializmus idején?

Véleményem szerint igen. Amíg a társadalomnak marad egy olyan szegmense, amely az öltözködést mint önkifejezési eszközt, mint for-

3 A kifejezés Valuch Tibor szóösszetétele: az 1950-es évek első felére jellemző, a Rákosi-korszak voluntarista társadalompolitikája eredményeképpen született öltözködési normát nevezte így. Lásd VALUCH Tibor, *A lódentől a miniszoknyáig. A XX. század második felének magyarországi öltözködéstörténete*, Corvina – 1956-os Intézet, Budapest, 2004, 15.

4 Például a túsarkú körömcipőt.

5 A legújabb divatirányzatok rendszeresen hoztak túldíszített, kényelmetlen, nem célszerű darabokat, amelyektől óva intették a hölgyeket a korabeli sajtótermékek és tanácsadó kiadványok. A megváltozott életformához, a napi munkavégzéshez csinos, praktikus ruhákat javasoltak.

manylevet használja, addig lesznek olyan szakemberek (textil-, ruha- és kiegészítőtervezők, ruhaiparban dolgozó kisiparosok, fodrászok, kozmetikusok), akiknek e formanyelv alakítása a munkájuk. Ez a réteg óhatatlanul – persze az adott technikai és gazdasági körülmények keretei között – az uralkodó divat lokális változatán dolgozik.

Magyarországon divat és hatalom viszonyában az 1950-es év fontos fordulópontot jelentett: ekkorra államosították⁶ az addig irányadó belvárosi szalonokat. A kommunista hatalomátvétel egészen 1950-ig a gyakorlatban nem érintette a szakmai elit ténykedését, változás csak a kommunikáció szintjén és az új, totalitárius ideológiához, illetve az új piaci körülményekhez igazított gondolkodásban jelentkezett. A divatipart meghatározó szakmai szereplők – szabóiparosok, gyáripari technológusok, munkások, kereskedők, újságírók, lapkiadók,⁷ gyárak és vállalatok – 1950-re kerültek teljesen állami kontroll alá,⁸ ekkor kezdték meg ebben a szektorban is a szovjet típusú, központosított intézményszerű kiépítését.⁹ A centralizált rendszer, az ideológia megváltoztatta a divat jelentését: a sokszínűség, az egyéniség eltűnt az egyenlőséget hirdető kommunista olvasztótégelyben. Az államosított divat az új „elit”, a munkásosztály, illetve a teljes lakosság kulturált, csinos öltözködésének, ízlésnevelésének kiszolgálójául szegődött. Az „öltöztesük fel az országot” tervben¹⁰ első helyen a dolgozó nő ruhájának tömeg-

6 Az államosítást elrendelő jogalkotási folyamat végén, 1949 decemberében született meg a rendelet a tíznél több, de száznál kevesebb munkást foglalkoztató iparosok, valamint a nagykereskedők cégeinek államosításáról. Az egyik legnagyobb műhellyel rendelkező szalonnak Szita Józsefé számított, aki 1947-ben hetvenöt munkást foglalkoztatott az Asszonyok 1947. október 15-i száma szerint. F. Dózsa Katalin állítása tehát korrekcióra szorul: 1948-ban még nem tüntek el a szalonok a Belvárosból. Lásd F. Dózsa Katalin, *Megbámulni és megbámultatni. Viselettörténeti tanulmányok*, L'Harmattan–Könyvpont, Budapest, 2014, 384.

7 A Divat Revue egészen az 1949. téli számáig a Divat Revue Kiadó gondozásában jelent meg Pekáry Dagmár szerkesztésében, Rév Éva rajzaival és Szita József modelljeivel. Az utolsó számban még fotóval szerepeltek Vogue- és Schiaparelli-modellek. A Párisi Divat lapkiadóját már 1949-ben államosították, a nyári számot az Állami Lapkiadó N. V. adta ki. Érdekeség ugyanakkor, hogy ebben még szerepeltették a címlapon viselt ruha és táska készítőjének nevét, címmel leközölve.

8 Leszámítva az egyedül vagy 1-3 alkalmazottal dolgozó, megtizedelt kisiparos réteget. Míg 1948-ban a textilruházati iparban még 57 384-en, addig 1953-ban már csak 9433-an voltak. Hasonló arányban fogyatkoztak az ágazat magán-kiskereskedői is. *Magánkisipari adattár 1938–1971*, KSH, Budapest, 1972, 298–299. Idézi VALUCH, I. m.

9 A korszakról részletesen lásd GYARMATI György, *Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956*, ÁBTL–Rubicon, Budapest, 2011. Átfogó tanulmánykötet a hétköznapokról: GYARMATI György – BOTOS János – ZINNER Tibor – KOROM Mihály, *Magyar hétköznapok Rákosi Mátyás két emigrációja között, 1945–1956*, Minerva, Budapest, 1988.

10 Az „öltöztesük fel az országot” elnevezés saját alkotásom. Az eredeti megfogalmazás így hangzott: „A második világháború után, az államosításokat követően a szakma

termelése, a konfekcióipar megszervezése és fejlesztése állt, ami persze a leendő vas és acél országában, a megalomán „nagy ugrás” program árnyékában vajmi csekély eredménnyel kecsegtetett.

Az évtized korántsem volt egységes. A radikális kényszerpuritanizmus csak az 1950–1952 közötti időszakot jellemezte, ekkor támadták legerősebben a burzsoá csökevényként megbélyegzett divatot és követőit. És mivel nemcsak a magántulajdont, de a magánéletet is „társadalmasítani” igyekeztek, az egyén túlélési taktikáját a beolvadás, a biológiából ismert mimikri jelentette, azaz kitűnés helyett a tömegben való eltűnés választották.¹¹ A Rákosi-korszak utcaképének szürke egyhangúságához egyrészt társadalmi – a rejtőzködés és a lakosság alacsony életszínvonala –, másrészt gazdasági okok – a ruha- és textilipar technológiai elmaradottsága, a központosított tervutasításos irányítás vele született gyermekbetegségei, a drága és egyhangú választék, a kelendő árucikkek hiánya – vezettek.

A korszakkal foglalkozó szociológiai és fogyasztástörténeti kutatók¹² általános megállapítása, hogy az ötvenes évek első felében a divat „kényszerszabadságra” küldetett. Való igaz, hogy a centralizált apparátus, a politikai megfélemlítés, a gazdasági intézkedések eltűntették a régi rendszer, az egykori elit maradványait, a kommunista ideológia pedig megpróbálta megváltoztatni az emberek gondolkodását, a munkához, a szórakozáshoz való viszonyát, egyén és közösség kapcsolatát, a nők társadalomban és családban betöltött szerepét. Egyöntetű vélemény, hogy a krónikus áruhiány, a ruhaipar gyenge teljesítőképessége, az emberek többségének reménytelen anyagi helyzete, illetve a rejtőzködő együvé olvadás miatt az utca az egyhangúan és rosszul öltözött új szocialista embertípustól szürkéllett. Kutatásaim szerint azonban a kép ennél árnyaltabb volt. Ahogyan a társadalmi átalakulások sem követték azonnal a politikai, ideológiai és az erőltetett gazdasági változásokat,¹³ úgy a korábbi divatdiktáló réteg sem tűnt el teljesen. Az arisztokrácia és a nagypolgárság elvesztette ugyan a vagyonát, és sokan közülük maguktól, mások kényszer hatására távoztak, de a két világháború közötti szokások nem tűntek el egyik napról a másikra, ahogy az emberek gondolkodása és mentalitása sem változott meg egy csapásra

úgy fogalmazta meg feladatát: Fel kell öltöztetni az országot.” MÉSZÁROS Éva, *Múltidézés az MDI 40 éves fennállásának kapcsán*, kézirat, 1987.

11 ZSOLT Péter, *Divatszociológia*, Pro Die, Budapest, 2007, 138.

12 VALUCH, I. m.; ZSOLT Péter, I. m.

13 Lásd VALUCH Tibor, *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*, Osiris, Budapest, 2001.

az új idők diktátumai alapján. Ezt bizonyítja Várhegyi Éva kalaposnő története Fürst Irénről,¹⁴ akinél tanoncéveit töltötte:

Létezett olyan, hogy koldusnap. Pénteken végigjárták a belvárost a koldusok. Voltak páran, akik minden pénteken jöttek. Nem tudom már, milyen összegeket kaptak, de ki volt téve a pultra. Jöttek a koldusok, és mindenki elvitte a magáét. Nem vett el többet. Az utcán akkor nem volt koldus. Arra is emlékszem például, hogy a Guttmané, a Guttman áruháznak¹⁵ a volt tulajdonosa, ő nem koldusnapon jött, hanem csak eljött időnként meglátogatni őt [ti. Fürst Irén kalapost], és akkor mindig kapott ajándékot. Akik életben maradtak a vevők közül, akik valamikor nagyon sok pénzt hagytak nála, azoknak például a zsidó ünnepekkor csomagot küldött. Én vittem el ide-oda a csomagokat. Így támogatta őket. A szakmában még az ötvenes években is megmaradt a háború előtti szemlélet és hangulat. A „rendszerváltozás” sokkal később zajlott le, akkor, amikor kihaltak ezek az emberek. Az ő szemükben nem történt változás. A régi világ nem a háború végével tűnt le. Ahogy a koldus sem veszi el a másik pénzét. [...] Szoktam is mondani mindenkinnek, amikor arról beszélnek, hogy ötvenes évek, és lóden és az ember látja a régi dokumentumfilmeket meg híradórészleteket – én nem mondom, elég siralmas képeket lehet látni, de nem csak ez volt.¹⁶

A két világháború közötti jó nevű belvárosi kalaposok, szalonosok megőrizték régi szokásaikat egy-két fősre redukálódott kis üzleteikben is. Az emberek legbelül nem változtak, megtartották emberségüket, méltóságukat, és megadták ugyanezt a környezetüknek is. A régi világ elitjének képviselői úgynevezett „reakciós elemekként” kerültek be a korszak propagandisztikus mozifilmjeibe: abszolút negatív szereplőkként, akiknek a karakterét karikatúraszerűen eltúlozták. Mindenestre akár Klimkó Rezső férfi konfekciórészleg-vezetőre gondolunk az *Állami Áruház*ból, akár Réz Győző karnagyra a *Dalolva szép az élet*-ből, mindkettőjükről elmondható, hogy hibátlanul jól öltözöttek voltak.

14 Fürst Irén Régiposta utcai szalonja a háború előtti Budapest egyik leghíresebb és legjobb nevű kalaposüzlete volt.

15 A Guttman név az elszakíthatatlan nadrágokkal forrt össze, a munkaruházat volt ugyanis a fő profiljuk. A Guttman Áruház az államosítás után a Verseny Áruház nevet kapta.

16 Interjú Várhegyi Éva kalaposmesterrel. Készítette Simonovics Ildikó, 2006. április 26.

A fentebb említett és más propagandafilmekek azért foglalkoztak az úgynevezett másként gondolkodó, reakciós elemekkel, mert azok léteztek. Budapest belvárosában jelen voltak az elegáns turbános asszonyok. Szilvitzy Margit tervezőművész így emlékezik:

Igen, én is találkoztam ilyen úriasszonyokkal, akiktől nagyon sokat lehetett tanulni öltözködésben. Például, amikor megnyílt az üzletünk a Stúdióval,¹⁷ akkor Erdélyi Mici, a két világháború közötti híres színésznő, lett a direktorizsünk.¹⁸ Olyan hatvan, inkább hetven felé lehetett. Ő szolgált ki az üzletben, megvolt hozzá a stílusa. [...] Emlékszem, amikor jöttek be az üzletbe ezek az idősebb hölgyek. Nagyon tetszettek, mert ugyan nagyon ódivatú módon, de finoman öltözködtek. Megmaradtak a ruháik és tudtak vigyázni magukra, hogy ne hízzanak meg. Ilyen született elegancia volt az Orsiban,¹⁹ aki bárónő volt. Fotómodellként és manökenként is dolgozott abban az időben. Azért volt olyan ápoltság és más, mert volt hozzá érzéke. A fotózáshoz a kesztyűk és a többi a családi hagyatékából jött. Érdekes dolgok voltak ezek, ahogy az élet zajlott akkor. Élni kellett. Még a főiskolán is állt nekünk modellt.²⁰

Akik korábban hozzászórtak, a kommunista propaganda ellenére sem szívesen mondtak le a sminkről. Ha figyelmesen megnézi az ember, akkor még a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének harcos propagandáját közvetítő Nők Lapja, valamint az Ez a Divat fekete-fehér (a papír és a nyomtatás gyenge minősége miatt nehezen kivehető) fotóin is felfedezhető a smink, legfőképpen a rúzs „nyoma”.²¹ Külön érdekesség,

- 17 Iparművészeti Modell Stúdió. A Művelődési Minisztérium által 1958-ban létrehozott finomkonfekció-tervező és -gyártó stúdió, ahol a nemrégiben az Iparművészeti Főiskolán végzett tehetséges ruhatervező művészek dolgoztak, köztük Szilvitzy Margit is.
- 18 Szalon esetén a vendégeket fogadó, a rendelést felvevő vezető alkalmazott, készruhákat árusító üzlet esetén kiszolgáló, az intézmény „arca”, aki kapcsolatot tart a vendég és a műhely között. A kisseriás szalonkonfekció-modelleket szükség esetén a műhelyben alakra igazították.
- 19 Keresztes Orsi, asszonyneve: Bölöni Orsolya. A korszak egyik legismertebb manökenje, aki pályatársai közül először dolgozott külföldön: Párizsban a Nina Ricci-háznál mutatott be.
- 20 Interjú Szilvitzy Margit ruhatervező és textilművésszel. Készítette Simonovics Ildikó, 2014. május 23.
- 21 Nők Lapja 1951. január 20., hátlap; Nők Lapja 1950. március 11., 12–13; Nők Lapja 1950. június 24., 18; Nők Lapja 1952. december 4., 17; Nők Lapja 1953. december 19., 17. (*Beszélgés Kis Katóval, a világ egyik legjobb törvívójával.* Kis Kató a fotón törvívó ruhában és erős rúzzsal szerepelt.) Ez a Divat 1950. ősz, o. n.; Ez a Divat 1951. február, címlap; Ez a Divat 1952. tavasz, címlap stb. Gyarmati Olga többszörös magyar bajnok

hogy a Nők Lapjában 1950 teléig, majd az 1953-as karácsonyi lapszámtól kezdve újból közöltek nemzetközi – francia, olasz társlapoktól kapott – divatfotókat.

Magyar divattörténeti kuriózum, hogy a legelvetemültebb burzsoádivat-ellenesség idején, 1950-ben a Nők Lapjában egy, a francia Vogue 1948. áprilisi számában megjelent Honeyman-modellt hoztak le, kétféleképpen hordható szövetruha címmel.²² Ahogyan az Iparművészeti Főiskolán (1948-tól folyamatosan szerepel a könyvtár leltárában a francia Vogue), az Ez a Divat és a Nők Lapja szerkesztőségében is ismerniük kellett és ismerték is a párizsi divatot, még ha kis csúszással is. Fontos adalék továbbá a Rákosi-korszak egyhangú divatellenes sztereotípiájához, hogy a Magyar Távirati Iroda Fotóarchívuma 1949–1953 között készült divatképeinek egy része szintén (Magyar Nemzeti Múzeum,²³ Pálmaház,²⁴ Gellért-hegy²⁵) egyértelműen tükrözi a párizsi divat hatását, a Vogue ismeretét. A felvételeken a manökenek „magától értetődő módon” sminkelve voltak. Ahogy a divatfotók, úgy a Gellért Szállóban a Magyar Dolgozók Pártjának második kongresszusa alkalmából 1951-ben rendezett fodrászverseny²⁶ extrém frizurái és ruhakölteményei is a divat és a szépség iránti elköteleződés továbbélését bizonyítják.

Ezek és a kutatásaim során talált további példák is mutatják, hogy a szakma, illetve a stílus és az öltözködés formanyelvét megtagadni nem tudók szűk rétege tovább élte a divatot – azaz a divat bizonyos formában a szocializmus minden szakaszában jelen volt. Bár egyes teoretikusok – például Gilles Lipovetsky, *A divat birodalma*²⁷ és Malcolm Barnard, *A divat mint kommunikáció*²⁸ szerzői – azt állítják, hogy a divat kizárólag rugalmas társadalmi körülmények között, demokratikus rendszerekben, piacgazdaságban tud kifejlődni, az egyéni életstratégiák megismerése mentén elinduló szakemberek kutatásai, a magánemberek és a divatiparban dolgozók tárgyait, emlékeit, velük

alátlanó állítólag azzal borzolta a kedélyeket, hogy sminkben és festett körmökkel állt rajthoz, az ötvenes évek elején is – Zoltán Tamás szíves közlése. Interjú Zoltán Tamás ötvössel, Arató Ferencné unokaöccsével. Készítette Simonovics Ildikó, 2013. január 10.

22 Vogue 1948. április, 62; Nők Lapja 1950. június 7., o. n.

23 M_JA_2194151, M_JA_2194154, MTI.

24 M_JA_2194073, MTI.

25 M_JA_2194614, MTI.

26 F-X1951142318a, 1951. február 1., MTI

27 Gilles LIPOVETSKY, *The Empire of Fashion. Dressing Modern Democracy*, Princeton UP, New Jersey, 1994.

28 Malcolm BARNARD, *Fashion as Communication*, Routledge, London, 1996.

készült interjúkat begyűjtő muzeológusok,²⁹ valamint a divatkövetés pszichés tényezőivel foglalkozó kultúrtörténészek³⁰ munkái ezen elmélet pontosítását követelik meg.

Létezett-e önálló szocialista divat?

A szocialista divat, ahogy azt a politikai és az ideológiai diskurzus sulykolta, csak az elmélet szintjén született meg, a valóságban nem létezett. A Szovjetunióban az 1920-as években tettek először kísérletet – verbális és vizuális szinten – egy utópisztikus, a nyugati divattól és a történelmi múlttól független divat megteremtésére. Jobban szemügyre véve, az ideológiai konstrukció materializációi már a kezdet kezdetén is tartalmaztak nemkívánatos, „burzsoá” elemeket. A kiváló orosz konstruktivista művész, Varvara Fjodorovna Sztjepanova (1894–1958) által megfogalmazott irány, modelljeinek funkcionalitásra, kényelemre való törekvése, geometrikus elemekből való építkezése, valamint a nagyipari gyárthatóság igénye tökéletesen találkozott a „korszellemmel”: a nyugati világnak a divat demokratizálására tett kísérleteivel, a vonalak leegyszerűsödésének hullámával, amely megkönnyítette a ruhák olcsó tömegtermelését. Kellemetlen fricska tehát, hogy az Egyesült Államok technológiaiilag már a két világháború között meg tudta valósítani azt, amit a Szovjetunióban a kiváló művészek a tervek szintjén fogalmaztak meg.

Az ideológiai tartalommal telített szocialista ruha másik vonalát Nagyeyzda Lamanova orosz divat- és jelmeztervezőnő, egykor a cári udvar hivatalos szállítója (1861–1941), és Vera Ignatyjevna Muhina szobrászművész (1889–1953) álmodták meg. Rajzaikon a hagyományos orosz népviselet hímzésvilága elevenedett meg a korabeli nemzetközi divatnak megfelelő sziluetten (bubifrizurás nő egyenes vonalú, téglalap formájú ruhában, csípőben ráncolt köpennyel). Azaz a múlttól vagy a „korszellemtől” (a nyugati divattól) minden igyekezete ellenére egyik vonal sem tudott elszakadni.

Az autonóm szocialista divat megteremtésének igénye a szovjet típusú pártállami rendszer adaptálásával párhuzamosan Magyarországon

29 FERENCZINÉ SEDLMAYR Krisztina, *Nemere Éva okleveles mérnök nő gazdag ruhátára a Kádár-korszak idején. Gyűjtési tapasztalatok a Budafoki úton = Néprajzi jelenkutatás és a múzeumi gyűjtemények változása*, szerk. FEJŐS Zoltán, Néprajzi Múzeum, Budapest, 2003. SIMONOVICS Ildikó, *Divat és szocializmus. Magyarország divattörténete 1945–1968*, PhD-értekezés.

30 Lásd Medvedev Katalin munkáit.

is jelentkezett, ahogyan erre az 1940-es évek végének, az 1950-es évek elejének Iparművészeti Főiskolára járt művésznemzedéke visszaemlékezett. A dolgozó nő ruhatárát megfogalmazó magyar tervezőművészek vizsgamunkái a Lamanova-féle irányt képviselték, azaz a hivatalos kommunikáció multat és nyugati divatot tagadó szólamainak megfelelően öltözeteikben új divatinformáció híján a korábbi évek trendjeit gondolták tovább, a ruhák díszítésében pedig a népi hagyományok motívumkincsét elevenítették fel.

Az igazsághoz tartozik, hogy az ideológia nemcsak az átmenetileg kieső információkat, de a rendszer alapvető tehetetlenségét is palástolni tudta. A tervutasításos gazdálkodás ugyanis immanens törvényszerűségei miatt eredendően képtelen volt az azonnali divatkövetésre. Abból indult ki, hogy a fejlesztésekhez szükséges javak, valamint a fogyasztás és az igények tudományosan előrejelezhetők. A tervben megfogalmazott célszámok kötelező érvényűek voltak, ezért a minőség helyett a gyáregységek egyedül a mennyiségi kvóták teljesítésére koncentráltak. Nagyobb munkaidőt vagy szakértelmet igénylő árucikkeket fel sem vettek a termékpalettára. Hiába születtek a tervtúlterjesztéseknek hála halomszám a ruhák, ha rossz minőségűek és egyformák voltak. Csak a felesleget szaporították, miközben a kurrens cikkek gyártásába bele sem kezdtek. A tervutasításos rendszer működési mechanizmusa ellenkezett a divat törvényszerűségeivel. Ha egy „leendő” hiánycikket (mivel tervezéskor még nem volt az, vagy esetleg még nem is létezett) nem terveztek be, a tervek törvényre emelt kötelezettségei miatt csak két év elteltével kerülhetett fel a terméklistára.³¹ A szocialista nagyipar e feltételek mellett képtelen volt a nyugati divat naprakész követésére. Nem véletlen, hogy míg Nyugaton szazonról szazonra változtattak a sziluetten, Keleten megpróbálták megállítani az időt. Ha létezett is úgynevezett szocialista ruha,³² az a hiánygazdálkodásból táplálkozó időtlenség ideáját képezte le, egyszerű anyagokkal, puritanizmussal, valamint országonként a népművészeti hagyományokból inspirálódott saját „nemzeti” ízzel.

A hivatalos diskurzus által divatmentesnek deklarált három év után, az „új szakasz” gazdaságpolitikájának hatására 1953–1954 fordulóján megkezdődött a divat depolitizálása, és a hivatalos diskurzusban meg-

31 GYARMATI György, *Magyarország története. Demokráciából a diktatúrába 1945–1956*, Kossuth, Budapest, 2010, 60–61.

32 Lásd Djurdja BARTLETT, *Ideológia és viselet = Öltöztesük fel az országot! Divat és öltözködés a szocializmusban*, szerk. SIMONOVICS Ildikó – VALUCH Tibor, Argumentum – Budapesti Történelmi Múzeum – 1956-os Intézet, Budapest, 2009, 11–34.

jelent a változatosság igénye, valamint a jó ízlés és a nemzetközi divathírnév visszaszerzésére való törekvés. Innentől kezdve fokozatosan – különösen 1956 után, a politikai „enyhülés” bizonyítékaként – ismét zsinórmértékké vált a nyugati, elsősorban a párizsi divat. Fotóriportok, hivatalos kiküldetésben élők „divatlevelei”, 1957-től pedig Rotschild Klára „úti beszámolóí” közvetítették a nemzetközi divatcentrumok legfrissebb híreit az akkor már százezres példányszámban kiadott Ez a Divat olvasói számára. De ugyanígy a közel egymillió példányban megjelenő Nők Lapja divatrovata – még ha sokszor elítélően is – ugyancsak foglalkozott a nyugati újdonságokkal.

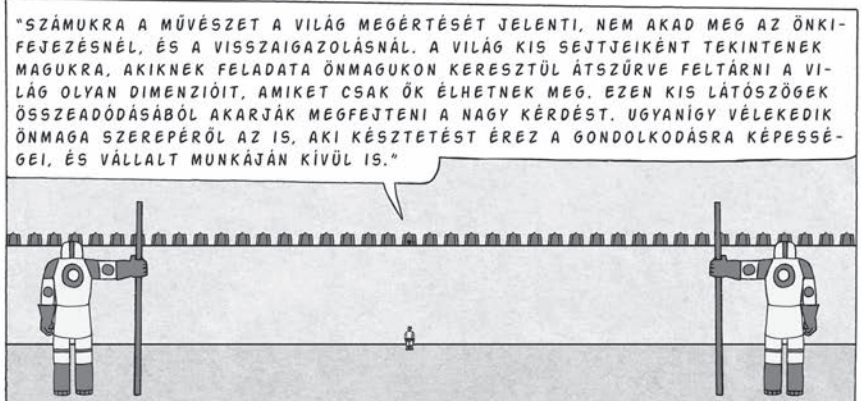
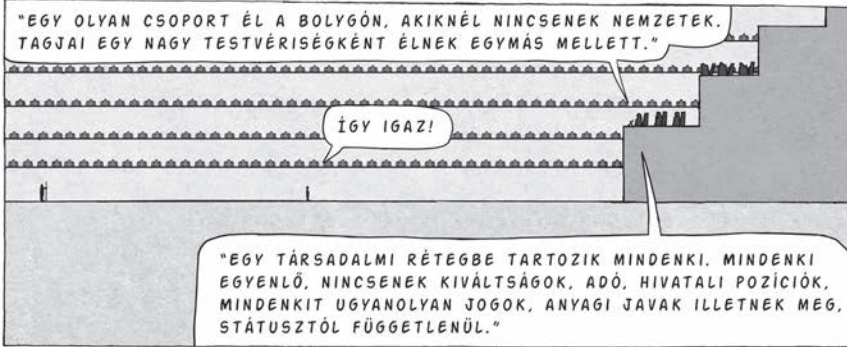
A divat rehabilitálásával párhuzamosan a külkereskedelemmel és a divattal foglalkozó szakemberek meggyőzték a párt illetékeseit arról, hogy a magyar ruházati ipar piacképessége és a keleti tömb hidegháborús vetélkedésben való versenyben maradása érdekében időről időre élőben – ahogy azt a két világháború között elődeik tették – szükséges megismerniük a nemzetközi versenytársak számára elsődlegesen meghatározó párizsi divatot. Ettől kezdve *de facto* értelmetlen szocialista divatról beszélni, hiszen a keleti tömb országainak kiküldöttei a kint látottakat adaptálták a „szocialista jó ízlésnek” és a helyi adottságoknak – a nők, férfiak, gyerekek testarányának, a textil és ruhaipari háttérnek, a tervgazdálkodásban meghatározott tervszámoknak és költségeknek – megfelelően. Ugyanúgy, ahogyan tették a kapitalista államok, az angolok, amerikaiak vagy osztrákok. Ők is saját gazdasági rendszereikre, technológiájukra, testalkattípusaikra, vásárlói preferenciáikra igazították a legfrissebb párizsi trendeket. A különbség a vezető *haute couture* szalonok szintjén (nálunk: Különlegességi Női Ruhaszalon és Fővárosi Mértékutáni Szabóságok Divatszalonja) legfőképpen az árban – olcsóbbak voltunk – és kisebb mértékben a minőségben jelentkezett. Nagyipari szinten viszont az elmaradott technológiai háttér, a központosított szocialista hiánygazdaság tehetetlensége, a modelleket kiválasztó káderek alkalmatlansága, valamint a piaci ösztönzőktől mentes struktúra elképesztő különbséget eredményezett a kapitalista és a szocialista termékek között. A szocialista jelző ilyenformán legfeljebb gyenge minőséget, konzervatív ízlést és divatjamúltságot, de nem saját, önálló divatirányt jelölt.

Jelen cikkel az elmúlt években folytatott kutatásaim egy érdekes vetületét szerettem volna megosztani, s egyúttal a szocializmus és a divat kapcsolatáról szóló tudományos diskurzus általánosító és homogenizáló sztereotípiáit megtörni. Nem titkolt célom, hogy divattörténe-

muzeológusként, a tárgyi anyag gyűjtése során megismert „privát valóságok” tanújaként munkámmal elismertessem a korszakban dolgozó szakemberek életművét, illetve adózom azon nők és férfiak erőfeszítéseinek, akiknek az életében a divat és a stílusos öltözködés mindvégig meghatározó szerepet játszott. Létezett ugyanis a társadalomnak egy hol szűkebb, hol szélesebb rétege, akik számára a szépség, a stílusos öltözködés, a divatkövetés és a párizsi divatról való informálódás nem extremitás, hanem életforma-tartozék volt.

VALAHOL...

írta és rajzolta:
Madarász Gergely

VISSZATÉRVE: "TÁRSADALMUK FELÉPÍTÉSE SZERINT MINDENKI EGYENLŐ! SENKI SEM RENDELKEZIK NAGYOBB HATALOMMAL, DÖNTÉSI ELŐNNYEL, ANYAGI JAVAKKAL, MINT A TÖBBIK. A TISZTSÉGVISELŐK SEM KIVÁLTSÁGOSAK, HANEM UGYANOLYAN MEGBÍZOTT ÉS MEGBECSÜLT ALKOTÓK, MINT BÁRKI MÁS. AZ ANYAGI ÉS SZELLEMI JAVAK EGYENLŐ ELOSZTÁSA MEGELŐZI A VERSENYHELYZETET ÉS A RIVALIZÁLÁST. ÍGY AZ EGYSÉGTUDAT IS BIZTONSÁGBAN VAN, ÉS MŰKÖDIK A RENDSZER. HA VALAKI FELHALMOZ, ELVESZ, VAGY KÁROSÍT, AZ MINDENKIT KÁROSÍT."

"E PÁR SZABÁLY ÉS SÚLYOZÁS TESZI LEHETŐVÉ SZÁMUKRA, HOGY ARRÁ KONCENTRÁLJANAK, AMI EGYSÉGTUDATUK FEJLŐDÉSÉHEZ HOZZÁJÁRUL, UGYANAKKOR A SZELLEMI FELADATAIK MELLETT A MEGFELELŐ ÉLETFELTÉTELEKET IS MEGTUDJÁK TEREMTENI. DE ALAPVETŐEN AZ EGYSÉGET ÉS KÖZÖSSÉGET LEGJOBBAN SZOLGÁLÓ TEVÉKENYSÉGEKRE KONCENTRÁLNAK."

VÉGEZETŰL: "AZ ALÁBBI SZÁNDÉKKAL FORDULNAK HOZZÁNK! SZERETNÉNEK MEGISMERNI MINKET, GONDOLKODÁSMÓDUNKAT, FILOZÓFIÁINKAT, TUDÁSUNKAT, VALLÁSAINKAT, SOKASODÁSUK ÉS KÖLCSÖNÖS GYARAPODÁSUNK CÉLJÁBÓL, AMENNYIBEN NYITOTTAK VAGYUNK FELÉJÜK. SZERETNÉNEK TEHÁT ELLÁTOGATNI HOZZÁNK, EHHEZ KÉRIK AZ ENGEDÉLYÜNKET!"

VÁRJÁK A VÁLASZUNKAT!

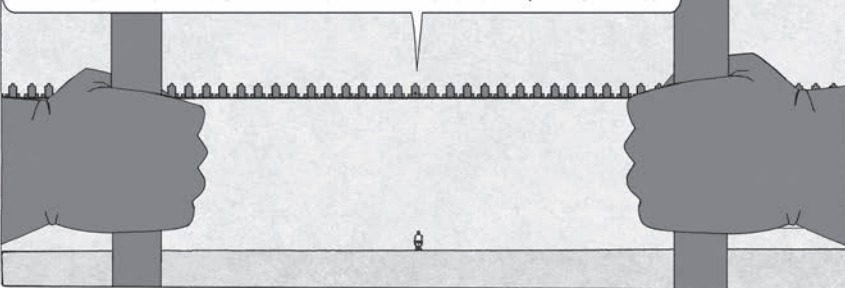
KIZÁRT DOLOG, HOGY IDE ENGEDJÜK ÖKET!

HOGYAN? DE MIÉRT?

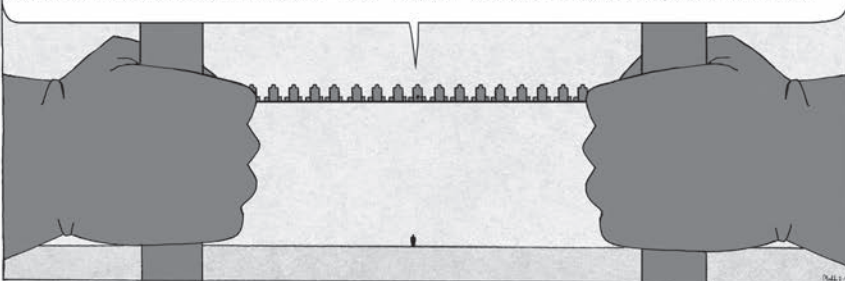
EL TUDJA KÉPZELNI, MICSODA KÖVETKEZMÉNYEI LENNÉNEK ANNAK, HA EZEK IDE JÖNNÉNEK ÉS ELTERJESZTENÉK EZEKET AZ ÖN SZERINT HALADÓ SZELLEMI-SÉGŰ KULTÚRÁJUKAT? MINDEN, AMIT FELÉPÍTETTÜNK, A TÁRSADALMUNK, A RENDSZERÜNK, FELBORULNA, ANARCHIÁBA ZUHANNA, ÉS VÉGŰL A TELJES PUSZTULÁSBA!

MÉG HOGY MINDENKI AZT CSINÁLJON, AMIT AKAR! AKKOR KI FOG ITT TERMELNI? KI FOG DOLGOZNI? KI FOGJA MEGTEREMTENI A JÖLÉTET? MÉG HOGY EGYENLŐ ANYAGI ÉS SZELLEMI JAVAK? MI JOGOSÍT FEL BÁRKIT IS ARRÁ, HOGY EGYENLŐSÉGET KÖVETELJEN MEG, HA NEM DOLGOZOTT MEG AZÉRT, AMIT AKAR? MIÉRT KELLENE EGY JOBB KÉPESSÉGŰNEK ÉS JOBBAN KÉPZETT EMBERNEK LEMONDANIA MUNKÁJA GYÜMÖLCSÉRŐL AZÉRT, MERT MÁSOK LUSTÁBBAK, VAGY NEM OLYAN ÜGYESEK?

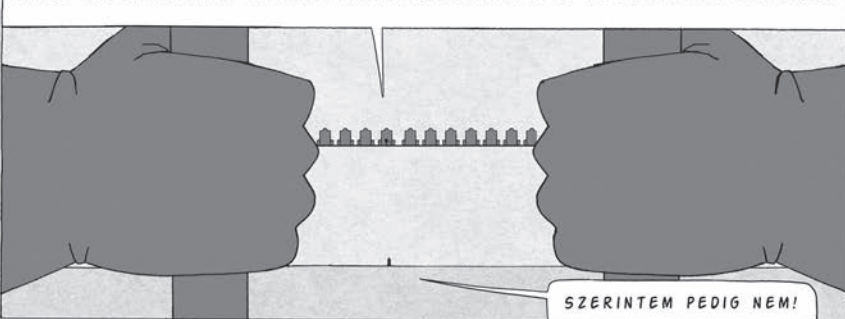
AKI NEM KÉPES KÜZDENI, ÉS FELVENNI A VERSENYT MÁSOKKAL, VÁLLALJA AZT, AMIT ERŐFESZÍTÉSEIÉRT KAP! MÉG HOGY OSZTOZÁS? AKI NEM ÉRDEMLI KI A BŐSÉGET, AZ SZENVEDJEN, ÉS TISZTELJE A JOBB KÉPESSÉGŰEKET, AKIK IRÁNYÍTJÁK ÉS RENDBEN TARTJÁK A TÁRSADALMAT, AMIBEN ÉL.

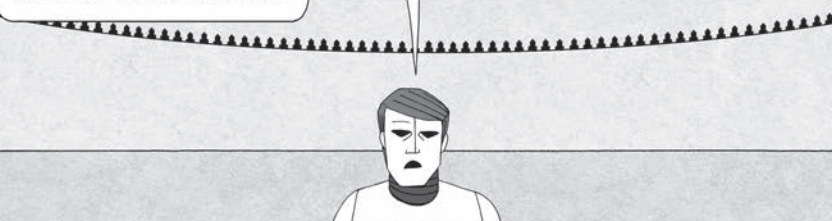
TANULJON ALÁZATOT, ÉS ÖRÜLJÖN ANNAK, AMI JUT NEKI KÉPESSÉGEIHEZ MÉRTEN! SZELLEMI JAVAK? AZ KELLENE MÉG, HOGY MINDENKI CSAK ÁBRÁNDOZZON BELE A VILÁGBA, ÉS MINDENFÉLE ÓRÜLT KÉPZELGÉSEK MIATT LEÁLLJON A RENDSZER. GONDOLATTAL MÉG SENKI SEM LAKOTT JÓL, SEM SZEGÉNY, SEM GAZDAG!

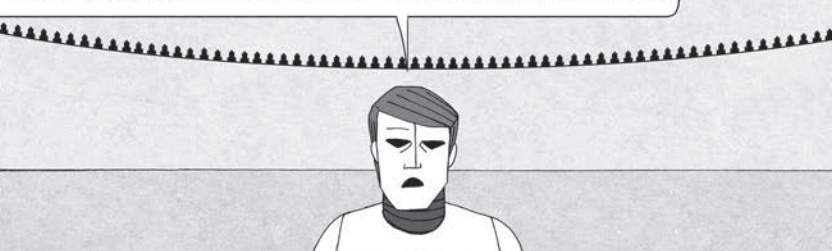
MICSODA FELHÁBORÍTÓ ÖTLET AZ, HOGY IDE JÖNNÉNEK MINKET TANÍTANI? NEKÜNK KELLENE ELMENNI HOZZÁJUK ÉS MEGMUTATNI AZ IGAZI MŰKÖDŐKÉPES RENDSZERT. MÉG JÓT IS TENNÉNK VELÜK, KÉSŐBB NEM IS GYÖZNÉNEK HÁLÁLKODNI ÉRTE. SZERINTÜNK AZ A VILÁG ELMARADOTT, KAOTIKUS ÉS SEGÍTSÉGRE SZORUL.

SZERINTEM, HA ŐK JÖNNÉNEK IDE HOZZÁNK, ÉS SEGÍTENÉNK EGYMÁST, A MI VILÁGUNK IS SOKKAL FELSZABADULTABB LENNE. A TÁRSADALMUNK TAGJAI NYITOTTABBAK, ÖNÁLLÓBBAK ÉS EGYÜTTMŰKÖDŐBBEK LENNÉNEK. ENNEK NYILVÁNVÁLÓAN AZ LENNE A HATÁSA, HOGY AZ EMBEREK ÖNTUDATUKRA ÉBREDNÉNEK, ÉS ÍGY LÁTHATÓVÁ VÁLNA SZÁMUKRA, HOGY MI A SZEREPÜK. HA LENNE LEHETŐSÉGÜK FEJLŐDNI GONDOLKODÁSMÓDBAN, AKKOR NEM LEHETNE ŐKET IRÁNYÍTANI, MEGTÉVESZTENI ÉS KIHASZNÁLNI.

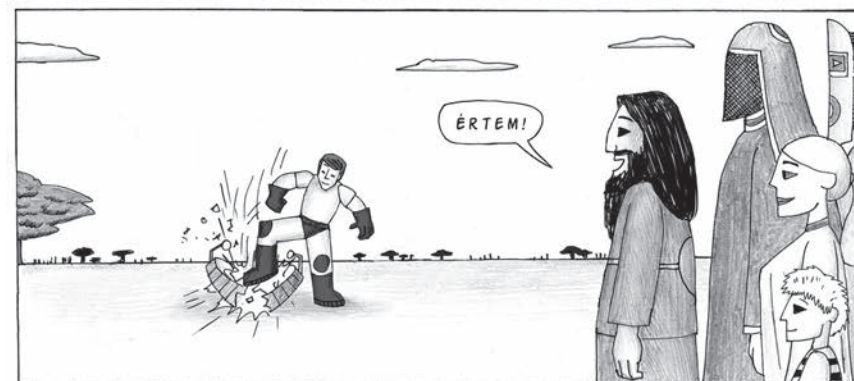
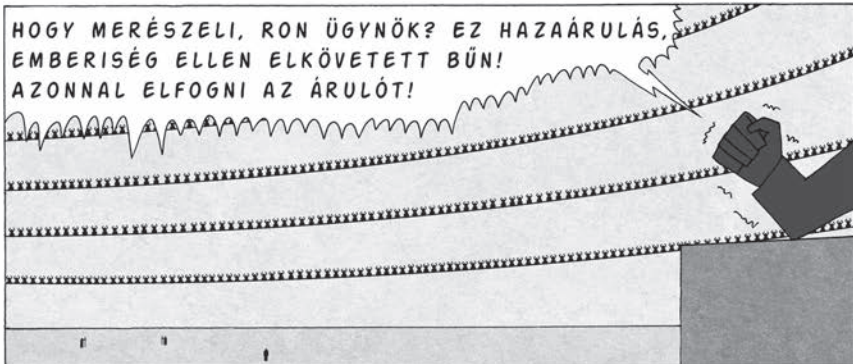

AKKOR PEDIG MEGSZÜNNÉNEK A KÜLÖNBSEGEK CSOPORTOK KÖZÖTT, ÉS AZ OLYANOK, MINT ÖNÖK, ELVESZÍTENÉK A HATALMUKAT A TÖBBI KISZOLGÁLTATOTT EMBER FELETT. MEGSZÜNNÉNEK A KIVÁLTSÁGAIK, ÉS MINDEN, AMIT AZ ELMŰLÉSTŐL VALÓ FÉLELMŰKBEN FELHALMOZTAK, KIKERÜLNE A KEZÜKBŐL, ÉS OLYAN EGYSZERŰ EMBEREKKÉ VÁLNAK, MINT BÁRKI MÁS EZEN A VILÁGON.

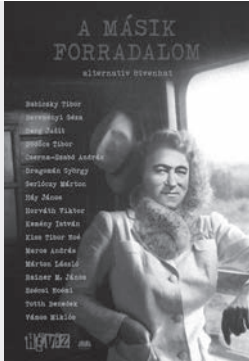

MEGSZÜNNÉ AZ A HAMIS KÉPZET, HOGY ÖNÖK ISTENEK, ÉS A VILÁGNAK OLYANNÁ KELL FORMÁLÓDNI, AMIT ÖNÖK KÉPZELTEK EL. EZT NEM AKARJÁK ELVESZÍTENI, MIKÖZBEN A VILÁGUNK OMLIK, PUSZTUL, MIKÖZBEN MAGUKAT SZOLGÁLJA. HA VALAKIKNEK SEGÍTSÉG KELL, AKKOR AZOK MI VAGYUNK!

KRITIKA

Cserna-Szabó András,
Szálinger Balázs (szerk.)

A másik forradalom – alternatív ötvenhat

Cser Kiadó
Budapest, 2016

Pethő Anita

AZ ORSZÁG FELEMELKEDÉSE ÉS MÁS NEMZETI SORSTRAGÉDIÁK

Első pillanatra talán nem is gondolnánk, mennyire árulkodó tud lenni, hogy egy történelmi esemény alternatív feldolgozása során milyen motívumok kerülnek elő a leggyakrabban. Márpedig a Hévíz folyóirat szerkesztői, Cserna-Szabó András és Szálinger Balázs által összeállított és a Cser Kiadó gondozásában megjelent *A másik forradalom – alternatív ötvenhat* című kötet szerzőinek jelentős része ugyanarra az egy mozzanatra fókuszált: az Egyesült Államok szerep(-nem-)vállalására a forradalomban.

Eljátszani azzal, hogy „mi lett volna, ha...?”, sokkal inkább a szépirodalom, mint a történettudomány territórium, ahogyan erre az utószóban Rainer M. János is felhívja a figyelmet. Még abban az esetben is, ha az elmúlt évtizedekben a historiográfia nyelvi fordulata következtében szorosabbá vált a kapcsolat – sőt komoly mértékűek az átfedések – a múltrol szóló narratívák e két alaptípusa közt. Ugyanakkor a kollektív emlékezet működésére irányuló vizsgálódások esetében nagy segítségünkre lehetnek ilyen szövegek, különösen ha egy olyan történelmi ese-

ményt reprezentálnak, amelyre úgy szoktunk gondolni, hogy még a kommunikatív és nem annyira a kulturális emlékezet része. Véleményem szerint ez a könyv arra is alkalmas, hogy ezt a vélekedést újragondoljuk.

Széles merítés ez a tizenhat írást tartalmazó válogatás, az irodalmi élet palettáján máskülönben egymástól távol eső területeken alkotókat hoz közös nevező alá a könyv, hogy aztán egymás mellé illetve szövegeiket az egyedi stílusjegyek még markánsabban megmutatkozzanak. Ezt erősíti, hogy akadnak a kötetben olyan alkotók, akik jól ismert, megszokott témáikat gondolták újra a felkérés alapján. Bereményi Géza írásában feltűnik Sándor nagypapa, a Teleki téri kereskedő (*Sándor, a Rákosi, a Truman és a Kádár János*), Háy János *Connect no cut* című elbeszélése gyakorlatilag ugyanarról „a férfiről” és „a nőről” szól, mint többek között *A gyerek* vagy a *Napra jutni* című könyvei. Dragomán György pedig Romániába helyezi a cselekményt *Foxtrott – A dicsőséges kárpáti forradalom első napjairól* című alkotásában.

Ezenkívül megemlíthetjük még Márton Lászlót, aki jellegzetesen mártonos módon egy szójátékot (az ország felemelkedése szó szerint, földrajzi értelemben értendő) bont ki *Billegő ország* című satirájában, amikor megbillen a Kárpát-medence, míg *A fekete katona* című elbeszélésben mintha Totth Benedek *Holtverseny* című regényének hőse került volna a világégés kellős közepébe. Bizonyos mértékben ide sorolnám még Babiczky Tibor *A köztársaság utolsó napjai* és Kemény István *A forradalom hercege* című írását is, ugyanakkor mindkét szöveg esetében többszöri elolvasás után is olyan érzésem van, mintha egy, az elbeszélés befogadásához nélkülözhetetlen referenciát nem ismernék, így a kötet e két darabja talány maradt számomra.

Totth Benedek írása az egyetlen a kötetben, amely a lehetséges múltak közül a legrosszabb forgatókönyvet dolgozta ki: kitör a harmadik világháború, a földig rombolt városban óvóhelyeken húzzák meg magukat az emberek, s a kamasz fiúk jobb híján a szlalomszerűen kialakított aknamezőn rendeznek futóversenyeket. A posztapokaliptikus látomás a kötet egyik leghosszabb, egyben egyik legütösebb darabja, okos szerkesztői döntésnek bizonyult a könyv közepén elhelyezni. Úgy vélem, ez az írás közelít a témához a legtávolabbi és legtágabb perspektívából. Az elején felbukkan ugyan Nagy Imre neve, aztán már csak a pusztítás emberi lelket is sivárrá tevő, szétromboló víziójának kibontása a cél.

Épp ellenkezőleg működik Bereményi Géza és Vámos Miklós írásában (utóbbi címe *Dad og ok*) a gyermeki nézőpont: éppen hogy túl közeli lesz a fókusz, ami persze abból is adódik, hogy mindkét szerző

saját valós tapasztalatait dolgozta fel, gondolta újra másként. Vámos szó szerint: másként alakulhatott volna az élete, ha ott, akkor, abból a tankból – mellyel a való életben is szembe került – rálőnek és megölik az apját, és ő ennek kisgyerekként szemtanúja lesz. A korábban említett kommunikatív vagy kulturális emlékezet dilemmában ők egyértelműen az első lehetőség felé billentik a mérleget.

A többi írás esetében azonban már nem közvetlen élmény, hanem „csak” téma 1956, mellyel kapcsolatban már megörököltünk jó néhány klisé, ezek pedig fel-felbukkannak a könyvben is. Egy, a forradalom alternatív megvalósulásai módjával játszadozó összeállításban természetesen a leggyakoribb motívum az Egyesült Államok vágyva vágyott segítsége, ami a valósággal szemben ezen írások egy részében nem is marad el. Ugyanakkor, ha egy történelmi esemény nem közvetlen, hanem közvetett élmény, akkor már nem a tanúságtétel, a pontos visszaleképezés gesztusán van a hangsúly, hanem könnyebben kezdünk el máshonnan ismerős sablonokkal, narratív struktúrákkal játszani. Például a globális popkultúrából jól ismert náci vadász-jelenetek mintájára meg lehet írni egy *Komcsivadászok* című elbeszélést, ahogyan Cserna-Szabó András is tette. Hasonló módon Gerlőczy Márton *Az ítélet napja* írása is amerikai akciófilmekből táplálkozik: Arnold Schwarzeneggerrel találkozhatunk benne, aki visszautazik az időben, hogy megölje Péter Gábort. Ám ellentétben azzal, amire a nevével jelzett filmek alapján számíthatnánk, nem teljesíti küldetését, helyette Recskre internálják. Cserna-Szabó írása esetében kisebb mértékben, Gerlőczynál azonban már jócskán a jellegzetes közép-európai groteszkbe fullad a történet.

A groteszk vonalon továbbhaladva: nagyon bizarr, de emiatt szórakoztató történet Horváth Viktor *Forradalmi naptár* című írása. Horváth pimaszul játszik az olvasóval, aki értelemszerűen várja, hogy mitől lesz ez a történet alternatív, miközben semmi különös nincs abban, hogy Pálinkás (Pallavichini) Antal őrnagy Mindszenty József bíboros holléte iránt érdeklődik. Aztán fokozatosan erősödik a sejtés, hogy itt valami nincs rendben. Miért beszélnek németül egyes emberek? És kik remélik, hogy a szovjetek majd felszabadítják őket a rabszolgaság alól? Úgy tűnik, Horváth Viktor összegyűjtött jó pár ismert klisé, nyelvi panelt, történelemet, jól összerázta őket, és így, összekuszálva borította azokat az olvasó elé.

Az abszurd különös fokát éri el Szécsi Noémi *A túlélő* című írása, melyhez a könyv borítóján található provokatív, retusált Rákosi Mátýás-fotó is kapcsolódik. A női ruhában hazatérő Rákosit a történet végén

ugyanis megerősokolja egy orosz katona, s az ő utolsó gondolata: „ki tudja, talán teherbe is eshetek”. A két női szerző írása kapcsán ugyanúgy érvényes a már említett egymást erősítő hatások érzete. Egy ilyen válogatásban olvasva ezt a két szöveget, nehéz kikerülni a genderszempon-tu értelmezést. Elsősorban Berg Judit *Visszaszámlálás* című írása esetében, amely egy klasszikus nőszempon-tu történelemfelfogást közvetít: egy fiatalasszony akár az ördöggel is lepaktál, és nem bánja, hogy elmarad a forradalom, csak a férje maradjon még életben hosszú-hosszú évtizedekig.

S ha mégis kivívja a magyar nép 1956-ban a függetlenségét? Akkor Kiss Tibor Noé szerint (*Sosem volt még ennyi csokoládéja a magyarnak*) ugyanaz történik két-három évtizeden belül, mint ami történt 1989 után a magyar közéletben. Ennél az írásnál érdemes azt is megemlíteni, hogy bár felkérésre íródott történeteket olvashatunk a kötetben, többségében nem erőltettek, nem izzadságszagúak. Kiss Tibor Noé elbeszélésében például kifejezetten szórakoztató az a bűvópatakszerűen fel-felbukkanó motívum, hogy a hatvanas években élő elbeszélő azon morfondírozik, hogy Liverpoolban élő fia miféle együttesben is zenél. A könyvben egyébként kicsit megváltoztatott, a szöveghez illeszkedő módon retusált (többségében) Fortepan-képek nyitják meg az egyes elbeszéléseket, ilyen nyitókép a már említett Rákosi-fotó is. A csokoládés írásnál pedig egy tipikus kocsmai jelenet és egy hatvanas évekbeli csokoládé reklámozó modell szerencsés találkozásának lehetünk tanúi.

Nem hiába tartjuk pesszimista népnek önmagunkat, ez meglátszik ezen a kötetben is. Itt a lehetőség, megírhatjuk a győztes forradalom történetét, de végül az is csalódásba, keserűségbe, frusztrációba fullad. Márton László írásában természetesen ez már ironikusan szerepel, amikor ezt olvashatjuk: „Bibó István [...] kijelentette, hogy hazánk drámai felemelkedése újabb adalék a kelet-európai kisállamok nyomorúságához” (109). Más szempontból keserű Maros András *Magyar Oklahoma* című elbeszélése, melyben az USA és a Szovjetunió megegyezik, hogy a magyar értelmiségi réteg szabadon távozhat, és Oklahomából kiszakítanak számukra egy külön államot, ahol az angol mellett a magyar is hivatalos nyelv lesz. Az a motívum, hogy az unokát már csak az aktuális árszállítások érdeklik, és abból a réges-régi tüntetésről szóló mesében is arra figyel fel, hogy mijét is fogta meg a nagymamának a nagypapa, a küzdelem értelmetlenségének érzetét villantja fel.

A legnagyobb kesergést természetesen Márai Sándor, pontosabban Márai szerepébe bújva Bödöcs Tibor nyújtja egy naplóparódiában.

Alapvetően a polgári naplók jellegzetessége az a kisszerűség, hogy egy fogfájás miatti nyavalygás is fontos szerepet kaphat a nagy ívű kultúrtörténeti eszmefuttatások közepette (vagy fordítva, a kisszerű panaszkodás közé néha beépül egy-egy minisszé). Bödőcs nagyon jól hozza Márai naplóirosi stílusát egy olyan elképzelt szituációban is, amikor Magyarország az USA 51. állama lesz, és a kultúránk teljesen elamerikanizálódik. Kiss Tibor Noé elbeszélésében is hangsúlyt kap természetesen, hogy a nyugati társadalmakhoz történő csatlakozásunk után a különféle fogyasztási cikkek (mikrohullámú sütő, autó) könnyen, szabadon elérhetőek, Maros András elképzelt világában pedig magyaros gyorsételek lehet például enni a McDonald'sban. Bödőcs azonban jóval tovább megy. Olyan valóságshow-t vizionál, ahol volt ávósokat költöztetnek össze egy villába, vagy amelyben rákbeteg Babits-imitátorok versenyeznek. Túlzások sorát alkalmazza, például a *Little Italy*vé átnevezett Terézváros egyik éttermének asztalánál maffiózók töltik ki az adóbevallásukat, mivel Bibó kormányzó legálissá tette a szervezett bűnözést, vagy hogy kiadják Sade márkí műveinek gyermekkönyvváltozatát. De elbírja a szöveg ezt is. Ugyanis nem egyszerűen csak arról a paradoxonról van szó, hogy egyszerre áhítozzuk és megvetjük Amerikát, nem csak arról, hogy amennyire szerették volna 1956-ban az emberek, hogy jöjjön az amerikai segítség, nemsokára ugyanúgy keseregtek volna, hogy a túl üzleties gondolkodásmód mivé változtatja a mi hagyományainkat. Mindezt egy eleve kultúrpeszimizmusáról közismert ember (képzelt-beli) szemüvegén – azaz megkettőzve – mutatja be.

Magyarország 20. századi történetének szinte nincs is olyan sorsfordító eseménye, amely ne viselné magán a ki- és megbeszéletlenség, a kollektív emlékezetbeli feldolgozatlanság bélyegét. Az elmúlt években született több olyan kiváló irodalmi alkotás is, melyek azt az érzetet keltytik, hogy bármennyit kísérletezünk ezzel, végül minden próbálkozásunk meddő marad, az újabb és újabb generációkra egyre nagyobb teher hárul, mintha egyre nagyobb hógolyót görgöztetnénk magunk előtt. *A másik forradalom* című kötet egy pillanatra azt az illúziót adja, hogy van megoldás: fonákjáról mutatni az eseményeket, miközben egy pillanatilg önmagunkat is görbe tükörben szemlélhetjük. A végeredmény azonban még így is ugyanaz marad. Ahhoz, hogy rendezzük közös ügyeinket, saját magunkkal, belső társadalmi problémáinkkal kell szembenézni, és ha ez nem történik meg, akkor a „mi lett volna ha...?” játék megint csak a háritás (sőt: külső bűnbakkeresés) mindig kéznél lévő és az elmúlt évszázadban olyan gyakran használt eszközévé válik.

Szilasi László

Amíg másokkal voltunkMagvető Kiadó
Budapest, 2016

Szekeres Nikolett

A TUDATFOLYAM HATÁRÁN TÚL*avagy Szegedtől Tardonán át Pusztakovácsig*

Mondhatnánk, hogy sejtelmes a cím, amely három különös történetet fűz össze, és bocsátkozhatnánk lilábnál lilább fejtegetésekbe, ha az *Amíg másokkal voltunk* bemutatóján nem kaptunk volna elég mankót az értelmezéshez. Szilasi László ugyanis az eseményen megosztotta a közönséggel, hogy a cím valójában Marcel Proust – számára egyik legnehezebben megközelíthető – regényéből, az *Álmok, szobák, nap-palokból* való, és arra a szituációra utal, amikor úgy akarjuk tanulmányozni egy író életét, mint életrajzi események, és az azokból levonható vélt vagy valós következtetések tárházát. Szilasi úgy fogalmaz, az író személyisége csak megvárja, amíg mi másokkal vagyunk, és amikor írni kezd, a „mély-én” akkor jön elő. Ezeknek a mély-éneknek, méghozzá három magyar író mély énjének ered nyomába e regényfüzér.

A korábbi művek fényében várhattunk volna narratív ugrásokat, nyomozást és egymást váltó, feszültséggel váltakozó naturalista meg lírikus részeket – ha röviden ennyivel jellemezni lehet egyáltalán egy végtelenül összetett és radikális hangú prózát. De azt is mondhatnám, hogy számítottam valami egészen másra is, hiszen a fent leírtak mellett és mentén Szilasi minden egyes regénye új pályára tévedt, a variabilis narrátor mindenhol másképp viszonyult anyagához, amely anyag leg-

feljebb esendőségében hasonlított egymáshoz, olyanképpen még hozzá, hogy mindegyik emberekről szólt, parasztokról, csövesekről, disszidensekről, vagy éppen gyilkosokról.

Tulajdonképpen az *Amíg másokkal voltunk* három történetét is összefűzi a nyomozás elve, jóval rejtettebb és intimebb módon annál, mint amivel eddig Szilasinál találkozhattunk. A nyomozás ezúttal a személyiség után, szövegeken keresztül való kutakodást jelenti.

A három lazán összetartozó szöveg több szinten is kapcsolódik egymáshoz. Egyrészt tartalmilag mindhárom kisregény egy megkerülhetetlen magyar szerző – sorban Babits Mihály, Jókai Mór és Bessenyei György – egy-egy sajátos korszakát dolgozza fel, amelyben még a beérkezés, a nagy mű megírása előtt állnak. Mind az ismertség, elismertség hiányával, a kezdődő pálya szorongásaival küzdenek, és miközben mindhárman – más és más okból – másokkal vannak, kozmikusán közös élményük a magány. Ugyanis sem az írás, sem az azzal járó szorongás állapota nem osztható meg senkivel.

Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy mindhárom író szinte még élete során intézményesült. Az őket körüllegő – szöveg, sőt szavak szintjén is megjelenő – melankólia (mai szóval talán: depresszió) olyan megfigyelői állapotba helyezi őket, amelyből folyamatosan kívülről figyelik a körülöttük és velük történő eseményeket, amelyeket állandóan leképezve, lefényképezve, reflektálva kommentálnak mindenféle szabályszerűség és kényszer perifériáján, így téve egy sajátos tudatfolyam részesévé az olvasót.

Az első részben Babits Mihály „Hatalmas bőrfotelban ül” (9), és a kezdő szöveg (amely aztán emlékfoszlányokkal terhelve jelen idejűvé váló záróképként is megjelenik majd, egyfajta keretként) az egész kötet nyitóakkordjaként már önmagában megszegi a vélt szabályrendszert, hiszen 1930. április 6-ára datálásával rég túl vagyunk Babits pályakezdésén. És igazán *itt van másokkal* Babits, hiszen a dátum egy Nyugat-est időpontja, és az azt követő vacsoráé a szegedi Tisza szállóban, amelyet a jó memóriával rendelkező irodalmár azonnal összeköthet egy korabeli fotóval is. A szövegben emlegetett nevek és becenevek ismerősen csengnek, Didé, Zsiga, Bibó Lajos, Gellért Oszkár és a frivolan okos Schöpflin. A felütésben egy kiábrándult, unatkozó, intézményesült író képe sejlik fel, azé, aki elunta a *másokat* is, és aki ebben a szegedi környezetben visszaemlékszik a kezdetekre. Mert valahol el kell kezdeni.

1906 őszétől 1908 tavaszáig kísérik Babitsot szegedi segédtanító-sága idején, úgy, hogy minden csillaggal elválasztott nagyobb bekezdést

egy dőlt betűkkel megkezdett sor indít, ami már a textúra szintjén költőiséget ad a szövegnek, és mintha minden egyes ilyen sor egy Babits-szöveg parafrázisa lenne. A melankóliával küzdő, nagyravágyó és magányos fiatalember hétköznapijai az unalmasnál is unalmasabbak a Tisza partján, a rágódás, az ugyanazokat a figurákat szemlélő én már önmagát is kikezdő reflexiói a példaképek démonaival küzdenek. Hogyan válik a rettegve tisztelt és szeretett Négyesy távolivá, hogyan lesz Juhász Gyula nem kinevethetően nevetséges, Kiss József a középszer ismérve, és hogyan válik irigyeltté az egyre messzebbre kerülő Pest, a Nyugat, a siker, és az a vágy, hogy majd egyszer ő irányítja az egész irodalmi életet. Eközben az emlékezés kétes mivoltával megjelenik az erős apa képe, aki a gyermek kezébe adta valaha a görög mitológiát, de megmutatta a természetet, a táj szeretetét és annak fájalmát is – persze csak egy mondattal –, hogy milyen az, amikor valaki korán távozik. Aztán a Dante-fordítás nyomasztó lehetősége.

A tétova képek lassú folyama, a (kor eszmeiségéhez hű) filozofikus betétek áramlása és a minimalista mondatok bizarr egymásutánisága egyszerre idézi meg szövegszinten a Babits által oly kedvelt film médiumát és a prousti tudatfolyamot, miközben örömmel lesz mindennek ellentétezése is a textus: „A tudatfolyam áramlása nem létezik. Nincsen összefüggő képszalag. Nincs is tudatfolyam. Szigetek vannak, szigetek egy meg-megszakított, lassú, ólmos áramlatban, meg a Gedächtnisnek is nevezett, az erkölcsi célzatú emlékezet. Szigetek, tanúemlékek lappanganak a tudatban. Gyerekkorból, szülővidékről, olvasmányból, a múlt, a félmúlt, közelmúlt érzéki benyomásaiból. Hívásra várnak. Csak a líra tudja őket megszólítani” (78). Éppen így élünk mindannyian, és működünk önmagunk ellentmondásaival, önmagunknak ellentmondva.

1850 nyarán a Svábhegy erdői mitológiára várnak, és a második rész kezdő képeivel önmagukban is mitologikussá válnak. Aki végigjárhatta már legalább egyszer életében Jókai topográfiai lenyomatainak bizonyos pontjait, biztosan megérezte ennek az intézménnyé vált írónak az időtlenségbe vetett voltát. A Szilasi által felvetett rövid szenvedéstörténetben a barát elvesztésétől nem különválasztható szabadságharc bukása, illetve a túlélés okozta űr és mámor egyaránt fellelhető. Jókai-képünk korántsem egységes, a kötelező irodalomként működő szövegek sokaknak leginkább negatív előjellel bírnak, miközben a finom időcsúsztatásokkal és belső monológokkal élővé tett, korántsem elfelejtendő író küzdelme a hősiesség mitizálásával és a konzervatív Gyulaihoz képest jóval modernebb nyelviséggel már sokkal izgalmasabb. Ez utóbbi

e könyv narrátorának stílusbravúrájain is átszüremlik. Olyannyira, hogy Jókai asszociatív képvisége és végtelenül szabad nyelvhasználata megidézi a 20. század egyik legizgalmasabb költőjének, a szegedi Baka Istvánnak a sorait is („Lassú gyászunk úgy sötétlik, mint az erekben megalvadt fekete vérrög”). Itt is melankolikusan, de kevesebb rezignációval, mint azt Babitsnál tapasztalhattuk, egy életre szóló élmény apró lenyomatait után nyomoz a Jókai nyomába eredő narrátor, miközben a könnyed anekdotikus betéteket folyamatosan megszakítja a lélek legmélyéről feltörő balsejtelem: „Az lesz a legjobb, ha elfelejtjük a tényeket. Csak a tanulságot kellene megtartanunk belőlük. Azt kellene pontosan uralnom. A végkövetkeztetést” (166).

Egy megélt, majd elvesztett szabadság leírhatatlansága idéződik itt meg, csakúgy, mint *A kőszívű ember fiaiban*: „Mesemondás! Lehetett is az valaha! [...] Elmondom, ahogy megértem.” És ennek a demisztifikált Jókainak éppen annyira vannak segítségére a képek – a terápiás jellegű akvarellkészítés és képelemzés –, mint Babitsnak a film nyelve.

Végezetül – hogy az időben semmiképpen sem előre, hanem inkább hátrafele haladjunk – érkezőnk el Bessenyei alkotói krízisének és Béccstől való elválásának, a magyar vidék és a magyar nyelv bírásának módjait tárgyaló fejezethez. Hogy a már egyszer emlegetett jó emlékezőtehetséggel bíró bölcsészeknek is kedvezzünk, 1772-ről bizonyosan szinte mindenkinek az *Ágis tragédiája* jut eszébe, ehhez hűen a regény utolsó fejezete nem hagyja ki a felvilágosodás filozófiai irányzatainak asszociatív beágyazódását, és az emlékezés problematikusága által a szöveg folyamatosan elbizonytalanítja a történelmi hitelességre vágyó olvasatot. Az, hogy Bessenyei nem bírt a latin nyelvvel és ezért tanulta meg a többi modern nyelvet, hogy Lúdas Matyi-módra adott leckét, hogy apja a tetvek áldozata lett – ami a Szilasi-prózák eddigi naturalista betéteinek legfinomabb változatát idézik fel, és dagasztják szimbolikussá a gyermekkorból felnövő emlékképeket –, hogy Teréziák és Annák kísérik életét, de mindeközben a vidék, a birtok és a széthulló család misztériumát is magán viseli, egyértelművé teszik azt, hogy valójában nem a történet végén van a lényeg. Ezt erősíti az is, ahogyan Bessenyei felolvassa regényét szerelmének, együtt élnek a szöveget, sőt együtt élnek a szöveggel, és Szilasi ezen pillanatok megragadására tesz kísérletet.

Mindhárom kisregény magán viseli a magunkról mint magyarokról való gondolkodás súlyát és terhét, amiben ott húzódik az állandó protestáns–katolikus ellentét, amiben mindig kiderül, ki szereti jobban

a karácsonyt az adventnél. Ott húzódik a zsidósághoz való ambivalens viszonyunk, az *innen* elvagyódásé, és természetesen a síkság és a hegyesség kibékíthetetlennek tűnő ellentéte is.

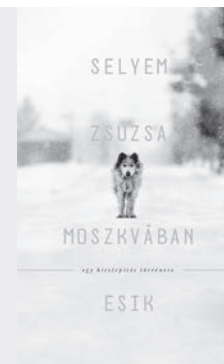
Szilasi néhol időmértékkel, néhol képekkel, máskor allúziók kicsomagolásával is olvasható regénye jóval több élő panoptikumnál, és ha néhol mesterkéltnek hatna a sokat tudó és még többet képzelgő narrátor hangja, ott az egyes szám első személyű váratlan betoldások úgy akasztják meg az olvasás menetét, mint ahogy Bessenyeit az a gondolat, hogy: „Az ember fölöslegesen siránkozik. És talán éppen az igazságosabb társadalom iránti vágy teremti meg a legsúlyosabb igazságtalanságokat” (241). Ez a finom ironia lengi körül íróinkat, akik örömmel írják körül azt a tény, hogy fölöslegesnek tűnő siránkozások ide vagy oda, néha önmagunk megismerésének vágya teremti meg a legtökéletesebb szövegeket.

Selyem Zsuzsa

Moszkvában esik

Egy kitelepítés története

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2016

Demus Zsófia

TÖRTÉNET TÁVLATOKBÓL

A jereváni rádiótól megkérdezték: „Igaz-e a hír, hogy Moszkvában a Lenin téren Volvókat osztogatnak?” „A hír igaz – közli a jereváni rádió –, azzal az apró korrekcióval, hogy nem Moszkvában, hanem Leningrádban, nem a Lenin téren, hanem a Moskva téren, nem Volvókat,

hanem Volgákat, és nem osztogatnak, hanem fosztogatnak.” Az ötvenes évektől a hetvenes évek végéig az örmény központi rádió nemzetközi adásának minden hétköznap volt egy közszolgálati félórása, melyben a megválaszolhatatlan („Mennyit nőtt az életszínvonal a Szovjet-Örményországban?”) színvonalú kérdéseket felváltották a fentihez hasonló kérdések és válaszok. Selyem Zsuzsa művének címében (*Moszkvában esik*) is ezekre a körülményekre utal, sőt a kötet bizonyos részeiben is elhangzik pár ismertebb rádiós vicc, melyek különös mód egyfajta összekötő kapocsként, sokszor a továbblépés gesztusaként szolgálnak.

A szerző legújabb kötete több szempontból sem szokványos. Egy kitelepítés- és családörténetet beszél el egészen egyedi nézőpontokból, távlatokból. Amennyiben a kísérleti regény műfaját nem pejoratív értelemben használjuk, úgy nyugodtan sorolhatjuk ebbe a kategóriába, talán maga a szerző sem bánná, hiszen tőle megszokott ez a fajta többműfajúság (esszék, történetek, publicisztikák, novellák). Azonban nevezhetjük szemléleti, távlati regénynek is, ha ragaszkodunk a besorolásokhoz.

A kitelepítés története egyedi hangsúlyt kap, nincsenek benne hősök, de kimondottan áldozatok sem; nem a szokványos módon tragikus, ugyanakkor a narratíva miatt mégis megtalálható benne a tragédia, amely a nemtörődömség érzetével párosul. Ez leginkább a főszereplő magatartásából, cselekedeteiből válik nyilvánvalóvá, hiszen különösképpen nem érdeklik a történések. „[...] a rendszer hitvány; a kulturális sivárságot és civilizációs mizériát csont nélkül betudta annak, hogy a tél mindenkinek kikezdi az idegrendszerét; a tőlük elszakadt gyermekeinek esetleges pszichés traumája pedig vagy meg sem fordult a fejében, vagy egyszerűen nem ismert rá szavakat” (34). Főszereplőből résztvevővé válik, akinek figyelme és érzékenysége, avagy a munkához fűződő viszonya kerül előtérbe. Ez valahol szándékos Selyem Zsuzsa részéről, hiszen egy önéletrajzi ihletésű kötetről van szó: a szerző meg is említi, hogy nagyapja, Beczásy István a kitelepítés történetét diktafonra mondta, és mindezt a mezőgazdaság megszervezésének szempontjából mesélte el: gondolatai *Bekerített élet* címmel meg is jelentek.¹ Beczásy igazi földesúr volt, számára a föld művelése, a mezőgazdaság jelentette a sikert. A *Hamis frank 1927* című fejezetben a hivatkozott könyv keletkezésének körülményeiről is említést tesz az elbeszélő, a nagyapa elbeszélésével személyes hangvételűvé válik ez a rész, ami az egykori hanganyag kiegészítéseként is tekinthető – az elbeszélő reflektál nagyapja szavaira,

amit annak idején nem tehetett meg: „kérdéseimet nagyapám nem hallotta, s ha megismételtem, csak legyintett, és folytatta azzal, amit ő akart mondani” (34).

A „nagyapa a mezőgazdaságon keresztül érintkezett a világgal [...]”. Az ő létezése, most már látom, a természet ciklusát követte: télen halál, tavasszal új élet, emlékezet nincs, csak különálló történések vannak. Momentumok...” (34–35). Nagyapja életfelfogása szerint a világ: momentumok sokasága, és ebből eredeztethető, hogy az általa említett időpontok sem mindig egyeznek (*Hamis frank 1927*). Az elbeszélő erre fel is hívja a figyelmet, de mielőtt az időzavar teljesen elfeledtetné vele, mi is az, ami igazán fontos, a tücsökciripelés magához téríti: úgy kell élni az életet, ott, és ahogy jó, és kész. A földhöz és a munkához való viszonya a *Népbíróság 1945* című fejezetben is megmutatkozik, sőt itt védelméül is szolgál. Éppen Beczásyt akarja elvinni a „fekete autót”, amikor a hadiözvegyek a védelmére kelnek, ugyanis ő volt az egyetlen, aki beszántotta a földjeiket, és még vetőmagot is adott nekik.

A kötet meglehetősen rövid és töredékes, mégis a linearitás és nem linearitás tengelyén teljessé és időtlenné válik. Három humán elbeszélő és egy hemlokfenyőn kívül a többi fejezetben az állatok szemszögéből ismerjük meg Beczásy történetét, a kitelepítés történetét. Váratlan összefüggések és véletlenek uralják a cselekményt, amely közel 200 év történetét foglalja magában. A történet a *Vadászat 1947* című fejezettel kezdődik, melyben Beczásy lánya, Liliann előrevetíti a várható cselekményeket: „Látta a vacsora romjait, az állatcsontokat az asztal alatt, az embercsontokat az árokban, [...] látta gyanútlan hűgát az egyik idegen férfi ölében, látta a másik idegen férfit, aki mindenkit [...] elárulva lavíroz végig egy diktatúrát, látta a mai nyúl vadászatot, [...] látta az elárult kisnyulakat éhen halni, [...] látta apját agyonverve a Szekuritátén, [...] látta, ahogy látja, amint a diktátor űzött vadként menekül, de lelövik, mint egy kutyát, és látta, hogy minden tele van örömmel és tele van fájdalommal. Ott állt a küszöbön fehér csupa csipke hálóingben, mezít-láb, szőke göndör fürtökkel, kilencévesen. Mindent látott, de csendesen csak annyit mondott: – Tolstoy était végétarien” (14–15). A kötetben a kivándorlás története, a hidegháborús időszak, a diktatúra ismert tényeken alapul, annak ellenére, hogy az időkezelés nem szokványos és sokszor másfajta logikát feltételez. Azonban ezek csak a körülményeket jelentik ebben a történetben, a középpontban az egyén és a világ viszonya, egymásrahatása, működése áll. Ez a világba való helyezkedés egyúttal hatásmechanizmus is, ahogy erre a szerző Manu Chao dalával

1 Beczásy István, *Bekerített élet*, Literator, Nagyvárad, 1995.

utal: „Today it’s raining in paradise” – mi történik a világ különféle pontjain, amikor a másik részén esik?

Az állat- és növényvilág perspektívájából Beczásy István kívándorlástörténete egy meglehetősen egyedi változatban bontakozik ki. Azonban az elbeszélésnézőnek köszönhetően nem lesz mesészerű a történet, egyszerűen az állatok is szereplőkké válnak. Mivel nem hőstörténetről van szó és nem is egy identitásnarratívát akar bemutatni a szerző, az állatok másfajta érzékelése másféle érzékenységre hívja fel a figyelmet. Ezt érdemesebb közelebbről is megvizsgálni.

A kötetben szereplő állatok nézőpontjára jellemző, hogy saját fajuknak megfelelően egyedi idő- (és némely esetben tér-) érzékeléssel számolnak: „Humán számítás szerint tizenhat évem van. A tojásban töltött idő nem számít. Azért van idő és azért van tér, hogy tudjuk, a dolgok nem bújnak egymáshoz egyetlen fészekben, és nincsenek összeragadva egyetlen bagolyköpetben, hanem külön vannak, és mind mások és mások” (16). Az *Erdő* című fejezet egy jóval korábbi korba nyúlik vissza, és ebben érzékelhető, hogy az idő viszonylagosan változik: mást jelent egy feketerigónak (öt feketerigó élet fér egy hemlokéba), Beczásynak (nyolc Beczásy-élet fér egy hemlokéba) és egy hemlokfenyőnek (aki akár a nyolcszázad is megélheti). Az időt lehet nyújtani, de az erdő számára nem múlik az idő, „mert az erdő maga az idő, egyre kisebb. A fákat vágják és viszik, vágják és viszik” (22). Ebben a fejezetben egy feketerigó nézőpontjából olvashatjuk Beczásy történetét elődjéről, Beczásy Emánuelről. A kötet többi fejezetére is jellemző egy körkörös, spirálszerű felépítés, amely a feketerigó esetében a külső kört jelöli, és tőle indul befelé a cselekmény egyre több rétegen keresztül. A rigó perspektívája uralja a történetet, ez abból is látszik, hogy önképe és sokszor felsőbbrendűsége újra és újra előtör: „Amikor kibújtam a tojásból, azt hittem, a fészek a világ, és csak mi, feketerigók vagyunk benne egyedül, akiknek öröme lett minden” (16). „Mert milyen is a rigó? Minden érte lett ezen a világon: lehet, hogy a fa ötvenszer többet él, de csak azért él, hogy magvaival a rigót táplálja; [...] lehet, hogy az ember sokféle dologhoz ért, de azért tud annyit, hogy a rigónak méltó társa legyen [...] A világ azért létezik, hogy a fészünk legyen” (17).

A perspektívák váltakozásával másféle öntudatokat ismerhetünk meg, másféle viszonyokat a világhoz, vagy akár Beczásyhoz, ezek többnyire az elbeszélői stílusban is megfigyelhetők. Lux, a kutya és gazdája esetén egy rendkívül bizalmas kapcsolat fedezhető fel. Elválásuk történetét Beczásy meséli el az *Utazás 1950* című fejezetben, miután az

előző részben (*Karnevál 1949*) a kutya perspektívájából láthattuk a történeteket, hallhattuk az érzéseit, gondolatait mindezekkel kapcsolatban. Másfél év telt el az újbóli találkozásig, és Beczásy közvetlen társalgásba kezd kutyájával, bensőséges viszonyukra sokféleképp utal, miközben elhurcoltatásuk történetét meséli: „Dolgozni soha nem voltam rest, hiszen ismersz [...] okos kutya vagy, tudom, hogy megérted [...] Amilyen okos kutya vagy, biztosan megtalálod ennek a mélyebb értelmét” (62–63).

Meglehetősen érzékeny hozzáállásról tanúskodik, ahogy az állat- és növényvilág kibontakozik az elbeszélés spiráljában; mintha mindig is hallanánk, de nem vennénk róla tudomást. Ezekben a sajátos távlatokban az állatok feltételezett (kitalált) karaktere is kirajzolódik, amelyben a humor, az abszurditás, a bölcsesség és az életigenlés nagy szerepet játszik. A pozitivistá ágyi poloska, a hűséges kutya, a magának való macska (aki kiváló megfigyelő is) vagy a gondoskodó gyöngybagoly történeteikkel át- és átszövik Beczásy történetét. Így teljes a kép: egy mikrotörténetek által kibontakozó világ.

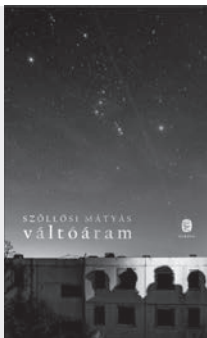
A mesélés mint elbeszélői attitűd fontos szerepet játszik a kötetben; az idő érzékelése, amely a különféle résztvevők miatt is beláthatatlanná válik, tovább mélyíti a spirálszerű narrációt. A fejezetek címeiben található évszámokkal próbál egyensúlyozni a linearitás és nem linearitás tengelyén, amit erősíthetnek az intertextuális, történelmi, kulturális, populáris utalások. Megidéződik Horthy és a Duce (olasz–magyar örök barátsági) szerződése, Karel Gott, Manu Chao, Kosztolányi Dezső (*Üllői-úti fák* című verse a „Hová repül az ifjúság?” sorával), de helyet kap korabeli Romániában a legnagyobb politikai hatalommal rendelkező nő, Ana Pauker is.

A történelmi események a kötet témájához illeszkedve kötelező jelleggel összekapcsolódnak az elbeszélés történéseivel, melyet sokszor egy-egy jerevánirádiós viccel zár le, de a *Duna 1954* című fejezetben olvasható: „Today it’s raining in paradise” sora az egész kötet hangulatát végigkíséri. Ebben a részben egy macska nézőpontjából szemléljük az eseményeket, amely ennek meditációjához igazodik és meglehetősen töredékes. „Kérem szépen, meg tudják mondani, miért sétál Ana Pauker esernyővel Bukarest utcáin, mikor hét ágra süt a nap? Hogyne, kérem: mert Moszkvában esik. Kongóban esik, Monróviában esik, Bagdadban esik, Falúdzsában esik, Jeruzsálemben esik, Bissau-Guineában esik” (90).

Az intertextualitáson és a történelmi utalásokon, az idő- és térkezelésén túl a világ érzékelésének sokféleségét még egy dologgal szemlélteti az elbeszélő, méghozzá a nyelvek váltakoztatásával. Sok eset-

ben egyetlen idegen szóval, mondatlalat mutatja meg, mennyire különbözök vagyunk a földrajzi távolságokon túl. Selyem Zsuzsa azonban a nyelv különbözőségeit a szövegben homogenizálja, így a folyamatos olvasás közben fel sem tűnik, hogy másik nyelven íródtak a sorok. A kötet zárófejezetében a nyelv megértése már egy magasabb szinten történik – gondolati síkon. A *Cirkusz finálé* című részben egy hemlokfenyő Beczásy gondolatait és a fán lévő mókusokat követve meséli el az éppen látottakat. Ezzel egy időben a szárazság okozta stresszhangok a hemlokfenyőtől az erre túlságosan is érzékeny szuvalkat szólítják meg, de mindig van remény. „Jól van, mókuskáim, hat ginkófa még az atombombát is túlélte Hirosimában” (107).

A *Moszkvában esik* című műben mindvégig jelen van ez a fajta remény, tulajdonképpen csak ez a remény maradt meg, amely továbbélhet a környezet iránt mutatott figyelemben, egy másfajta szemléleti perspektívában, egy másfajta érzékenységben. Ha ez a fajta hozzáállás sem segít, azért egy vicc jól jön: betelefonál valaki a jereváni rádióba, s megkérdezi: – Kérem, van-e a Marson élet? – Miért, itt van?

Szöllősi Mátyás

VáltóáramEurópa Kiadó
Budapest, 2016

Pogány Eszter

EMBERÉLET/CSILLAGHALÁL

Szöllősi Mátyás két verseskötete (*Aktív kórterem*; *Állapotok – negyvenöt töredék*) után ezúttal prózaíróként mutatkozott be *Váltóáram* című kötetével, amely nemrég látott napvilágot az Európa Kiadónál. A novellák

érezhetően sokat is érdemnek Szöllősi korábbi munkáiból, és bár a szerző egy vele készült interjúban kitért az elől, hogy kortárs viszonylatban elhelyezze szövegeit, de dinamikájukat, feszültséget teremtő erejüket tekintve mindenképpen a horror és a fantasztikum területein érdemes előképeket keresni. A *Váltóáram* nyelvazete, főképp a leíró részekben kicsiszolt, lírai (például: „Szeretem figyelni, ahogy mozdul a táj az alkonyatban. És ahogy gyűlik a sötét az ég peremén, mintha szívna magába a színeket” [59–60]), de a párbeszédnek a legtöbbször még kevésbé egyénített, esetlenek és túl hosszúra nyúlnak. A novellák középpontjában egy-egy férfi főszereplő áll; a történetek nagyobb része – én-elbeszélők szerepeltetésével – mintegy önarcképszerűen enged bepillantást a karakterek életébe. Persze nem véletlen a fényképészeti párhuzam, hiszen a szerző nevéhez kötődik a *Budapest Katalógus* című projekt, amely járóléket mutat be fényképpel és a velük készített interjúval. Szöllősi meglehetősen rugalmassággal váltogat médiumokat és műnemeket, és úgy tűnik, a novellában sem kevésbé otthonos.

A kötet központi motívuma a Betelgeuse csillag felrobbanása nyomán támadt égi kifényesedés. Ez már önmagában is olvasható a science fiction műfaji kódjaként, és ezt látszik visszaigazolni az első, *Spirál* című novella is, amelynek főszereplője egy megmagyaráz(hat)atlan időhurok csapdájába keveredik. Az ezt követő, *Betelgeuse* című történet a különös autóbalesetével szintén megfelel ennek az olvasási módnak, ráadásul a balesetben (legalábbis az egyik felkínált értelmezési lehetőség szerint) tevékeny szerepet játszó bizarr játék baba, amelyről a *Gyerekjáték* című rémfilm Chuckyja is eszünkbe juthat, egyenesen a horror műfaja felé kormányozza a novellát. A *Váltóáram* ezzel az indítással határozottan megágyaz bizonyos olvasói elvárásoknak, közvetlenül ez után viszont nem merészkednek a szövegek a természetfeletti tartományába, a rejtélyképzés csak később, a *Hárman* és a *Hajsza* című novellákkal tér vissza. Így az olvasó a közbeeső területen némileg támpont nélkül tapogatózik, de legalábbis hiányérzete támad, a történetek pedig szétkülönülnek az alapján, hogy érvényesül-e bennük kísérteties hatás vagy sem. Ennek ellenére a kötet e köztes része sem laposodik el, a szerző itt is ügyesen fenntartja az olvasó szorongását. Arra pedig, hogy a csillagászati jelenségnek van-e köze az említett novellákban a különös eseményekhez, vagy egyáltalán bármihez, nem kapunk választ. Innen válik magyarázhatóvá az az eljárás, hogy a kötet címe nem a csillagrobbanásra utal (habár az kevésbé lesz világos, miért éppen *Váltóáram*). A szupernóvát érintő dilemma ugyanakkor nem marad reflektálatlan,

hiszen a novellák szereplői újra és újra elgondolkodnak jelentőségén, gondoljunk a *Spirál* vallási színezetet öltő vitájára (ahogy az egyik vitázó fél nevezi: „spirituális maszlag”-ra), vagy a *Hárman* apokaliptiszt hirdető felvonulására.

A főszereplő férfiak különféle korúak és társadalmi helyzetűek, viszont közös vonás bennük, hogy mind – még baráti, családi kapcsolataikban is – elhagyatottak; akár válás, akár megözvegyülés, akár pusztán introvertáltságuk miatt. Egytől egyig hétköznapi figurák, antihősök, már-már nyomorúságos életkilátással, akik számára a szövegek nem tartogatnak semmilyen feloldozást. Semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy a *Spirál* Endréjét ezután is üldözni fogják a flashbackek felesége haláláról, a *Vendégjáték* zongoristáját hátrányos megkülönböztetés fogja érni cigány származása miatt, a *Gerely* elbeszélőjét pedig továbbra is meg fogja verni az apja. Olvasható mindez egyfajta demisztifikáló gesztusként, mintha a kötet implicite mégis amellett döntene, hogy a csillagrobbanásnak semmi hatása nincs az emberi életre. Amennyiben viszont nincs hatása, a különös események sem többek pusztán érzékszálódásnál és emlékezetkiesésnél. Ugyanez a reménytelenség rezonál a kötet elején a Sherman Alexie *Menekülés* című regényéből származó mottóban is („Csak üres égbolt vagyok, egy emberi napfogyatkozás”). Ez az ítélet a nyomasztó élethelyzetekben boldogulni próbáló szereplők közül a *Gerely* kamasz én-elbeszélőjére nézve a legvégzetesebb, hiszen az apától elszenvedett bántalmazás őt utalja a legkiszolgáltatottabb státusba. Az agresszió egyébként más formában, több szövegben is jelen van: a *Vendégjáték* elbeszélőjének volt szaktársa a testvérét veri meg, a *Hárman* és a *Reggeltől reggelig* narrátora is felidéz egy-egy korábbi verekedést, a *Hajsza* elbeszélője azon mereng, hogy a volt anyósát ütné meg, az *Irány észak* című novella főszereplője pedig kórházba kerül egy utcai konfliktus után. Az erőszakkal ellentétben a szexualitás frusztráció, hallucinációk, álmok és vágyak formájában jelenik meg, ennek talán legmarkánsabb példája a *Hárman* erotikus jelenete, amely hangulatában David Lynch filmjeit is felidézi: „Hullámozott az ágy, a függönyök. Észrevettem, hogy a másik fotelban a kopaszodó fickó ül. Pohár volt a kezében. Mosolyogva előbb engem figyelt, majd a nőt nézte, akiből időnként apró kacaj tört elő. Kongott tőle a szoba, mint a cseppkőbarlang, mikor aláhull benne egy vízcsepp. – Érintsd meg nyugodtan – mondta a férfi” (213). Miközben a szövegek sokrétű szociális érzékenységről tesznek tanúbizonyságot az olyan problémák adresszálásával, mint a krónikus betegség, a gyerekbántalmazás vagy a rasszizmus,

addig a legjobb esetben is csak megmosolyogtató a *Spirál* egyik közhelyes módon ábrázolt meleg mellékszereplője: „Az egyik szomszéd, egy magas, barna hajú férfi állt az ajtó előtt, mélyen kivágott, fekete pólóban és fekete műbőr nadrágban, [...] a formára igazított haja és a szokatlanul barna bőre fiatalosabbá tette” (13).

Nem csak a szupernóva és az egymáshoz hasonló élethelyzetek kötik össze a novellák figuráit. A *Hárman*, a *Hajsza* és az *Irány észak* című történetekből egyértelműen kiolvasható, hogy azonos realitásban játszódnak. A *Hárman* főszereplője ugyanis elalszik egy bárban („– Nem itt kell alukálni, haver! Menj haza szépen, és ott szundikálj! Ki a fene fogja ezt most föltakarítani? – kérdezte ugyanaz a hang. Igyekeztem jó nagyokat pislogni, közben pedig nyilvánvalóvá vált, hogy elaludtam a pulton” [214]), amelynek a *Hajsza* elbeszélője is tanúja lesz („Egy fickó elaludt a pultnál. Először csak bökdösték a mellette ülők, aztán üvöltözni kezdett vele a csapos, hogy menjen inkább haza, pihenje ki magát és ne itt csorgassa az italát...” [217–218]), az *Irány észak* elbeszélője pedig a *Hajsza* végén történt öngyilkosság helyszínén lakik, ahol éppen a Marika nevű szomszédasszony sikálja a vért a gang kövezetéről. Nem mellesleg az is feltételezhető – most már ráhangolódva az ilyen finom kis jelek keresésére –, hogy ugyanezt a Marika nevű mellékszereplőt hallgatja ki a *Spirál* főszereplője, amikor véletlenül kizárja magát a lakásából, amely történetesen egy hasonló – vagy kockáztassuk meg: ugyanabban – a házban van. A körfolyosós bérház, akár csak az udvar vagy a lépcsőház képeinek erejéig, de legalább hat novellában (*Spirál*, *Reggeltől reggelig*, *Gerely*, *Hajsza*, *Irány észak*, *Lefekvés előtt*, *Ébredés után*) megjelenik, így szinte mint *locus horribilis* lép elő (de eszünkbe juthat róla Spiró *Csirkefeje* is). A kaszánya olyan hely, ahol a karakterek sorsvonalai összefut, keresztezi egymást, és amely az egyik legalkalmasabb díszlet a városi peremlét bemutatásához.

A különböző narrációs típusok használatában tetten érhető egy (szerzői) koncepció működése. Szöllősi ugyanis nem véletlenül próbálja ki az én- és ő-elbeszélő mellett a sokkal ritkábban használt megszólító elbeszélésformát. Ebből a szempontból pedig mindenképpen kiemelendő a *Reggeltől reggelig* című novella, amelyben a te-elbeszélő egy kínos kórházi kivizsgálásról ad számot jelen időben. A betegség/kórház tematika Szöllősi korábbi köteteiből már ismerős lehet az olvasóknak, de a szöveg nem csupán megidézi ezeket a verseket (cím szerint néhány: *Gyulladás*, *Kontraszt – Aktív körterem*; *Morbus insanabilis – Állapotok – negyvenöt töredék*), hanem újra is írja, vagy még pontosabban,

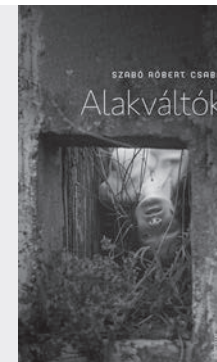
újramondja azokat. A megszólításban az élményanyag már nem a narrátor sajátjaként inszcenírozódik: „Megint lihegsz. Felszakadozik belőled néhány köhintés. A torkodban összegyűlő nyálkát nem vagy képes kiköpni, lassan csorog lefelé [...]. Nagy levegőt veszel. Az egész szád izzik. Úgy érzed, lassú tűzön ég” (104). Ez a beszédmód nagyon erőteljesen (sőt erőszakosan) bevonja az olvasót az elbeszélte traumákba, miközben – érthető módon – a megszólaló magától igyekszik mindezt eltávolítani. A technika és a téma hatásos párosítása miatt a *Reggeltől reggelig* poétikailag a kötet legizgalmasabb darabja. Még úgy is, hogy mind a narrációt, mind a tematikát tekintve e szöveg pandanjaként tűnik fel az *Irány észak*, de annak a befogadóra gyakorolt hatása nem éri utol az előbbiét. Főképp talán azért, mert a *Reggeltől reggelig* azzal tud a befogadó elevenébe vágni, hogy az elbeszélő figyelme mindvégig a testi folyamatokra és szenvedésre összpontosul, míg az *Irány észak* egy sokkal kevésbé koncentrált elbeszélés.

Mindent tekintetbe véve a *Váltóáram* ígéretes kezdet, kicsit több is, mint egy első kötet, a sikerhez pedig nem kis mértékben járul hozzá az érezhetően gondos szerkesztés, a költői nyelvezet és a leleményesen adagolt feszültség. Szövegszerű pillanatra felvillantja a reménylehetőségét a szupernóva fényével, de ettől azonnal meg is fosztja szereplőit és olvasóit. Mielőtt azonban túlzottan depresszív válna a könyv, a rejtélyképzéssel újra felcsigázza az olvasó érdeklődését. A zárósortok pedig az utolsó novella és a kötet egészének viszonylatában is egyfajta békességről adnak hírt: „Nem szóltam semmit. Nem is tudtam volna mit. Álltunk még egy darabig és néztük a felhőket, ahogy eltolódnak az égen, s hogy egyre tisztább lesz az ég, egyre fehérebb” (309).

Szabó Róbert Csaba

Alakváltók

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2016

Tinkó Máté

„A LEPKE ÖT ÉS MINDHÁRMUNKAT ÉN”

Szabó Róbert Csaba *Alakváltók* című regénye egy narrációs labirintusba vezet be olvasóját. Ez a labirintus valójában csak első látásra tűnik útvesztőnek: a többszöri újraolvasás során már azt az élményt hiányolhatjuk, miért nem vagyunk képesek arra, hogy még inkább elveszünk e szöveg világában.

Kétségtelen tény, hogy a mögöttünk hagyott évtizedekben a kortárs szépirodalmi és történeti diskurzus egyik meghatározó fókuszpontjába az 1989 előtti kelet-közép-európai totalitárius rendszerek, még pontosabban az e rendszerek mentén kialakuló identitásmintázatok ábrázolhatósága és megszólaltathatósága kerültek. De vajon hogyan tudja a fikciós elbeszélés integrálni a felmerülő dilemmákat és kérdéseket? Erre eltérő eljárások adódhatnak: példának okáért a homodiegetikus narrátor az általa szerepeltetett figurák referenciális érintettségéről tesz tanúbizonyságot, ezzel alapozza meg a szövegvilág hitelességét. Vagy fennállhat a generációk közötti érintettség potenciálja: az elbeszélő lejegyzí a családi történeteket, amelyekből bizonyos, jól reflektált következtetéseket von le a korhűség garانتálása érdekében. A fikció és a valóság kettősének természetesen további számos variációja, elegyedése lehetséges. Ugyanakkor érdemesnek tartom már most leszögezni, hogy egy regényszerkezet koherenciájának, sikerültségének igénye nem bír el végtelen számú alternatívát. Kevésbé tudományosan megfogal-

mazva: nagyon vigyáznia kell a szerzőnek arra, hogy a „ki beszél, mit beszél”, „hogyan beszél el” narratív keretrendszerét autentikus konstrukcióba foglalva legyen képes létrehozni.

A bevezetőnél szándékoltan sokáig időztem: első pillantásra ugyanis úgy tűnhet, az *Alakváltók* a szó szoros értelmében mesternarratívát hoz létre. A lineáris időstruktúra következetes megbontásával a regény a román állam történetének különböző stációit pásztázza, a II. világháború végétől a Dej-, majd Ceaușescu-diktatúra borzalmain át az 1989-es temesvári és bukaresti eseményekig, és tovább, egészen a forradalomig vezetve az olvasót, számos kitérőt, egy-egy már elhagyott történeti szál újrafelvételét is alkalmazva, mintegy kaleidoszkópba zárva. A kerettörténet az elbeszélés jelene: egy, az elbeszélővel azonos orvos 1989. novemberi vonatútja során találkozik egy gyanús utassal, Xavérral, aki tulajdonképpen ráerőlteti egy történetét – amelynek végső következménye az én-elbeszélő főhős által meglett Xavér-kézirat szövegbe íródása lesz. A három fejezet a potroh-tor-fej latin neveit (Abdomen-Thorax-Caput) kapta, a középső, legterjedelmesebb rész gyakorlatilag a kézirat szövegének újrafogalmazása: e „pocsék stílusú” textus egyébként a kommunista hatalommal szembeni hegyi ellenállók néhány ki-tüntetett figurájának 1954-es magánakcióját és bukását rögzíti. A kötet felosztása a címben megjelölt „alakváltási” gesztusnak is metaforája kíván lenni, ami a narráció másodfokú (*intradiegetikus*) szintjének kontextusában válik értelmezhetővé. „Amikor utoljára találkoztam Xavérral, 1989 novemberében, búcsúzóul azt mondta nekem, hogy az ország állapota úgy változik, mint egy lepke élete. Kezdetben, a háború után a szovjetek szétszórták és felügyelték a peték biztonságát, és a petét a Román Kommunista Párt vezetőjéről, Gheorghe Gheorghiu-Dejről nevezték el. Ahogy a lárva kikelt a tojásból, a gazdarovar eltűnt a képből, a lárva elutálta maga mellől. A szovjetek kivonultak az országból, 1963-ban pedig Dej meghalt. Ceaușescu következett, ő volt a hernyó, aki fölzáblta az országot. És majd, valamikor, fejezte be Xavér, megszületik a lepke is. Ám egy lepke sorsa háromféleképpen alakulhat, tette hozzá. Fölfalják, ez az első. Mondjuk, egy madár. Aztán elkaphatja egy gyűjtő, és kipreparálja. És végül leélheti a neki kiszabott életét is, és petéket rakhat le. Más lehetőség nincsen” (7).

Az időstruktúra gyakori megszakítoottsága, az idősíkok váltakozása mellett az okoz további fejtörést az olvasó számára, hogy a két narrátor eltérő szólama olykor jelöletlenül ékelődik be a szövegbe, így azok nem választhatók szét. Ám ha ez nem lenne elég, még egy bonyolító elemet

szó a játékba az elbeszélő: felveti az identitás felől az alteregó értelmezési lehetőségét. „Meglehet persze, ez a Xavér nem is létezett ott és akkor a Máramarossziget–Bukarest-vonalon, azért nem tudok róla mesélni. Meglehet, sokkal fontosabb az a félig elképzelt, félig valós tudás, amit akkor hallottam tőle. Ez az ember nem is élt, később ez jutott eszembe, mert milyen esélye van egy ilyen embernek túlélni bármit is a nyolcvanas években, ha ilyen történetekkel jár-kel a nagyvilágban. A saját tükörképpemmel találkoztam, az beszél mai napig. Próbálok megfejteni mindentudásának eredetét, szomját és hajtóerejét, szándékait, mert lehet ugyan, hogy nem élt, de a találkozásunknál valószerűbbet mégsem tudok elképzelni” (22–23).

A regény disszonáns, inkongruens elemeit épp az említett elbeszélői mindentudás egész konstrukciót lefedő jellegéből mutathatjuk ki. Félreértés ne essék: ahol a narrátor a fiktív karakterek belső beszédét örökíti meg, a szöveg sodorja magával az olvasót, ám a referenciális valóságból a diegetikus világba emelt mitikus szereplők – úgymint a nagy román diktátorok – esetében a külső megfigyelő által jellemezhető mozdulataikra és cselekvéseikre szorítókozó leírás éppen azt a távolságot biztosítaná, amely az egész diskurzust elvileg feszültség alatt tartja. Pontosabban azzal, hogy a szerző – és jelen esetben indifferens, mely szinten értett – narrátora az „alakváltók” introspektív fenoménjét is felszínre hozza (X és/vagy Y ezt „gondolta”, „érezte”), saját koncepciójának felhajtóerejét gyengíti, ami elvileg ezen démonikus figurák különös ontológiai státusát hivatott bizonyítani. Viszont ha ez így van, ki kell kötnünk, hogy korlátozott a hozzáférhetőségünk e szubjektumokhoz.

A regény „gerincét”, jobban mondva „thoraxát” a hegyi ellenállók és az őket üldöző Szekuritáté küzdelmének kegyetlenségekkel teli története adja. A szüzsé banális, az *innocent-on-the-run* logikájának megfelelően épül fel: a totalitárius hatalom, amelynek kezében az igazságszolgáltatás monopóliuma összpontosul, be akarja fogni az általa renitensként definiált elemeket, a protagonista Sólyom és bandája pedig önnön bukása stációit járja végig. A kalandfilmes és krimielemeket sem nélkülöző hajsza végkimenetele előre megjósolható, ugyanakkor a lélekábrázolások és párbeszéddek végtelenül leegyszerűsítettek, mondhatni egydimenziósak, a szófordulatok a lektúrirodalom húrjait pendítik meg. „Csak most ne gyengüljön el, gondolta, és a karjába kapta a gyermeket, végigtapogatta a hálóinges testet, és látta, hogy katonasapka van a fején, és az öccse egyre a nevét hajtogatja, miközben az anyjuk meg sem áll, a keserűség buzog belőle, megállíthatatlanul. A gyerek pedig a fegyvert

szeretné megkaparintani, mert biztosan tudja, ott lapul a bátyja övében, és kérleli testvérét, mert ha felnő, olyan akar lenni, mint a bátyja, egészen” (111).

Szabó Róbert Csaba talán legnagyobb bravúrja, hogy mégis érdekeltté teszi az olvasót ebben a történetben is, még hozzá a „rossz oldalt” képviselő Alex Perjovschi, azaz Rajnai György (név)alakváltása felől: tulajdonképpen ő az, aki a regény szövetének minden elemével és fejezetével érintkezésbe kerül, identitásának alapját ráadásul saját létének tagadása képezi. Alakját lépten-nyomon kegyetlenség övezi, ő a határon levés, a „belül-kívül egyszerre lenni” reprezentánsa. „Perjovschit nem nagyon érdekelt semmi, még az ország szovjetektől való eltávolodási politikája sem, vagy az új vezetés nyílt szembefordulása a Szekuritáté elmúlt másfél évtizedének véres ténykedéseivel, a prágai tavasztól való távolmaradásra magasan tett, az értelmiség nevetséges és látványos szimpátiáját Nicolae Ceaușescu, az új vezető iránt pedig egyenesen röhejesnek tartotta, halkított hangján Xavér. Mióta Sztálin meghalt, ez az ország is hanyatlik, ezt gondolta. Xavér úgy beszélt, mintha ő maga lenne Perjovschi, és ez megrémített” (26). De azzal, hogy Xavér alteregójaként tűnik fel, az extradiegetikus elbeszélővel való kvázi azonosság értelmezését is felveti a narratíva, és valóban, a politikai színtérhez viszonyuló attitűdjeikben ők ketten közös platformra kerülnek. Alex halálától számított majd húsz évvel később, a forradalom napjaiban azt tudjuk meg orvos főhősünkről, hogy „most csak a tömeg van, és én határozottan érzem, nem akarok a része lenni” (256).

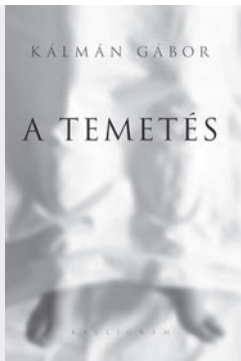
Voltaképpen Alex Perjovschi identitásának karakterét gyerekkorától kezdve az önfelszámolás és újrakonstruálás határozza meg, ezáltal ő is a regény alakváltóinak körét bővíti, ám az ő tagadása annál mélyebben – egy gyalázatos gyerekkorban – gyökerezik, mintsem pártpolitikai pálfordulás eredményeként lehetne rögzíteni. „Nem vagyok magyar, bökte ki egyszer véletlenül, amikor a nővére arról faggatta, hogyhogy élnek magyarok Romániában, és miért voltak olyan ellenségesek a románokkal világeletemben. Nem vagyok magyar, ismételte meg sötét arccal, és a nővére rögtön elhallgatott, mert öccse arcán valami addig soha nem látott árnyék futott végig” (47).

Az én-szóródás egy másik példáját a regény vége felé közelítve ismét Perjovschi karakterére fókuszálva ismerhetjük fel: 1968-ban, a beszédes Lidó hotel előtt nővérével elhaladva, a meggyötört és fáradt Alex egy fiatal fiúcskát keres tekintetével, sóvárogva. De a Thomas Mann-i Tadzio itt rendre elvész a szem elől. Az identitás határárkítésének újabb

mérföldkövénel állunk: „Kell neki ez a fiú. Hol van? Talán nem is létezik, csak látomásai vannak megint, mint Craiován. De nem. Az a fiú ő maga, senki más. Vagy ha nem is ő, valaki belőle. Félrefordította a fejét, és a fiút látta, ott ült az emeletre vezető márványlépcsőn, és tökmagot rágszált. Üres szemmel bámulta a fölfelé lépkedő embereket. Vár valakit, gondolta Perjovschi. Egész biztosan várakozni jött ide. A nővére suttogva mondott neki valamit, a férfi süketen hallgatta. Rám vár, döb-bent meg Perjovschi” (247).

Tévedés lenne azt állítani, hogy az *Alakváltók* arra tesz kísérletet, miképpen relativizálható a borzalmas diktatúra szereplőinek megítélése, de kétségtelenül alluzív, hogy a többszörösen felforgató narratív struktúra a morálisan megkérdőjelezhető karakterek komplexitására irányítja az olvasói figyelmet, míg az áldozattá váló figurák csak járulékos pozíciót foglalnak el ebben a szövegtérben. A kérdéseket mindenestre csak azok tehetik fel, akiknek a kötet kerettörténetéhez és annak nyitó lepkemetaforájához hozzáférésük adódik. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy aki ebben a megfejtésben kompetens akar lenni, „pokolra kell annak menni”, azaz narrátori rangra kell emelkednie. Úgy tűnik, hogy Szabó Róbert Csaba kalandos regényének sem nem több, sem nem kevesebb mint három főszereplője van, akik voltaképpen testiséggel is felruházzák a szöveg terét, amennyiben azt demonstrálják, hogy az elkülönülő szövegegységeket egyedül ők képesek mozgásukkal átjárni.

A jelen kritika bevezetőjében említett útvesztőt mintha kiismertük volna, ám az mégiscsak ránk zárul, de nem azon a pontján, ahol azt előzetesen gondoltuk el, hanem az elgondolhatatlanban.

Kálmán Gábor

A temetésKalligram Kiadó
Pozsony, 2016

Seress Lili Hanna

A HULLAHÁZ SZERETHETŐ BÁJA

Kálmán Gábor második kötete jóval egyénibb és tökéletlenebb, mint az első. A 2011-es *Nova* szinte hibátlanul kompakt szöveg, töményen átítva mély és alapos háttértudást mutató jelenetekkel, figurákkal, leírásokkal. A pontos szerkesztés és a magabiztosan megformálódó elbeszélői hang, sőt az imént felsoroltak: a jelenetek, a figurák, a leírások és az ezeket átjáró mágikus realista hangulat azonban teljesen Bodor Ádám *Sinistráját* idézi. A párhuzam oly mértékben letagadhatatlan és bántóan szemet szűrő, hogy a szöveg erősségeit (az említettek mellett például azt, hogy a fejezetek/novellák elolvasása után maga a címek pontosságára való visszagondolás is esztétikai örömet jelent) elfeledteti az egyediség és a frissesség hiánya által kiváltott ürességérzetet.

A temetés viszont egészen más, mint a *Nova* – és ez az első előnye. Kálmán Gábor nem próbálta meglovagolni első kötete sikerét, folytatni a folytathatatlant, a szövegen végig érződik a más akarás vágya, a próbálkozás – ez viszont inkább hátrányként róható fel. Tudniillik az anekdotázó, humorosan távolságot tartó közösségi elbeszélőt ugyan egy, az egyén felé érzékenyen odaforduló, líraibb hangnemű narrátor váltja fel, akinek a kikacsintós ironia helyett a tényközlő fekete humor a jellemzője, a váltás azonban nem megy zökkenőmentesen. Először is elbeszélőnk hajlamos a túlírásra, túlbiztosításra: megannyi komplikált összetett szó és mondat, amelybe mindent bele akar sűríteni, az atmoszférát,

a hideg, ködös, sejtelmes fényekkel teli környezetet, a „zajló rendszereket” (39). Szerencsére ez leginkább a regény elején tűnik fel, később mint ha a szöveg kicsit megkönnyebbülne ettől a narrátori igyekezettől; de az sajnálatos tény, hogy mind a felütés, mind a lezárás mondatait elnyomja a túlbiztosítani akarás: „A fenyőárnyéktól kamrasötét hegyoldalból váratlanul bukkant elő az elhagyott kempingházcsoport, mint a lapozáskor a mesekönyvekből kinyíló, gondosan behajtogatott kartonlap-vár.” Persze nem vonom kétségbe, hogy a *fenyőárnyék*, a *kamrasötét* és a *kartonlap-vár* ne lenne líraian megkapó kifejezés, és hogy maga a hasonlat is kreatív és érzékeny, de ez a sok értékes mozzanat együtt túl sok, főleg egy regény indító mondatában. Az utolsó pár mondat pedig jellegtelen-sége okán tulajdonképpen akármelyik regény befejezése lehetne.

Második regényével Kálmán Gábor tehát látszólag határozottan távolodni igyekszik a *Novától*, emellett viszont valamiféle láthatatlan kapcsolódást is teremt a két szöveg, szövegvilág között. Ennek egyik eszköze egyes motívumok szó szerinti átemelése, hogy az igazán élettelen csend, némaság a nagyvárosok sajátja (és hogy a szereplő korábban ezt a vidéknek tulajdonította), hogy a városban minden csupa szöglet, hiányoznak az ívek (ez a *Nova* folyamatosan visszatérő gondolata), és ugyan a környezetfestés azért itt elég más, az egzotikus poszteres és fenyőfa alakú légrfrissítő vécével ellátott tipikus kisvárosi panel képét innen sem akarja kihagyni. Mindez azt érezteti, hogy bár egészen eltérő stílusú és hangulatú, mégiscsak valahogy ugyanabból a léttapasztalattól gyökerező szöveget olvasunk. A kapcsolódás másik eszköze már komplikáltabb és vitathatóbb. Inkább próbálkozásnak, mint határozott elképzelésnek tűnik az, hogy a szövegben korábban elhangzottak helyenként megismétlődnek kiegészítve, variálva, mégis úgy, mintha még szó sem esett volna róluk – vagyis éppen olyan módon, ahogy a *Novában*, ahol viszont ez a „sinistrás” narrálás hozzátartozik a közösségi elbeszéléshez, a pletyka motívumához, a fragmentáltsághoz, a ciklikus időfel-fogáshoz. Mivel *A temetésben* ezektől teljességgel meg akar szabadulni az elbeszélő, a módszer funkciótlanná, az önméltelés feleslegessé és céltalanná válik. Hozzá kell viszont tennem, hogy nem állandó, erőltetett igyekezetű ismételtetésről van szó, hanem kevés számú, de annál feltűnőbb céltalan önméltelésről, amely az előző regény jól bevált formája iránti nosztalgiát és leginkább a szöveg utolsó szerkesztésének, letisztázásának hiányát mutatja.

A sokszor lírai ábrázolást kedvelő, hol fekete, hol finom humorú, agresszív és durva tényeket érzékletesen, de egyszerűen közlő elbeszélő-

lői hangnembe időnként meglepő stílushibák keverednek, a helyenkénti túlírás mellett ez a másik kifogásolható pontja a szövegnek. Nem sok akad ezekből, de ami akad, az határozottan kiökökkent, és nem a jó, a szándékolt értelemben. Például az egyik legfontosabb mellékszereplőt a „rémalakok” groteszk csoportjából először így jeleníti meg: „magas, kórosan, elképzelhetetlenül sovány alak [...] Arca aszott és csontos volt, koponyája minden részletét látni lehetett. [...] Lassan, komótosan járt, mint egy kísértet” (29); később is egy ideig az *árnyalak*, *vékony* vagy *vészna*, *csontvázra fogyott*, *csontsovány alak* megnevezéseket használja rá az elbeszélő, majd egyszerűen át vált a *vékony sráca*, s ez az indokolatlan és megdöbbentően szlenges és könnyed kifejezés dominál a későbbiekben. Bár a főnti jellemzésből is látható, hogy nem egynemű elbeszélői hangnemről van szó, mégis előfordul emellett is stílustörő kifejezés, például a sok kíméletlen jelenet leírásának egyikében: „Több ápoló kedvence a bádóg vizesvödör volt. Sokkal durvább sérüléseket okozott az egyenetlen vödörforma. *Robadt nagyokat kongott*, amiktől még inkább úgy érezték, hogy súlyos sebeket ejtenek. Talán csont is tört, talán kifordult a kar” (139, kiemelés tőlem.) Lehetséges, hogy mindezek elhanyagolható apróságok lennének, ha az írásokon nem érződne a minél pontosabb közlés vágya. A precizitás és objektív tényközlés mellett szóba került már a költőiség is: a szöveg tele van finom, érzékeny természetleírásokkal, amelyekkel a kietlen emberi lét ellenpontjává teszi az azt körüllebegő hidegen szép természetet (érdekes, hogy ezen a ponton is eszünkbe juthatnak Bodor megkapó képei, ez pedig ismét egy láthatatlan köteléket jelent Kálmán két regénye között). Az olyan kreatív lírai kifejezések mellett, mint a többször is megjelenő „beszűrődő fénypászma” vagy a lomhább „tónussal” bevilágító fenyőfák, az olyan érzékenyen impresszív jeleneteket is ki kell emelni, mint amilyen például Zsivotzky első emlékééről, a ködről szóló, amelyben az óvodába tartó gyerek vakon próbálja megfogni a ködfoltokat: „Soha nem volt olyan biztos az életében, mint akkor a tejködben, ami megszőpítette a sűrke panelvárost” (64). És említhetem az egyetlen, József Attilá-s vagy Kosztolányis lírai „kinyilatkoztatást”: „Végül mindig kiderül, hogy igenis az vagy, ami olyan papírokon szerepel, amiket aláírtak, jóváhagytak, iktattak, lemásoltak, hitelesítettek és két példányban továbbították illetékeseknek. Nélkülük mozdulni sem tudsz: ott vannak veled a bankban, a munkahelyeden, borban, alvásban, szerelemben, gondolta” (94).

A temetés nem közösségi, hanem egyénekre, főként egy egyénre fókuszáló szöveg, és legnagyobb előnye, hogy a közösség, a történelem,

a környezet határozott vonalakkal felrajzolt, magabiztosan megalkotott háttér marad az egyén mögött. Ez olyannyira ügyesen kivitelezett a regényben, hogy az apró stílus- és szerkesztési hibák ellenére is maradandóan értékes alkotássá teheti. Túlírásról itt, a legfontosabb vonulat terén ugyanis szó sincs, mértéktartó, sejtető, de nem öncélúan titokzatos, egyszerűen úgy teszi az egyén kimondatlan részévé, háttérévé az őt mélységesen meghatározó makrotörténelmet, hogy közben mégis az egyéniségen és a családi mikrotörténelmen marad a hangsúly. A történelem fel-felsejlik, de Zsivotzkyt inkább családi, gyerekkori emlékei üldözik, amit a nem túlbonyolított szerkezeti felépítés is éreztet: a regény első alfejezetének minden második része a főhős felriadásával indul, a közbülsők pedig egy-egy emlék leírásával. Ezek a felriadások, ébredések mindig, a második fejezetben is visszatérve hirtelenek, zavartak vagy ijedtek, az ébredés utáni bizonytalanságon van a hangsúly, és a szorongáson, az „idegen helyen, nem tervezett alvásból hirtelen ébredést követő magányon” (13). *A temetés* szimbolikus utalásokkal, kibontásra váró képekkel van tele, és szerencsére ezek a képek sincsenek túlhangsúlyozva. Az imént idézett részlet is, a szövegegész hangulatát köré gondolva, a maga tömörségében képes egyszerre átláthatóan megragadni a konkrét szituáció érzelmi töltetét és kifejezni pár szóban a századforduló emberének egzisztenciális tapasztalatát, az otthontalanságot, a félálomban élést, a hirtelen eszmélést, vagyis a folyamatos riadtságot és a magányt.

A fel-felriadáshoz kapcsolódó vonat, vonatút a maga végtelen hosszúságával, kényelmetlenségével és torzszülött utasaival ügyesen újszerű és egyénített szimbólumává válik a sehol-nem-létnek, az ember céltalan dinamizmusának. A teljes azonosulás meg is jelenik a regényben, ráadásul egy álom végével és a felriadással, amikor Zsivotzkyknak fel-tűnik, hogy „a szíve úgy zakatol, mint egy vonat” (61).

A szimbólumsort folytatva kell szólnom Bohdanról: a szöveg hatalmas erőssége az ő alakjának mozgatása, háromszori megjelenése. Az első részt olvasva még azt gondolnánk, ez a hideg, távoli senkiföldje kis falu lesz a történet helyszíne, hasonló a *Novához*, de ridegebb, idegenebb; itt jelenik meg először Bohdan. Aztán a nagypapa nevetni való, hihetetlen rémtörténeteként kerül elő a szöveg közepe felé, majd nevével ki sem mondva látjuk meg egy boncasztalon – egy nem túlbeszélt, profi dramaturgiával pontosan el-, illetve behelyezett figura tehát, aki ráadásul megint egy értelmezésre készítő szimbólum: a század végi ember groteszk szimbóluma, aki végtagok híján csak átmászik az életén

szánalmasan, nevetségesen, hogy aztán egyedül, ismeretlenül haljon meg egy szétfagygni készülő, kiürített kórházban.

A főhős Zsivotzky alakja az elején az elbeszélő által öncélúan részletezett nihil és brutalitás, illetve a valódi depresszióba hajló kába szorongás között egyensúlyoz, szerencsére utóbbi felé billenve. Érdekes olvasói tapasztalat végigkövetni, hogyan válik a kezdetben szélsőségesen részeges és tompa, letargikus szereplő szerethető és élő *személyiséggé*, hogyan kap értelmet apjától örökölt alkoholizmusa, családja és gyerekkora által okozott szorongása, menekülési vágya. Még a többször hangsúlyozott egy év, amelyet szinte kijárással, semmit téve otthon tölt, és az ezt követő három nap mozdulatlanúság, még ez is képes elsimulni, elfogadhatóvá válni azáltal a remek, tényközlő narráció által, amely bombasztikus magyarázatok keresése helyett épp csak odaveti az *ijedtség* indokát, mértéktartóan, szűkszavúan.

Az elbeszélés legjobb pillanatai azok, amikor a narrátor rábízta magát erre az egyszerű tényközlésre; amikor nem érezzük, hogy letaglózni akar, akkor tud igazán hatni. Például az apa temetésének végtelenül groteszk részletezésekor, amit egy közösségi történetmesélő kedélyeskedése helyett a tények precíz leírásából magától kirobbanó fekete humor tesz felejthetlenné. Vagy a hullaház szerethető bájában ébredő Anderkó eszmélésének finom humorú leírásakor: „Anderkó meg mint egy gyerek nézett körbe a hűvös neonfényben vibráló alagsori teremben, ahol egymás mellett sorakoztak az odatolt ágyakon fehér lepedők alól kilógó szürke lábfejek. Maszkos orvosok pakolgatták steril fűrészeiket a bűzben, amiben a bomlás édeskés szaga és a vegyszerek illója keveredett. Anderkónak kellett pár perc, míg értelmezte a helyzetet, de aztán azonnal üvöltöni kezdett” (99).

Igen, a groteszk dominálásán át jutunk el a Camus *Közönyét* eszünkbe juttató alaphelyzettől a Thomas Mann-i varázshegy groteszk, durva, kíméletlen kelet-európai másának záróakkordjáig. Az érzékletesen ábrázolt mellékszereplőknek köszönhetően pedig a legelső rész is a helyére kerül: a látszólag a többitől teljesen független rövid falubemutató furcsa alakjaival megelégedez a vonaton kísértetszerűen felbukkanó, majd a hegyre fel- és a hegyről levonuló cirkuszszerű torz alakok seregét. Ezek az élőhalott, vízfejű, testi vagy szellemi fogyatékos figurák egyszerre kapnak tudományosan realista megközelítést és ismét egy szimbolikus töltetet: a (poszt)modern ember beteg, örült, eszét vesztett bolyongásaként és egy ilyen ember (Zsivotzky) zaklatott elméjének kivételéseként is értelmezhetők. Akárcsak a regény egy másik érdekes

figurája, Havril is: a maga útmutató szerepében, örök megvilágosultságában és jóindulatú nyugodtságában szintén elgondolható a főhős hallucinációjaként, vágyott ikonjaként. Mindez ismét kedves iróniával jelenik meg: a hipochonder Anderkók közül kiemelkedő Havril az egyetlen, aki vitte valamire, az egyetlen, akin nem látszik az öregedés, aki nem függ semmilyen frusztrációtól, és ez az „utolsó Anderkó” éppen orvos. A precízen realista elbeszélés valamelyest ellentmond ugyan annak, hogy hallucinációként, álomként olvassuk a szöveget, és talán nem ez a legtermékenyebb interpretáció, de a folyamatos álmodás, alvás, ájulás és ébredés felkínálja ezt az értelmezési lehetőséget is, és ad egy kis teret a játéknak: vajon melyik ébredés valódi, s melyik csak álmodott?

A temetés összességében gazdag líraisággal és groteszk fekete humorral átítatott szöveg, amelyben ugyan felsejlik három férfigeneráció, de legfeljebb csak – ahogyan a fülszövegben olvashatjuk – *csónka család-regénynek* nevezhető. Az elbeszélő kezdeti, intenzív túlbiztosítása és kisebb, de vissza-visszatérő stílushibák árnyékolják csak be a regény értékes, izgalmas voltát, amelyeket kár volt kigyomlálatlanul benne hagyni, de amelyek talán az olvasás végére hagyják megszületni a kellő hatást.

2016. szeptember–október

Bibliográfiánk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2016. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertorium eddig megjelent kötetekben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

- Alföld, 2016. 9., 10.
 Bárka, 2016. 5.
 Confessio, 2016. 3.
 Élet és Irodalom, 2016. szeptember 2., szeptember 9., szeptember 16., szeptember 23., szeptember 30., október 7., október 14., október 21., október 28.
 Eső, 2016. 3.
 Ex Symposion, 2016. 1.
 Ezredvég, 2016. 5.
 Forrás, 2016. 9., 10.
 Helikon (Kolozsvár), 2016. szeptember 10., szeptember 25., október 10., október 25.
 Híd, 2016. 8., 9.
 Hitel, 2016. 9., 10.
 Irodalmi Jelen, 2016. 9., 10.
 Jelenkor, 2016. 9., 10.
- Kortárs, 2016. 9., 10.
 Korunk, 2016. 4., 5., 6., 7., 8., 9.
 Látó, 2016. 8–9.
 Lyukasóra, 2016. 1., 2., 3., 4.
 Magyar Műhely, 2016. 3.
 Magyar Napló, 2016. 9., 10.
 Mozgó Világ, 2016. 9., 10.
 Múlt és Jövő, 2016. 3.
 Műút, 2016. 2.
 Napút, 2016. 6.
 Pannonhalmi Szemle, 2016. 1., 2.
 Pannon Tükör, 2016. 2.
 Székelyföld, 2016. 9., 10.
 Tekintet, 2016. 5.
 Tiszatáj, 2016. 9., 10.
 Új Forrás, 2016. 7.
 Vár, 2016. 4.
 Várad, 2016. 5., 9., 10.
 Vigília, 2016. 9., 10.
 Zempléni Múzsza, 2016. 3.

Vers

1. ÁBRAHÁM Erika: *senki vére.* = Tekintet, 5/46. p.
2. ÁBRAHÁM Erika: *tiszta.* = Tekintet, 5/45. p.
3. ACZÉL Géza: *(színo)lira. torzszótár.* álló. állomány. állomás. = Alföld, 10/12–13. p.
4. ACSAI Roland: *Nyári tankák.* = Irodalmi Jelen, 9/60. p.
5. ÁDÁM Tamás: *Így mélyül.* = Ezredvég, 5/11. p.
6. ÁDÁM Tamás: *Itt mosta.* = Ezredvég, 5/12. p.
7. ÁDÁM Tamás: *Kacérkodik.* = Ezredvég, 5/12. p.
8. ÁFRA János: *Zarándoklat a sziklához.* = Műút, 2/53. p.
9. ÁGH István: *A főlzabadtul sátorponyva.* = Hitel, 9/30–32. p.
10. ÁGH István: *Gyászszemély.* = Székelyföld, 9/6–7. p.
11. ÁGH István: *Keresztvitel.* = Magyar Napló, 10/32–33. p.
12. ÁGH István: *Rövidzáratok.* = Székelyföld, 9/5–6. p.
13. ÁGOSTON Tamás: *Kaktusz.* = Alföld, 10/20–21. p.
14. ÁGOSTON Tamás: *Mickey egér.* = Alföld, 10/19–20. p.
15. ÁGOSTON Tamás: *Mindig is készült.* = Alföld, 10/21–22. p.
16. ÁGOSTON Tamás: *Super 8.* = Alföld, 10/22–23. p.
17. ALBERT Zsuzsa: *Varga Dombi.* (h nélkül). = Confessio, 3/83. p.
18. AMBRUS Lajos: *Istenszéke.* = Vár, 4/17. p.
19. AMBRUS Lajos: *Lélekmadár.* = Vár, 4/17–18. p.
20. ANDRÁS László: *A Tiszánál.* = Műút, 2/62. p.
21. ANDRÉ Ferenc: *Egri Istvánnak.* = Helikon, szeptember 10. 7. p.
22. ANDRÉ Ferenc: *illesztések.* = Helikon, október 25. 10. p.
23. ANDRÉ Ferenc: *Magamnak.* = Helikon, szeptember 10. 7. p.
24. ANDRÉ Ferenc: *Okos Attilának.* = Helikon, szeptember 10. 7. p.
25. ANDRÉ Ferenc: *Sárkány Timinek.* = Helikon, szeptember 10. 7. p.
26. ANDRÉ Ferenc: *Szalma Réka 1.* = Helikon, szeptember 10. 7. p.
27. ANDRÉ Ferenc: *Szalma Réka 2.* = Helikon, szeptember 10. 7. p.
28. ANDRÉ Ferenc: *Tündének.* = Helikon, szeptember 10. 7. p.
29. ANTALOVICS Péter: *önmagától is független.* = Híd, 9/6. p.
30. ANTALOVICS Péter: *a pillanat túloldala.* = Híd, 9/5. p.
31. ASAF, Uri: *A gonoszok térdé alatt.* = Pannonhalmi Szemle, 2/51. p.
32. ASAF, Uri: *Hilda Cohen, szemorvos.* = Pannonhalmi Szemle, 2/50. p.
33. ASAF, Uri: *Orosz katedrális, Jeruzsálem.* = Pannonhalmi Szemle, 2/53. p.
34. ASAF, Uri: *Pygmalioni munka.* = Pannonhalmi Szemle, 2/52. p.
35. BABICZKY Tibor: *A kikötő.* = Élet és Irodalom, szeptember 9. 14. p.
36. BABICZKY Tibor: *A kitértet.* = Élet és Irodalom, szeptember 9. 14. p.
37. BABICZKY Tibor: *Alepké.* = Élet és Irodalom, szeptember 9. 14. p.
38. BABICZKY Tibor: *Szürkület.* = Élet és Irodalom, szeptember 9. 14. p.
39. BALÁZS Imre József: *A hang.* = Korunk, 8/96. p.
40. BALÁZS Imre József: *Kút a föld alatt.* = Irodalmi Jelen, 9/34. p.
41. BALÁZS Imre József: *A várak története.* = Irodalmi Jelen, 9/34. p.
42. BALOGH Ádám: *Eská.* = Műút, 2/61. p.
43. BARANYI Ferenc: *Előre.* = Ezredvég, 5/72. p.
44. BARANYI Ferenc: *Hattyúdial.* = Lyukasóra, 2/33. p.
45. BÁTHORI Csaba: *Kontrasztok.* = Vigília, 9/672. p.
46. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XLVIII.* = Élet és Irodalom, október 21. 17. p.
47. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XLIX.* = Élet és Irodalom, október 21. 17. p.
48. BÁTHORI Csaba: *Melankólia L.* = Élet és Irodalom, október 21. 17. p.
49. BÁTHORI Csaba: *Melankólia LI.* = Élet és Irodalom, október 21. 17. p.
50. BÁTHORI Csaba: *Melankólia LII.* = Élet és Irodalom, október 21. 17. p.
51. BÁTHORI Csaba: *Melankólia LIII.* = Élet és Irodalom, október 21. 17. p.
52. BECSY András: *Gyulai fajorgácsok.* Kerberosz. A gyáva. Konzolidáció. = Kortárs, 10/14–15. p.
53. BENEDEK Miklós: *Esőben.* = Tiszatáj, 10/38. p.
54. BENEDEK Miklós: *Úton.* = Tiszatáj, 10/38–39. p.
55. BERÉNYI Sarolta: *Akarsz-e?* = Híd, 9/17. p.
56. BERÉNYI Sarolta: *Csendélet.* = Híd, 9/18. p.
57. BERÉNYI Sarolta: *én lenni?* = Híd, 9/16–17. p.
58. BERÉNYI Sarolta: *Instant kert.* = Híd, 9/18–19. p.
59. BERÉNYI Sarolta: *Kifestő.* = Híd, 9/17–18. p.

60. BERÉNYI Sarolta: *Maradványok*. = Híd, 9/15. p.
61. BERÉNYI Sarolta: *Tükör*. = Híd, 9/15–16. p.
62. BÍRÓ József: *Megfordult a világ*. = Alföld, 9/27. p.
63. BÍRÓ Tímea: *Betörés*. = Híd, 8/9–10. p.
64. BÍRÓ Tímea: *Étetés*. = Híd, 8/10. p.
65. BÍRÓ Tímea: *identitás*. = Híd, 8/11. p.
66. BÍRÓ Tímea: *kérj...* = Híd, 8/11. p.
67. BÍRÓ Tímea: *Másvilágra költözés*. = Híd, 8/12. p.
68. BÍRÓ Tímea: *Nyelési zavarok*. = Híd, 8/12–13. p.
69. BÍRÓ Tímea: *...s megadatik*. = Híd, 8/11–12. p.
70. BIRTALAN Ferenc: *Gépsere*. = Tekintet, 5/43–44. p.
71. BIRTALAN Ferenc: *A hetes barangszóig*. = Irodalmi Jelen, 10/16–17. p.
72. BIRTALAN Ferenc: *Kamillaének*. = Irodalmi Jelen, 10/15. p.
73. BIRTALAN Ferenc: *Sorok a temetőből*. = Tekintet, 5/44. p.
74. BIRTALAN Ferenc: *Tudod*. = Ezredvég, 5/27. p.
75. BOBRIC Henrietta: *Önéletrajz*. = Várad, 9/8. p.
76. BOTÁR Attila: *Pillanatkép egy bajor városból*. = Ezredvég, 5/24. p.
77. BOZÓK Ferenc: *Fényszonett*. = Lyukasóra, 3/27. p.
78. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Arlequin*. = Korunk, 4/76. p.
79. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Eszme*. = Irodalmi Jelen, 9/3. p.
80. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Jeligék a halhatatlanságnak*. = Irodalmi Jelen, 9/4–5. p.
81. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A két szemére vak kert*. = Irodalmi Jelen, 10/4. p.
82. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A körönd is a fénykép része*. = Irodalmi Jelen, 10/3. p.
83. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A menekülésről*. = Korunk, 4/77. p.
84. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Tengerparti reggel Heideggerrel*. = Irodalmi Jelen, 9/5. p.
85. CZEGŐ Zoltán: *Nyugalomban*. = Helikon, október 25., 15. p.
86. CZIGÁNY György: *Vizsgáztatások*. = Vigilia, 10/753. p.
87. CSÁK Gyöngyi: *Cserepesedik a lét*. = Vár, 4/78. p.
88. CSÁK Gyöngyi: *Az enyészet kérdésköre*. = Vár, 4/78. p.
89. CSÁK Gyöngyi: *Hallucinációk*. = Vár, 4/79. p.
90. CSÁK Gyöngyi: *Improvizáció*. = Vár, 4/78–79. p.
91. CSANÁDI Imre: *Gyámkő-fejecske*. = Lyukasóra, 3/15. p.
92. CSEHY Zoltán: *Húsz perc*. = Jelenkor, 10/1005. p.
93. CSEHY Zoltán: *A szobrok titkos élete*. = Jelenkor, 10/1006. p.
94. CSÉPÁNYI Éva: *embertelen táj*. = Irodalmi Jelen, 9/65. p.
95. CSÉPÁNYI Éva: *fehér lapra bármi*. = Irodalmi Jelen, 9/65–66. p.
96. CSÉPÁNYI Éva: *pilisi remete*. télközeli hajnalnyitó. napszállta. = Irodalmi Jelen, 9/66–67. p.
97. CSILLAG Tamás: *Alku, reményre*. = Bárka, 5/44. p.
98. CSILLAG Tamás: *Három fénykép hátlapjára*. = Bárka, 5/43. p.
99. CSILLAG Tamás: *Va-va*. = Bárka, 5/45. p.
100. CSOKONAI Attila: *Az ártéri csoda elmarad*. Újfajta favágók, 2016. = Tekintet, 5/53. p.
101. CSOKONAI Attila: *Középtérték*. = Tekintet, 5/54. p.
102. CSOMBOR Rita: *Ábel válasza*. = Pannonthalmi Szemle, 1/80. p.
103. CSONTOS János: *Bökörsék*. = Lyukasóra, 3/28. p.
104. CSONTOS Márta: *Menedékhely*. = Helikon, szeptember 25. 6. p.
105. CSONTOS Márta: *Öröklakás*. = Helikon, szeptember 25. 6. p.
106. CSORBA Viola: *Éghaiku*. = Híd, 8/23. p.
107. CSORBA Viola: *Nő a kényelem*. = Híd, 8/21–22. p.
108. CSORBA Viola: *Perpetuum mobile*. = Híd, 8/22. p.
109. CSUKÁS István: *Hajnali kutyaébredés*. = Lyukasóra, 2/33. p.
110. DANKULY Csaba: *Feltámadás*. = Várad, 9/21–22. p.
111. DANKULY Csaba: *Fő az arányosság*. = Várad, 9/23. p.
112. DANKULY Csaba: *Program*. = Várad, 9/22. p.
113. DANKULY Csaba: *Tudás*. = Várad, 9/23. p.
114. DÁVID Adél: *Mutasd meg, mi lennél*. = Napút, 6/125. p.
115. DEÁK-SÁROSI László: *Óda az 1956-os dokumentumfilm-felvételekről*. = Magyar Napló, 10/38. p.
116. DEBRECZENY György: *bevizelés a szépirodalomba*. = Várad, 5/4–8. p.
117. DEBRECZENY György: *a grafikonon túl*. = Ezredvég, 5/68. p.
118. DEBRECZENY György: *Marhasont*. = Új Forrás, 7/59–60. p.
119. DEMÉNY Péter: *Apuka és a Bobócok bármása*. = Korunk, 7/69. p.

120. DEMÉNY Péter: *Arabella dala*. = Korunk, 7/70. p.
121. DEMÉNY Péter: *Szigfrid dala*. = Korunk, 7/68. p.
122. DEMÉNY Péter: *Szigfrid és Szilvia kettőse*. = Korunk, 7/70. p.
123. DEMUS Gábor: *már a több száz éves fa is*. = Kortárs, 9/21. p.
124. DEMUS Gábor: *nagymamám tartott a tévé távirányítójától*. = Kortárs, 9/19. p.
125. DEMUS Gábor: *vannak stációk, biztos*. = Kortárs, 9/20. p.
126. DEMUS Gábor: *voltam egy rolling stones*. = Kortárs, 9/20. p.
127. DÉR András: *Vasadi Péter csöndje*. = Vigilia, 9/670. p.
128. DIMÉNY[-]H[ASZMANN]. Árpád: *bankett után ketten baza*. = Irodalmi Jelen, 9/22–23. p.
129. DIMÉNY[-]H[ASZMANN]. Árpád: *Beckett és a szél*. = Korunk, 6/3–4. p.
130. DIMÉNY[-]H[ASZMANN]. Árpád: *blokketető*. = Tiszatáj, 10/36. p.
131. DIMÉNY[-]H[ASZMANN]. Árpád: *csapda*. = Tiszatáj, 10/37. p.
132. DIMÉNY-HASZMANN Árpád: *düstelen epizód*. = Műút, 2/46. p.
133. DIMÉNY[-]H[ASZMANN]. Árpád: *ha már vártatok*. (egyfelvonásos). = Korunk, 6/4–5. p.
134. DIMÉNY[-]H[ASZMANN]. Árpád: *nem szeretem*. = Tiszatáj, 10/34. p.
135. DIMÉNY-HASZMANN Árpád: *R. Lothbrook intelmei fainak*. = Műút, 2/47. p.
136. DIMÉNY[-]H[ASZMANN]. Árpád: *rögeszme*. = Tiszatáj, 10/35. p.
137. DOBAI Péter: *Szellemidézés*. = Lyukasóra, 2/44. p.
138. DOBOS Éva: *Az egy jó nap volt*. = Ezredvég, 5/36. p.
139. DOBOS Éva: *Dr. Alzheimer versenyfutása Angolszarkóma névvel*. = Ezredvég, 5/36–37. p.
140. DOBOS Éva: *Az emberi méltóság stációi*. = Ezredvég, 5/38. p.
141. DOBOS Éva: *Erotika*. = Ezredvég, 5/37. p.
142. DOBOS Éva: *Esti sugárkoszorú*. = Ezredvég, 5/35. p.
143. DOBOS Éva: *A gyilkos neve: KRAS*. = Ezredvég, 5/38. p.
144. DOBOS Éva: *Ónarkép*. = Ezredvég, 5/38. p.
145. DOBOS Éva: *Parafrázis*. = Ezredvég, 5/37. p.
146. DOBOS Éva: *Produkción*. = Ezredvég, 5/37–38. p.
147. DOBOS Éva: *Rubák*. = Ezredvég, 5/35. p.
148. DOBOS Éva: *Vendégszöveg*. = Ezredvég, 5/35–36. p.
149. DOBOZI Eszter: *Gondolat férgje*. = Tekintet, 5/55. p.
150. DOBOZI Eszter: *Odáig húzódni vissza*. = Tekintet, 5/56. p.
151. DOBOZI Eszter: *Szent György lánya, néni, húga*. = Lyukasóra, 3/21. p.
152. DOMJÁN Gábor: *Hogy jutok el*. = Jelenkor, 10/1010. p.
153. DOMJÁN Gábor: *Választás*. = Jelenkor, 10/1009. p.
154. DÖBRENTEI Kornél: *Néma S.O.S.* = Hítel, 10/54–57. p.
155. DÖBRENTEI Kornél: *Verseim velem múltak*. = Lyukasóra, 2/40. p.
156. ÉLŐ Csenge Enikő: *Egyszemélyes altató*. = Helikon, szeptember 25. 12. p.
157. ÉLŐ Csenge Enikő: *Rezumé*. = Helikon, szeptember 25. 12. p.
158. ERDŐDI Ferenc: *Mától nem...* = Bárka, 5/38–42. p.
159. ERDŐS Virág: *világító testek*. 100 kis budapest (részlet). = Élet és Irodalom, október 7. 17. p.
160. ERDŐS Virág: *Világító testek*. 100 kis budapest. részlet. (tájékoztató). (loft design). (adj). (oly). (új időknek új). (áshatod íme). (azóta viszont mindenkinek). (anyám). (hazugság hazugság hazugság). (peer). = Mozgó Világ, 9/61–64. p.
161. ESZTERŐ István: *Szeret, nem szeret*. = Irodalmi Jelen, 10/43–44. p.
162. ESZTERŐ István: *Tíz ujjamból kinövő*. Szonettciklus. Önvizsgálat. Délutánok. Kiugró partról. Mester és inas. Csak az a vég. A fekete anyag. Tíz ujjamból kinövő. Sárga irigység. Vak égbé görbülve. Utolsó szonett. = Helikon, október 10. 8. p.
163. FÁBIÁN István: *A pipacs éjszakája*. = Napút, 6/127. p.
164. FARKAS WELLMANN Éva: *Akt*. = Tiszatáj, 9/32–33. p.
165. FARKAS WELLMANN Éva: *Most szinte ő*. = Tiszatáj, 9/32. p.
166. FARMOSI László: *Hét oltár*. = Vár, 4/43–44. p.
167. FECSKE Csaba: *Kódexmásoló*. = Lyukasóra, 2/22. p.
168. FEKETE Vince: *Forró apró*. = Forrás, 10/7–8. p.
169. FEKETE Vince: *Király Zoltánnak*. = Helikon, szeptember 10. 8. p.
170. FEKETE Vince: *Okos Attila Ákosnak*. = Helikon, szeptember 10. 8. p.

171. FEKETE Vince: *Róser Julikának*. = Helikon, szeptember 10. 7–8. p.
172. FEKETE Vince: *Varga Klánának*. = Helikon, szeptember 10. 8. p.
173. FEKETE Vince: *Viharvadászok*. = Forrás, 10/3–7. p.
174. FELUGOSSY László: *Szellem-trónusok*. (A Hegy Tetején). = Magyar Műhely, 3/50. p.
175. FENYVESI Orsolya: *Kr. e. 288-ban szüretelt mandulák*. = Ex Symposion, 1/32. p.
176. FERENCZ Imre: *Kilincs*. = Székelyföld, 10/31–32. p.
177. FERENCZ Imre: *Óhaj*. = Székelyföld, 10/34. p.
178. FERENCZ Imre: *Órvezető*. = Székelyföld, 10/32–33. p.
179. FERENCZ Imre: *Sugárzás*. = Székelyföld, 10/29–31. p.
180. FILIP Tamás: *Csak a föld érdekelt*. = Magyar Napló, 10/46. p.
181. FILIP Tamás: *Ezüst minden*. = Lyukasóra, 3/30. p.
182. FILIP Tamás: *A falu végén is túl*. = Magyar Napló, 10/46. p.
183. FILIP Tamás: *Forradalom*. = Magyar Napló, 10/46. p.
184. FILIP Tamás: *Óvóhely*. = Lyukasóra, 3/31. p.
185. FILIP Tamás: *Sorok*. = Lyukasóra, 3/31. p.
186. FILIP Tamás: *Titok és emlékezet*. = Lyukasóra, 3/31. p.
187. FILIP Tamás: *Voyage*. = Pannon Tükör, 2/20. p.
188. FINY Alexandra: *Angyal a bukóra nyitott ablakon*. = Kortárs, 9/3. p.
189. FODOR András: *Lelkierő*. = Lyukasóra, 2/7. p.
190. FODOR Balázs: *Rétegeink között*. = Műút, 2/43. p.
191. FÖVÉNYI Sándor: *Akkor is, ha nincs*. = Ezredvég, 5/18. p.
192. FÖVÉNYI Sándor: *Mert*. = Ezredvég, 5/18–19. p.
193. FÜLEKI Gábor: *Regénygúla*. = Irodalmi Jelen, 10/60–62. p.
194. GÁL Hunor: *biodizájn*. = Helikon, október, 10. 12. p.
195. GÁLLA Edit: *Konyhában*. = Ezredvég, 5/6. p.
196. GÉCZI János: *2011*. = Múlt és Jövő, 3/71. p.
197. GÉCZI János: *Árnyilom*. = Élet és Irodalom, szeptember 2. 17. p.
198. GÉCZI János: *Damaszkuszi*. = Élet és Irodalom, szeptember 2. 17. p.
199. GÉCZI János: *Judit*. = Múlt és Jövő, 3/71. p.
200. GÉCZI János: *Kentaur*. = Korunk, 9/45–46. p.
201. GÉCZI János: *...követ*. = Múlt és Jövő, 3/72. p.
202. G[ÉHER]. István László: *Apokrif-vtízel*. = Pannonhalmi Szemle, 2/55. p.
203. G[ÉHER]. István László: *Kettős repkény*. = Pannonhalmi Szemle, 2/54. p.
204. GÉREZC Attila: *Örök arcunk*. = Magyar Napló, 10/14. p.
205. GEREVICH András: *Aleppo*. = Élet és Irodalom, szeptember 2. 14. p.
206. GEREVICH András: *Tanúságtétel*. = Élet és Irodalom, szeptember 2. 14. p.
207. GERGELY Ágnes: *Párizs*. = Múlt és Jövő, 3/6. p.
208. GERGELY Ágnes: *Szélsend*. = Múlt és Jövő, 3/6. p.
209. GERGELY Ágnes: *Változat egy Csoóri-témára*. = Múlt és Jövő, 3/7. p.
210. GOTHÁR Tamás: *cím nélkül*. = Helikon, október 25. 12. p.
211. GOTHÁR Tamás: *Ekbó gyásza*. = Korunk, 5/7. p.
212. GOTHÁR Tamás: *időpazarlás*. = Helikon, október 25. 13. p.
213. GOTHÁR Tamás: *K. C. emlékére*. = Korunk, 5/7. p.
214. GOTHÁR Tamás: *A költözés anatómiája*. = Korunk, 5/8. p.
215. GOTHÁR Tamás: *metafora*. = Helikon, október 25. 13. p.
216. GOTHÁR Tamás: *narkisszosz búcsúja*. = Helikon, október 25. 13. p.
217. GOTHÁR Tamás: *narkisszosz felismerése*. = Helikon, október 25. 13. p.
218. GOTHÁR Tamás: *rutin*. = Helikon, október 25. 13. p.
219. GOTHÁR Tamás: *a szerelemről. első bagatell. a szerelemről. második bagatell. a szerelemről. harmadik bagatell.* = Helikon, október 25. 12. p.
220. GOTHÁR Tamás: *valamikor 2000 után*. = Helikon, október 25. 13. p.
221. GÖKHAN, Ayhan: *Balesetem volt, de a lépcső a hibás*. = Alföld, 9/28. p.
222. GÖKHAN, Ayhan: *Hát*. = Ex Symposion, 1/80. p.
223. GÖKHAN, Ayhan: *Hó és eső és körház és minden*. = Ex Symposion, 1/80. p.
224. GÖKHAN, Ayhan: *Kakivers*. = Alföld, 9/29. p.
225. GÖKHAN, Ayhan: *Két bolyhos kérdés jutott eszembe lefekvés előtt*. = Alföld, 9/28. p.
226. GÖKHAN, Ayhan: *Olyan-szürke-zajos*. = Ex Symposion, 1/80. p.

227. GÖKHAN, Ayhan: *Taknyos-véres dilemma*. = Alföld, 9/29. p.
228. GÖKHAN, Ayhan: *Ütös nap*. = Ex Symposion, 1/80. p.
229. GULISIO Tímea: *Akvárium*. = Magyar Műhely, 3/12. p.
230. GULISIO Tímea: *Árny*. = Magyar Műhely, 3/12. p.
231. GULISIO Tímea: *Áttűnések*. = Magyar Műhely, 3/17. p.
232. GULISIO Tímea: *Élettársi (v)iszony*. = Magyar Műhely, 3/16. p.
233. GULISIO Tímea: *Fátyol*. = Magyar Műhely, 3/13. p.
234. GULISIO Tímea: *Hollógyűrűzés*. = Magyar Műhely, 3/12. p.
235. GULISIO Tímea: *A karbantartó*. = Magyar Műhely, 3/13. p.
236. GULISIO Tímea: *Ó(s)z*. = Magyar Műhely, 3/12. p.
237. GULISIO Tímea: *Sir/Szőr*. = Magyar Műhely, 3/14. p.
238. GULISIO Tímea: *Szelem*. = Magyar Műhely, 3/14. p.
239. GÜLCH Csaba: *Négy sorok*. = Lyukasóra, 3/25. p.
240. GYIMESI László: *Nem szabadulunk*. = Tekintet, 5/47. p.
241. GYIMESI László: *Az utazás*. = Tekintet, 5/48. p.
242. GYÖRFFY Ákos: *Csillogás*. = Vigilia, 9/671–672. p.
243. GYUKICS Gábor: *Esély*. = Ex Symposion, 1/33. p.
244. GYUKICS Gábor: *Nem tervezett utak*. = Ex Symposion, 1/33. p.
245. GYUKICS Gábor: *pusztán*. = Műút, 2/49. p.
246. GYURKOVICS Tibor: *Amadeo Modigliani: Fekvő akt szétvetett lábakkal*. = Lyukasóra, 1/28. p.
247. GYURKOVICS Tibor: *Marc Chagall: Kék szárnyú ingaóra*. = Lyukasóra, 1/28. p.
248. GYURKOVICS Tibor: *Maurice Denis: Műzsák*. = Lyukasóra, 1/28. p.
249. GYURKOVICS Tibor: *René Magritte: A szabadtű*. = Lyukasóra, 1/28. p.
250. GYURKOVICS Tibor: *Vaszary János: Dívá*. = Lyukasóra, 1/28. p.
251. HALASI Zoltán: *Bologna*. (részlet). VII. = Tiszatáj, 10/25–28. p.
252. HANDÓ Péter: *A bölcs Öde filozofál*. = Magyar Műhely, 3/4–6. p.
253. HANDÓ Péter: *Házi orvosok*. = Magyar Műhely, 3/2. p.
254. HANDÓ Péter: *Nem ment át*. = Magyar Műhely, 3/3. p.
255. HANDÓ Péter: *Pala-frázis*. = Magyar Műhely, 3/1. p.
256. HÁY János: *Más alap*. = Eső, 3/5. p.
257. HÁY János: *Még*. = Eső, 3/6–7. p.
258. HÁY János: *Meghatározom*. = Eső, 3/6. p.
259. HÁY János: *Vihart akar*. = Eső, 3/5. p.
260. HEGEDŰS Gyöngyi: *egyérintő*. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 17. p.
261. HEGEDŰS Gyöngyi: *néha közelebb*. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 17. p.
262. HEROLD Renáta: *útlevel*. melletted. leszakadt medveszem. mirevalóság. sértés. sarkok. táska. = Új Forrás, 7/35–36. p.
263. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *A szelídek városa*. = Jelenkor, 9/865. p.
264. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Nyári est Visegrádon*. = Jelenkor, 9/865–866. p.
265. HORVÁTH Benji: *Pallada éjjel*. = Helikon, szeptember 25. 1. p.
266. HYROSS Ferenc: *daráló*. = Tiszatáj, 9/30–31. p.
267. HYROSS Ferenc: *körte*. = Tiszatáj, 9/31. p.
268. HYROSS Ferenc: *torony*. = Tiszatáj, 9/30. p.
269. HYROSS Ferenc: *varrógép*. = Pannonhalmi Szemle, 1/81. p.
270. HYROSS Ferenc: *vasak*. = Irodalmi Jelen, 10/29. p.
271. IANCU Laura: *Este a faluban (11)*. = Vigilia, 9/683–684. p.
272. IANCU Laura: *Gondviseltem*. = Vigilia, 9/684. p.
273. IANCU Laura: *A halott*. = Lyukasóra, 2/41. p.
274. ILYÉS Zsolt: *érvelmeszedés*. = Irodalmi Jelen, 9/46. p.
275. ILYÉS Zsolt: *belyettesthetőség*. = Irodalmi Jelen, 9/44–46. p.
276. ILYÉS Zsolt: *latextus*. = Irodalmi Jelen, 9/43–44. p.
277. IMRE Flóra: *Ceci n' est pas un symbole*. = Mozgó Világ, 10/81. p.
278. IMRE Flóra: *Feltételes mondatok*. = Eső, 3/3. p.
279. IMRE Flóra: *Gyerekkorunk*. = Mozgó Világ, 10/81. p.
280. IMRE Flóra: *Hőség*. = Eső, 3/3. p.
281. IMRE Flóra: *Nyelvészeti baiku*. = Eső, 3/3. p.
282. IZSÓ Zita: *Kibírni harmadnapig*. = Vigilia, 10/752. p.
283. IZSÓ Zita: *A második halál*. = Vigilia, 10/751–752. p.
284. JAGOS István: *Ady halotti maszkiá*. = Vár, 4/65. p.
285. JAGOS István: *Depravatione*. = Vár, 4/67. p.
286. JAGOS István: *Költő vagy!* = Vár, 4/66. p.
287. JAGOS István: *Monológ*. = Vár, 4/64–65. p.

288. JAGOS István: *Törött lovak*. = Vár, 4/66–67. p.
289. JASSÓ Judit: *Az emigráns*. = Alföld, 10/18. p.
290. JASSÓ Judit: *Semmilyen*. = Alföld, 10/16–18. p.
291. JASSÓ Judit: *Üdvözet*. = Alföld, 10/19. p.
292. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Átirat*. = Eső, 3/8. p.
293. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Jegyzet az álmodozásról*. = Eső, 3/7–8. p.
294. JÁSZBERÉNYI Sándor: *Szerelmes vers*. = Eső, 3/9. p.
295. JOCK Evelin: *Kit érdekel?* = Várad, 10/34. p.
296. JOCK Evelin: *A te döntésed*. = Várad, 10/37. p.
297. JÓNÁS Tamás: *in nomine filii*. = Mozgó Világ, 9/60. p.
298. JÓNÁS Tamás: *Nem véletlen*. = Mozgó Világ, 9/59–60. p.
299. JUHÁSZ Ferenc: *Részegen*. = Lyukasóra, 2/16. p.
300. JUHÁSZ Péter: *Hőfehér*. = Napút, 6/124. p.
301. JUHÁSZ Péter: *Szeretnének kiíradni*. = Napút, 6/125. p.
302. JUHÁSZ Péter: *Tőparti bosszú*. = Napút, 6/124. p.
303. KABDEBŐ Tamás: *Sztriptíz*. = Vár, 4/39–40. p.
304. KALÁSZ Márton: *Küszöb*. = Lyukasóra, 2/22. p.
305. KALI Ágnes: *anyatej*. = Korunk, 5/41. p.
306. KÁNTOR Péter: *Emléksorok egy szerelmes példőről*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 17. p.
307. KÁNTOR Péter: *Mi fáj? Gyere, mesélj!* = Élet és Irodalom, szeptember 16. 17. p.
308. KÁNTOR Péter: *Útközben*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 17. p.
309. KÁNTOR Zsolt: *A lepecsételt szakadék*. = Műút, 2/51. p.
310. KÁNTOR Zsolt: *A rutin genealógiája*. = Műút, 2/51. p.
311. KARÁCSONYI Zsolt: *Cheptrail*. = Helikon, szeptember 10. 8. p.
312. KARÁCSONYI Zsolt: *A fordult farkasnak már nincs reménye*. = Helikon, szeptember 10. 8. p.
313. KARÁCSONYI Zsolt: *Magyar vagyok és magyarnak is látszom*. = Helikon, szeptember 10. 8. p.
314. KARÁTH Anita: *Anyá instant*. = Pannon Tükör, 2/32. p.
315. KARÁTH Anita: *Vakaros-hegyi május*. = Pannon Tükör, 2/32. p.
316. KARKÓ Ádám: *Elnyomás alatt*. = Bárka, 5/49. p.
317. KÁRPÁTI Kamil: *Magyar költő*. = Lyukasóra, 2/23. p.
318. KEMENES Henriette: *Bokoralj*. = Várad, 10/6. p.
319. KEMENES Henriette: *Mégis*. = Várad, 10/4. p.
320. KEMENES Henriette: *Szárnypróbalgató*. = Várad, 10/5. p.
321. KÉPES Gábor: *Felülmúlt*. = Ezredvég, 5/14–15. p.
322. KERÉK Imre: *Villanások az ötvenes évekből*. = Magyar Napló, 10/37. p.
323. KERESZTESI József: *Széljegyzet a Rózewicz-vershez, #1*. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 17. p.
324. KERESZTESI József: *Széljegyzet a Rózewicz-vershez, #2*. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 17. p.
325. KERESZTESI József: *Széljegyzet a Rózewicz-vershez, #3*. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 17. p.
326. KESZTHELYI György: *A hallgatás ideje*. = Várad, 10/15. p.
327. KESZTHELYI György: *Keresztmetszetben*. = Várad, 10/16–18. p.
328. KESZTHELYI György: *Két parton*. = Várad, 5/24–25. p.
329. KESZTHELYI György: *A kör és annak áhítata*. = Várad, 10/14. p.
330. KESZTHELYI György: *Nem látom magam*. = Várad, 10/12. p.
331. KESZTHELYI György: *Szemrevételezlek*. = Korunk, 9/84. p.
332. KESZTHELYI György: *Szeretni tudnám az esetlen balált*. = Korunk, 9/84–85. p.
333. KESZTHELYI György: *Te vagy-e?* = Várad, 10/13. p.
334. KESZTHELYI György: *Vallomás*. = Várad, 10/11. p.
335. KESZTHELYI György: *Visszaépittelek*. = Korunk, 9/83. p.
336. KINDE Annamária: *Havazásban*. = Korunk, 7/56–57. p.
337. KINDE Annamária: *Íróasztal*. = Korunk, 7/54. p.
338. KINDE Annamária: *Iskolaidő*. = Korunk, 7/54–55. p.
339. KINDE Annamária: *Kele*. = Korunk, 7/53. p.
340. KINDE Annamária: *A kényelem lételem*. = Korunk, 7/52. p.
341. KINDE Annamária: *Nebéz barátság*. = Korunk, 7/55. p.
342. KINDE Annamária: *Üres lakás*. = Korunk, 7/55–56. p.
343. KINDE Annamária: *Vallomás*. = Korunk, 7/52–53. p.

344. KINDE Annamária: *A városban*. = Korunk, 7/57. p.
345. KIRÁLY Farkas: *koordináták*. = Irodalmi Jelen, 10/10. p.
346. KISS Anna: *Alkonyok, bajnokok, alkonyok*. (A dativus ciklusból). = Tiszatáj, 10/9–11. p.
347. KISS Anna: *Legendák, balmok, legendák*. (A dativus ciklusból). = Tiszatáj, 10/6–9. p.
348. KISS Benedek: *Ötven évvel ezelőtt*. = Hítel, 9/60–61. p.
349. KISS Benedek: *Sült tőkön, tökmagon*. = Hítel, 9/59. p.
350. KISS Dénes: *Lepréselt pillanat*. = Lyukasóra, 2/14. p.
351. KOMÁLOVICS Zoltán: *Innen*. = Új Forrás, 7/32–33. p.
352. KOSZTOLÁNYI Dezső: *Egy kézre vágyom*. = Lyukasóra, 2/39. p.
353. KOVÁCS András Ferenc: *Visszabangzó villanella*. = Alföld, 10/3. p.
354. KOVÁCS István: *Öncsendéletrajz*. = Magyar Napló, 9/67. p.
355. KOVÁCS Kristóf: *Egy útra*. = Tiszatáj, 9/20. p.
356. KOVÁCS Kristóf: *Ezt majd akkorra, mikor nem*. = Tiszatáj, 9/19. p.
357. KOZMA Lajos: *Anyajegy*. = Híd, 8/24. p.
358. KOZMA Lajos: *Hold on*. (Vérhold). = Híd, 8/25. p.
359. KOZMA Lajos: *Imatéma*. = Híd, 8/25. p.
360. KOZMA Lajos: *Mobilis*. = Híd, 8/26–27. p.
361. KOZMA Lajos: *Mosógép*. = Híd, 8/27–28. p.
362. KÓRIZS Imre: *A kérdés*. = Jelenkor, 10/1004–1005. p.
363. KÖVES István: *Tömjénillatú szelben*. = Ezredvég, 5/70. p.
364. KÜRTI László: *sámán a rezervátumban*. = Mozgó Világ, 10/82. p.
365. KÜRTI László: *vakember panasza blues*. = Mozgó Világ, 10/82. p.
366. LACKFI János: *Asztali tikitaki*. = Alföld, 9/7. p.
367. LACKFI János: *Bottal ütés*. = Alföld, 9/4–5. p.
368. LACKFI János: *Hasbeszélő*. = Alföld, 9/4. p.
369. LACKFI János: *Isten-keresgélő*. = Alföld, 9/3. p.
370. LACKFI János: *Jobb adni*. = Alföld, 9/5–6. p.
371. LACKFI János: *Nyári zötyögés*. = Alföld, 9/7–8. p.
372. LACKFI János: *Osztálytárs*. = Alföld, 9/6. p.
373. LACKFI János: *Rend a lelke*. = Alföld, 9/5. p.
374. LADÁNYI Mihály: *Antológia*. = Ezredvég, 5/51–52. p.
375. LADÁNYI Mihály: *A költő songja*. = Ezredvég, 5/49–50. p.
376. LADÁNYI Mihály: *Mostanában sokat szomorkodom...* = Ezredvég, 5/50. p.
377. LADÁNYI Mihály: *Nyár*. = Ezredvég, 5/51. p.
378. LADÁNYI Mihály: *Sanszon*. = Ezredvég, 5/50–51. p.
379. LADÁNYI Mihály: *Spirituálé*. = Ezredvég, 5/53–54. p.
380. LADÁNYI Mihály: *Szavak...* = Ezredvég, 5/52. p.
381. LAKINGER Tibor: *Álomcsapda*. = Irodalmi Jelen, 10/50–51. p.
382. LAKINGER Tibor: *Ébredések*. = Irodalmi Jelen, 10/49. p.
383. LAKINGER Tibor: *Fazonra nyírt mesék*. = Irodalmi Jelen, 10/49. p.
384. LAKINGER Tibor: *Konzerv-émlékek*. = Irodalmi Jelen, 10/51. p.
385. LAKINGER Tibor: *Teremtény V 1.0*. = Irodalmi Jelen, 10/50. p.
386. LANCÁK Zsófia: *Könnyű léptű a költő*. = Lyukasóra, 1/19. p.
387. LANCÁK Zsófia: *Megfestett tiltás*. = Lyukasóra, 1/19. p.
388. LANCÁK Zsófia: *Szerelem*. = Lyukasóra, 1/18. p.
389. LÁNGI Péter: *Bár ne hullna több!* A búcsi levették sírjánál. = Vár, 4/81. p.
390. LÁNGI Péter: *Magyarországi levelek*. 11. = Vár, 4/80–81. p.
391. LÁSZLÓ Noémi: *A menetirányító fobásza*. = Helikon, szeptember 10. 9. p.
392. LÁSZLÓ Noémi: *Röplabda apával*. = Helikon, szeptember 10. 9. p.
393. LÁSZLÓ Noémi: *Szekrénymászás*. = Helikon, szeptember 10. 9. p.
394. LÁSZLÓ Noémi: *Találkozások*. = Helikon, szeptember 10. 9. p.
395. LÁSZLÓ Noémi: *Távbarátság*. = Helikon, szeptember 10. 9. p.
396. LÁSZLÓ Zsolt: *Októberi eső*. = Vár, 4/20–21. p.
397. LÉKA Géza: *Elég a bangod*. = Pannon Tükör, 2/5. p.
398. LÉKA Géza: *U.J. intelme*. = Pannon Tükör, 2/5. p.
399. LENNERT-MÓGER Tímea: *Nyári szelfi*. = Irodalmi Jelen, 9/27. p.
400. LESI Zoltán: *Ai Weirue és a folyami rák*. = Tiszatáj, 10/31. p.
401. LESI Zoltán: *Sukhami kolónia*. = Tiszatáj, 10/30. p.
402. LEZSÁK Sándor: *Balladai felbomlás*. tíz jelenésben. = Hítel, 9/38–45. p.

403. LOSCHITZ Ferenc: *Név a Biblia oldalán.* = Kortárs, 9/4. p.
404. LOSCHITZ Ferenc: *Októberi harmonikaszó.* = Élet és Irodalom, szeptember 2. 17. p.
405. LOSCHITZ Ferenc: *Ügy fekjűdj itt.* = Kortárs, 9/4. p.
406. LOSCHITZ Ferenc: *A vízen járó.* = Élet és Irodalom, szeptember 2. 17. p.
407. LOVÁSZ Krisztina: *Nyestés.* 9. Költői nyestés. 10. Költőiskolában. 11. A sótnyestek és a plányenyestek. 12. Pszicho-logikus nyest. = Helikon, szeptember 25. 15. p.
408. MADÁR János: *Téged a tenger lát.* = Pannon Tükör, 2/4. p.
409. MAGÉNY István: *Angyali üdvözlét.* = Ezredvég, 5/11. p.
410. MAGOLCSAY Nagy Gábor: *Szingularitáriánus elégiák.* Mélyeg, Kenotáfium. Hologram: sötét anyag. Hologram: információ. = Alföld, 10/13–14. p.
411. MÁHR Gábor: *a néptáncdörbenben.* = Tiszatáj, 9/17. p.
412. MÁHR Gábor: *rettenetesen táncoltunk.* = Tiszatáj, 9/17–18. p.
413. MAIER Péter: *Castelul Károly.* = Helikon, október 25. 12. p.
414. MAIER Péter: *Ők nem.* = Helikon, október 25. 12. p.
415. MAIER Péter: *Twist and shout.* = Helikon, október 25. 12. p.
416. MAKLÁRI Éva, P.: [cím nélkül]. = Vár, 4/5. p.
417. MAKLÁRI Éva, P.: *Körforgás.* = Vár, 4/3. p.
418. MAKLÁRI Éva, P.: *Tavaszi.* = Vár, 4/7. p.
419. MAKLÁRI Éva, P.: *Vörösmarty szobra előtt.* = Vár, 4/6. p.
420. MAKLÁRI Judit: *Légzőciklus.* = Zempléni Múza, 3/74. p.
421. MAKLÁRI Judit: *Tigrisszív.* = Zempléni Múza, 3/73. p.
422. MARETICS Erika: *Mesés erdő.* = Napút, 6/122. p.
423. MARKÓ Béla: *Élő arc.* = Alföld, 10/24. p.
424. MARKÓ Béla: *Hibaszázalék.* = Mozgó Világ, 9/57–58. p.
425. MARKÓ Béla: *A létről.* = Mozgó Világ, 9/59. p.
426. MARKÓ Béla: *Ölben ülő nap.* = Alföld, 10/23–24. p.
427. MARKÓ Béla: *Számok.* = Helikon, szeptember 10. 4. p.
428. MARKÓ Béla: *Szuvenír.* = Mozgó Világ, 9/58. p.
429. MARKÓ Béla: *Varázsszem.* = Bárka, 5/21–22. p.
430. MARKÓ Béla: *Váróterem.* = Mozgó Világ, 9/57. p.
431. MARNO János: *Harag.* = Alföld, 10/6. p.
432. MARNO János: *Kezdetben a dűb.* = Alföld, 10/7. p.
433. MARNO János: *Nincs az a könyv.* = Alföld, 10/4–5. p.
434. MARNO János: *Nincs az a könyv.* = Ex Symposion, 1/12. p.
435. MARNO János: *Panasz.* = Alföld, 10/6. p.
436. MARNO János: *Reggel.* = Alföld, 10/3–4. p.
437. MARNO János: *Reggel.* = Ex Symposion, 1/12. p.
438. MARNO János: *Soul-minta.* = Alföld, 10/4. p.
439. MARNO János: *Soul-minta.* = Ex Symposion, 1/12. p.
440. MARNO János: *A szóban forgó könyvek.* = Alföld, 10/5. p.
441. MARNO János: *Tájkép, előbívóban.* = Pannonhalmi Szemle, 1/83. p.
442. MARNO János: *Tárlat.* = Pannonhalmi Szemle, 1/82. p.
443. MELIORISZ Béla: *Csak ez.* = Jelenkor, 9/868. p.
444. MELIORISZ Béla: *Dróton.* = Jelenkor, 9/868. p.
445. MELIORISZ Béla: *Szöböl.* = Jelenkor, 9/867. p.
446. MELIORISZ Béla: *Vég-e.* = Jelenkor, 9/867. p.
447. MESTERHÁZY Balázs: *És akkor sít az ember.* = Jelenkor, 9/861. p.
448. MESTERHÁZY Balázs: *...lököm fölfelé.* = Jelenkor, 9/860–861. p.
449. MESTYÁN Ádám: *Méhen kívül.* = Élet és Irodalom, október 28. 14. p.
450. MESTYÁN Ádám: *Plastic sentiment.* = Élet és Irodalom, október 28. 14. p.
451. MESTYÁN Ádám: *Van bit.* = Élet és Irodalom, október 28. 14. p.
452. MEZEI András: *Bandi.* = Lyukasóra, 1/18. p.
453. MIKLYA Zsolt: *Vashány, örvenhat.* = Bárka, 5/25–26. p.
454. MOHAI V. Lajos: *Angyalvers.* = Vigília, 10/768. p.
455. MOHAI V. Lajos: *Égi bolthajtás alatt.* = Vigília, 10/768. p.
456. MOHAI V. Lajos: *Hádész parancsa.* = Forrás, 9/55–56. p.
457. MOHAI V. Lajos: *Színezüst.* = Vigília, 10/769. p.
458. MOLNÁR Illés: *Az órák könyve.* (részlet). = Tiszatáj, 10/32–33. p.

459. MÜLLER Dezső: *Bekézimunkázta.* = Várad, 5/30. p.
460. MÜLLER Dezső: *Elsőtétedik.* = Várad, 5/30–31. p.
461. MÜLLER Dezső: *Fontossá válik.* = Várad, 5/34. p.
462. MÜLLER Dezső: *Más irányba.* = Várad, 5/33. p.
463. MÜLLER Dezső: *Megvilágítani.* = Várad, 5/32. p.
464. MÜLLER Dezső: *Nyaladzik.* = Várad, 5/31. p.
465. MÜLLER Dezső: *Pirkad a világ.* = Várad, 5/33. p.
466. MÜLLER Dezső: *Vérem.* = Várad, 5/34–35. p.
467. MÜLLER Dezső: *Zuhanok.* = Várad, 5/35. p.
468. NAGY Alma Anna: *(Nincs még cím).* = Várad, 10/39. p.
469. NAGY Alma Anna: *Szürke.* = Várad, 10/38. p.
470. NAGY Alma Anna: *Té...* = Várad, 10/38. p.
471. NAGY Attila: *Jelenkór.* = Székelyföld, 10/42. p.
472. NAGY Attila: *Megfogannak.* = Székelyföld, 10/43. p.
473. NAGY Attila: *Parkban.* = Székelyföld, 10/43–44. p.
474. NAGY Attila: *Tavaszi szél.* = Székelyföld, 10/44. p.
475. NAGY Márta Júlia: *Medília Madonna.* = Tiszatáj, 9/29. p.
476. NAGY Márta Júlia: *A támadás természete.* = Tiszatáj, 9/28. p.
477. NAGY Márta Júlia: *A Törpe Amazon indulója.* = Tiszatáj, 9/28–29. p.
478. NEMES Z. Mária: *A narancs visszatér.* = Tiszatáj, 9/26–27. p.
479. NOSZLOPI Botond: *Vir.* = Irodalmi Jelen, 9/16–17. p.
480. NOVÁK Edit: *Vihar.* = Vár, 4/43. p.
481. NOVÁK Edit: *Zápor.* = Vár, 4/42. p.
482. NYIRÁN Ferenc: *Reggeli.* = Műút, 2/60. p.
483. OCSOVSKY Zsófia: *imprinting.* = Műút, 2/32. p.
484. OCSOVSKY Zsófia: *nagyítás.* = Műút, 2/33. p.
485. OLÁH András: *ami nem te vagy.* = Vigília, 10/754. p.
486. OLÁH András: *elsőtétítés után.* = Vigília, 10/754. p.
487. OLÁH András: *megtisztulva.* = Helikon, szeptember 10. 16. p.
488. OLÁH András: *mi lesz velünk.* = Mozgó Világ, 10/84. p.
489. OLÁH András: *Orpheus vagyok.* = Helikon, szeptember 10. 16. p.
490. OLÁH András: *semmiség.* = Mozgó Világ, 10/84. p.
491. OLÁH András: *szavakkal kufárokodók.* = Helikon, szeptember 10. 16. p.
492. OLÁH János: *A budai hegyek alatt.* = Magyar Napló, 10/6. p.
493. OLÁH K. Tamás: *színtvonalak.* = Hid, 8/5–6. p.
494. OROSZ István: *Óraszámok.* = Lyukasóra, 2/46. p.
495. OROSZ István: *A teru.* = Lyukasóra, 4/27. p.
496. OROSZ István: *Vabadabada.* = Lyukasóra, 2/46. p.
497. OZSVÁTH Zsuzsa: *gondülő.* = Korunk, 4/39. p.
498. OZSVÁTH Zsuzsa: *Madaras mese.* = Várad, 10/25. p.
499. OZSVÁTH Zsuzsa: *meghalunk.* = Várad, 10/26. p.
500. OZSVÁTH Zsuzsa: *nem látszik.* = Várad, 10/27. p.
501. OZSVÁTH Zsuzsa: *egy városkép.* = Korunk, 4/38. p.
502. PÁL Sándor Attila: *Sebes.* = Székelyföld, 9/57. p.
503. PÁL Sándor Attila: *Szerelmi dal.* = Székelyföld, 9/56–57. p.
504. PAPP Attila Zsolt: *Rondó a barmincas aszszonyokról.* Bónuszrondó. = Helikon, szeptember 10. 9. p.
505. PAPP Attila Zsolt: *Rondó Jancsó Miklósnak.* = Helikon, szeptember 10. 9. p.
506. PAPP Attila Zsolt: *Rondó Sípós Katalinnak.* = Helikon, szeptember 10. 9. p.
507. PAPP-FÜR János: *beszélgetés a sötétben.* = Irodalmi Jelen, 10/53. p.
508. PAPP-FÜR János: *leltár után.* = Irodalmi Jelen, 10/54. p.
509. PAPP-FÜR János: *mély.* = Irodalmi Jelen, 10/54. p.
510. PAPP-FÜR János: *térelmény.* = Irodalmi Jelen, 10/52. p.
511. PARDI Anna: *Napló a lábtöről alatt.* = Lyukasóra, 2/20. p.
512. PASZTERKÓ Viktor: *Családi recept.* = Hid, 9/22–24. p.
513. PASZTERKÓ Viktor: *Franz Kafkának.* = Hid, 9/25. p.
514. PASZTERKÓ Viktor: *Hagyj fölönni!* = Hid, 9/22. p.
515. PASZTERKÓ Viktor: *Kecskerucfajtelőssz.* = Hid, 9/25. p.
516. PASZTERKÓ Viktor: *Röntgentérkép.* = Hid, 9/21. p.

517. PASZTERKÓ Viktor: *Sűrűmankó*. = Híd, 9/20. p.
518. PAYER Imre: *Csali*. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 14. p.
519. PAYER Imre: *Fauszt-droid*. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 14. p.
520. PAYER Imre: *Hörgi zokogva*. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 14. p.
521. PAYER Imre: *Nyári útinapló*. = Irodalmi Jelen, 10/35–36. p.
522. PAYER Imre: *Ünneptorzó*. = Pannon Tükör, 2/21. p.
523. PAYER Imre: *Van a városban egy utca*. = Pannon Tükör, 2/21. p.
524. PÉCSI Ilona: *Éhség*. = Napút, 6/126. p.
525. PÉCSI Ilona: *Szeretet*. = Napút, 6/126. p.
526. PÉCSI Ilona: *Szeretetéhség*. = Napút, 6/127. p.
527. PEER Krisztián: *Keserű pohár*. = Jelenkor, 10/1008. p.
528. PEER Krisztián: *Szucid póker*. = Jelenkor, 10/1007–1008. p.
529. PÉNTEK Imre: *Egy magányugdíjpénztárra*. = Vár, 4/29. p.
530. PÉNTEK Imre: *A feladat*. = Vár, 4/28. p.
531. PÉNTEK Imre: *Segešvári töredék*. = Vár, 4/27. p.
532. PÉNTEK Imre: *Valami elmaradt*. = Vár, 4/28. p.
533. PÉTER Márta: *(abogy robansz)*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 14. p.
534. PÉTER Márta: *állapot*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 14. p.
535. PÉTER Márta: *álmjárás*. a rendező. ámul. lábtól lábig. túri. apró madarak. posztmortális üzenet. összhang. szülés. majdnem. fényfehér. = Forrás, 9/18–23. p.
536. PÉTER Márta: *a járólény*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 14. p.
537. PÉTER Márta: *szökőpont*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 14. p.
538. PÉTER Márta: *(teste)*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 14. p.
539. PETŐCZ András: *A macska és a költő*. = Alföld, 9/32. p.
540. PETŐCZ András: *A macska távozása*. = Alföld, 9/32–33. p.
541. PETŐCZ András: *A macska a teraszon*. = Alföld, 9/31. p.
542. PETŐCZ András: *Tani-tani*. = Eső, 3/11. p.
543. PETRŐCZI Éva: *Prologus – egy ősbemutatóhoz*. = Vigilia, 10/771. p.
544. PILIZOTA Szandra: *Marga: Kudric pucér kísértete*. részletek. Az izsóvalagájú. Angyalcsináló. Sodrásba'. A tepszin. Megin' a pucér kísértet. = Várad, 10/40–45. p.
545. POBORAI Örs: *Háború A oldal*. = Híd, 9/9. p.
546. POBORAI Örs: *Hol a kakaó?* = Híd, 9/9. p.
547. POBORAI Örs: *Sötétedés után*. = Híd, 9/10. p.
548. POLGÁR Anikó: *Minitrója*. = Élet és Irodalom, október 14. 14. p.
549. POLGÁR Anikó: *Odüsszeusz-társas*. = Élet és Irodalom, október 14. 14. p.
550. POLLÁGH Péter: *56 parfümjé*. = Kortárs, 10/17. p.
551. POLLÁGH Péter: *Az Amisobokért*. = Élet és Irodalom, szeptember 9. 17. p.
552. POLLÁGH Péter: *A Dédi már megint októberkedik*. = Kortárs, 10/16. p.
553. POLLÁGH Péter: *Forradalmi fruttik*. (Öreg dressz). (A Felénél eltörték). (A Dédi számai). (Átnéz magamagán). = Tiszatáj, 10/3–4. p.
554. POLLÁGH Péter: *Kopó maci*. = Tiszatáj, 10/5. p.
555. POLLÁGH Péter: *Nem cukorkák*. = Tiszatáj, 10/4. p.
556. POLLÁGH Péter: *Őt és hat arcom van*. = Bárka, 5/31–32. p.
557. RADNAI István: *Domború*. = Vár, 4/42. p.
558. RADNÓTI Ádám: *Vízizri*. = Új Forrás, 7/56–58. p.
559. RATKÓ József: *Forradalmi napló*. = Magyar Napló, 10/24–25. p.
560. RÓNAI-BALÁZS Zoltán: *Türkizkék és indigó*. Nyitány. Miami Airport. First in the USA. Key Biscayne. First in Florida. Key Largo, pihenőhely. = Irodalmi Jelen, 9/9–12. p.
561. RÓZSÁSSY Barbara: *Beleszóbet*. = Lyukasóra, 1/3. p.
562. RÓZSÁSSY Barbara: *Évszakokról írni*. = Lyukasóra, 1/3. p.
563. RÓZSÁSSY Barbara: *Késbegy-élű csendben*. = Lyukasóra, 1/2. p.
564. RÓZSÁSSY Barbara: *Kórház*. = Lyukasóra, 1/2. p.
565. RÓZSÁSSY Barbara: *Sűrű, sötétlő kozmosz*. = Lyukasóra, 1/3. p.
566. RÓZSÁSSY Barbara: *Szólós*. = Lyukasóra, 1/3. p.
567. ROZSNYAI Ervin: *Ladányi kemencéje*. = Ezredvég, 5/71–72. p.
568. RUVÁ FARKAS Pál: *Testamentum*. = Lyukasóra, 2/48. p.
569. SAITOS Lajos: *Heródes testbeszéde*. = Confessio, 3/77. p.
570. SAITOS Lajos: *Por Isten szemében*. = Confessio, 3/77. p.
571. SAJÓ László: *Gyere vissza*. = Ezredvég, 5/76. p.

572. SAJÓ László: *Nekrológ*. = Ezredvég, 5/73–76. p.
573. SALLAI László: *kedvem felett*. = Várad, 5/28. p.
574. SALLAI László: *szótagra hívás*. = Várad, 5/27. p.
575. SÁNTA Gábor: *Közöny*. = Tiszatáj, 10/29. p.
576. SÁNTA Gábor: *Vita*. = Tiszatáj, 10/29. p.
577. SÁNTA Miriám: *Józan*. = Helikon, október 10. 12. p.
578. SÁNTA Miriám: *Színeket*. = Helikon, október 10. 12. p.
579. SÁNTA Miriám: *Tekintetváltozatok*. = Helikon, október 10. 12. p.
580. SÁRKÁNY Tímea: *vonat, kelet felé*. = Irodalmi Jelen, 9/54. p.
581. SCHEIN Gábor: *Ismeretlen vendég*. = Jelenkor, 9/855–856. p.
582. SCHEIN Gábor: *Negyvenhat év*. = Jelenkor, 9/855. p.
583. SÉBOR József: *Istenben boldogult B. Nagy Lászlónak*. = Lyukasóra, 2/31. p.
584. SERFFŐZŐ Krisztián: *laktóz*. = Kortárs, 9/5. p.
585. SIMAI Mihály: *Töredék 56 novemberéből*. = Bárka, 5/3–4. p.
586. SIMOR András: *Alexandrinok*. = Ezredvég, 5/68. p.
587. SIMOR András: *Dalocska*. = Ezredvég, 5/69. p.
588. SIMOR András: *Évátlanul*. = Ezredvég, 5/3. p.
589. SIMOR András: *Újra mondom*. = Ezredvég, 5/3. p.
590. SOMBART Dávid: *bálnalesen*. = Híd, 8/7. p.
591. SOMBART Dávid: *Nem te sodródsz*. = Híd, 8/8. p.
592. SOMBART Dávid: *rendületlenül*. = Híd, 8/7. p.
593. SOMOGYI Aranka: *Testmérettan*. (részletek). = Műút, 2/60. p.
594. SOMOS Béla: *Csak a szíved verjen!* = Kortárs, 10/19. p.
595. SOMOS Béla: *A keresztívűvő*. = Kortárs, 10/19–20. p.
596. SOMOS Béla: *Szégelytűk meztelenségünk*. = Kortárs, 10/18. p.
597. Soós József: *Eleven feszület*. = Pannon Tükör, 2/27. p.
598. Soós József: *Előtte fehér papír*. = Pannon Tükör, 2/27. p.
599. Soós József: *Széchényi Dáblingben*. = Pannon Tükör, 2/27. p.
600. SOPOTNIK Zoltán: *Csengey Dénes*. fa. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 17. p.
601. SOPOTNIK Zoltán: *Életmelír*. = Műút, 2/10. p.
602. SOPOTNIK Zoltán: *Lázár Ervin*. film. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 17. p.
603. SOPOTNIK Zoltán: *Lázár Ervin*. teremtő. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 17. p.
604. SZABÓ Imola Julianna: *A világ színe*. = Alföld, 9/14–20. p.
605. SZABÓ István: *Biztonsági öv*. = Híd, 9/7. p.
606. SZABÓ István: *Egy költőzésben*. = Híd, 9/8. p.
607. SZABÓ István: *Két part között*. = Híd, 9/7. p.
608. SZABÓ Magda: *Drága Dezső...* = Lyukasóra, 2/11. p.
609. SZABÓ T. Anna: *Belső mosoly*. = Alföld, 9/9–10. p.
610. SZABÓ T. Anna: *Róka*. = Alföld, 9/8–9. p.
611. SZABÓ T. Anna: *A vér dala*. = Alföld, 9/9. p.
612. SZAKOLCZY Lajos: *Vörös borban kéne lakni*. = Lyukasóra, 2/48. p.
613. SZÁLINGER Balázs: *Május*. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 14. p.
614. SZÁLINGER Balázs: *Megjöttek az ölyvek*. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 14. p.
615. SZÁLINGER Balázs: *A Várciorog vízészésnél*. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 14. p.
616. SZARKA István: *Ladányi-emlékparkban*. = Ezredvég, 5/70. p.
617. SZÁVA Csanád: *(abogy bétköznap)*. = Zempléni Múzsza, 3/75. p.
618. SZÁVA Csanád: *(majd jó lesz)*. = Zempléni Múzsza, 3/76. p.
619. SZEGEDI KOVÁCS György: *Imádkozásáska*. = Vár, 4/46. p.
620. SZELES Judit: *Eső*. = Alföld, 10/14–15. p.
621. SZELES Judit: *Maputo*. = Alföld, 10/15–16. p.
622. SZÉN Benjámín: *Halakat kergető hálók*. = Helikon, szeptember 25. 11. p.
623. SZÉN Benjámín: *Hiány*. = Helikon, szeptember 25. 11. p.
624. SZÉN Benjámín: *Az illuzionista*. = Helikon, szeptember 25. 11. p.
625. SZÉN Benjámín: *Tűlsérült*. = Helikon, szeptember 25. 11. p.
626. SZEPESI Attila: *Füst Milán Chopint játszik*. (barbár szonettek – részlet). Ördögsekér. Tükörszobák. Füst Milán Chopint játszik. Porfelhőben. Zakatolók. Fekete rókaprém. Jób könyve. Bütyök. Elefántcsont billentyűk. Sérült gyerekek otthona. Illés-napi zápor. = Kortárs, 10/3–6.
627. SZEPESI Attila: *Régi lator lantverők*. (Barbár szonettek). Varangyok, éji pillék. Ördögsekér. Trágár Balázs, Moldvai Mis-

- ka. Kard-ki-kard. Csörgő rézkarikák. Szaturnusz. Kajánkodó. = Székelyföld, 10/25–28. p.
628. SZIJJ Ferenc: *Különböző fények*. (Visszaforululás / Vesztelszky). = Tiszatáj, 9/3–5. p.
629. SZKÁROSI Endre: *Good gumí*. = Ex Symposion, 1/8. p.
630. SZOKOLAY Zoltán: *Két zsolozsma, összenőve*. = Forrás, 10/21–22. p.
631. SZOKOLAY Zoltán: *Szemtanú*. = Irodalmi Jelen, 10/23. p.
632. SZOLCSÁNYI Ákos: *Hallgat*. = Műút, 2/23. p.
633. SZOLCSÁNYI Ákos: *Hullik*. = Műút, 2/22. p.
634. SZOLIVA János: *Bujkálók*. = Pannon Tükör, 2/26. p.
635. SZOLIVA János: *Egy mozdulat*. = Pannon Tükör, 2/26. p.
636. SZOLIVA János: *Négysoros*. = Pannon Tükör, 2/26. p.
637. SZOLIVA János: *Olyan csönd*. = Pannon Tükör, 2/26. p.
638. SZŐKE Olivér: *Abszencia*. = Helikon, szeptember 25. 12. p.
639. SZŐKE Olivér: *As és kapar*. = Helikon, szeptember 25. 12. p.
640. SZŐKE Olivér: *Vakfolt*. = Helikon, szeptember 25. 12. p.
641. SZŐKE Olivér: *Végetneméretet*. = Helikon, szeptember 25. 12. p.
642. SZÖLLŐSI Mátyás: *C. jegyzeteiből*. (6.). (7.). (12.). = Élet és Irodalom, október 14. 17. p.
643. SZÖNYI Ferenc: *Zrínyi utolsó imája*. = Magyar Napló, 9/48–49. p.
644. SZURDI Panni: *déryné*. = Műút, 2/34. p.
645. SZUROMI Pál: *Dubrovnik*. = Vár, 4/54. p.
646. SZUROMI Pál: *...és Jób felel*. = Vár, 4/53. p.
647. SZUROMI Pál: *(tenger)*. = Vár, 4/53. p.
648. SZUROMI Pál: *a tenger arcai (1)*. = Vár, 4/53. p.
649. SZÜCS László: *Tüneteim*. = Várad, 5/26. p.
650. SZÜCS Noémi: *Fok-fokozat*. = Irodalmi Jelen, 10/118. p.
651. SZÜCS Noémi: *Harisnyafű*. = Irodalmi Jelen, 10/119. p.
652. SZÜCS Noémi: *Kopp-kopp*. = Irodalmi Jelen, 10/120. p.
653. SZÜCS Noémi: *Vadászidény*. = Irodalmi Jelen, 10/119. p.
654. SZÜK Balázs: *Bocsánatkérés*. = Vigilia, 10/764. p.
655. TÁBOR Ádám: *Cirkulus*. = Élet és Irodalom, október 21. 14. p.
656. TÁBOR Ádám: *jóban és rosszban*. = Élet és Irodalom, október 21. 14. p.
657. TÁBOR Ádám: *Nyárhatárzár*. = Élet és Irodalom, október 21. 14. p.
658. TÁBOR Ádám: *weöres bold*. = Élet és Irodalom, október 21. 14. p.
659. TAMÁS Dénes: *Rémegyszerű versek* 2. vers. nevelés. bizonyosság. apokalipszis. = Helikon, szeptember 25. 6. p.
660. TAMÁS Dorka: *Halálkeringő*. = Irodalmi Jelen, 9/140. p.
661. TAMÁS Dorka: *a lány, ha búsz*. = Irodalmi Jelen, 9/138. p.
662. TAMÁS Dorka: *Ophelia Budapesten járt*. = Irodalmi Jelen, 9/137. p.
663. TAMÁS Dorka: *Egy tragédia margójára*. = Irodalmi Jelen, 9/139. p.
664. TAMÁS Menyhért: *Tamási Áron hajnali imája*. = Magyar Napló, 10/36–37. p.
665. TAMÁSI OROSZ János: *Felszáradt könnyek Könyve*. A Mottó. A Borító. Az Impreszum. A Belív. Az Ajánlás. A Könyv. A Fülszöveg. = Múlt és Jövő, 3/10–11. p.
666. TARBAY Ede: *Szárnyas-oltár*. = Vigilia, 9/676. p.
667. TARBAY Ede: *Egy szó súlya*. = Vigilia, 9/676. p.
668. TATÁR Sándor: *Fobászfenyegetés*. = Műút, 2/28. p.
669. TATÁR Sándor: *Istápolj, ispotály!* = Műút, 2/29. p.
670. TATÁR Sándor: *Leköltözött a földre...* = Pannonhalmi Szemle, 1/79. p.
671. TERÉK Anna: *Feketeversek*. = Hid, 8/14–20. p.
672. TILLMANN Pentele: *Asylum*. = Napút, 6/123. p.
673. TILLMANN Pentele: *Félelem országútján*. = Napút, 6/123. p.
674. TILLMANN Pentele: *Paradoxon*. = Napút, 6/123. p.
675. TILLMANN Pentele: *Vajjonková...* = Napút, 6/123. p.
676. TILLMANN Pentele: *A varázsló tollából üzenem*. = Napút, 6/123. p.
677. TILLMANN Pentele: *Végso gondolat*. = Napút, 6/123. p.
678. TINKÓ Máté: *A kísértés kora*. = Zempléni Múza, 3/65. p.
679. TINKÓ Máté: *A semmieset kora*. = Zempléni Múza, 3/68. p.
680. TINKÓ Máté: *A távolságok kora*. = Zempléni Múza, 3/66. p.
681. TINKÓ Máté: *A távolságtartás kora*. = Zempléni Múza, 3/67. p.
682. TOKAI Tamás: *csöndnapló / három reggel*. = Vigilia, 10/769–770. p.

683. TORNAI József: *Én már akkor nem leszek*. = Lyukasóra, 2/47. p.
684. TORNAI József: *Enigma*. = Tekintet, 5/24. p.
685. TORNAI József: *Ezüstfarkas, fekete farkas*. = Forrás, 10/19–20. p.
686. TORNAI József: *Kulcstalan zárad titka*. = Tekintet, 5/25. p.
687. TORNAI József: *Megáldottan és átkozottan*. = Forrás, 10/18–19. p.
688. TORNAI József: *Mi a bölcsesség?* = Forrás, 10/18. p.
689. TOROCZKAY András: *Isten nem nagymama*. = Zempléni Múza, 3/69. p.
690. TOROCZKAY András: *Lesz idő, mikor nem engedik be a városba*. Vonalas füzet (2006 körül). = Zempléni Múza, 3/70. p.
691. TÓTH Ágnes: *Ágak*. = Várad, 10/20–21. p.
692. TÓTH Ágnes: *Aranykörök*. = Várad, 10/21. p.
693. TÓTH Ágnes: *Betonössz*. = Várad, 10/19. p.
694. TÓTH Ágnes: *Kék fű*. = Várad, 5/15. p.
695. TÓTH Ágnes: *Levelek álma*. = Várad, 10/21. p.
696. TÓTH Ágnes: *TE*. = Várad, 5/16. p.
697. TÓTH Ágnes: *Tenyér-párom*. = Várad, 10/20. p.
698. TÓTH Ágnes: *Zárójelben*. = Várad, 5/15. p.
699. TÓTH Éva: *Az első karácsony*. = Lyukasóra, 3/27. p.
700. TÓTH Éva: *Öregasszony mondja*. = Lyukasóra, 1/11. p.
701. TÓTH Éva: *Ungaretti egysoros*. = Lyukasóra, 1/11. p.
702. TÓTH Éva: *Üzenet*. = Lyukasóra, 1/11. p.
703. TÓTH Imre: *Hőfalak*. = Pannon Tükör, 2/35. p.
704. TÓTH Kinga, B.: *Csak én akarom*. = Zempléni Múza, 3/72. p.
705. TÓTH Kinga, B.: *Tükörkép*. = Zempléni Múza, 3/71. p.
706. TURBÓK Attila: *A father's legacy*. = Hitel, 10/66–68. p.
707. TURBÓK Attila: *Hittük, igaz volt – egyszeri*. = Hitel, 10/65–66. p.
708. TURBÓK Attila: *Szívóárványgömb úszó csónéje*. = Hitel, 10/69. p.
709. TURBULY Lilla: *Anyám kertje*. (mondóka éjszakára). = Mozgó Világ, 10/83. p.
710. TURBULY Lilla: *Eljékvő napok*. (részletek). = Mozgó Világ, 10/83. p.
711. TURBULY Lilla: *Ki*. = Alföld, 9/30. p.
712. TURBULY Lilla: *Konnektor*. = Alföld, 9/30. p.
713. TURBULY Lilla: *Korrózió*. = Pannon Tükör, 2/33. p.
714. TURBULY Lilla: *A macis bácsi*. = Alföld, 9/29–30. p.
715. TURBULY Lilla: *Szappan, szívacs*. = Alföld, 9/30. p.
716. TURCSÁNYI Péter: *A kereszttség hajnalán*. = Lyukasóra, 2/34. p.
717. UTASSY József: *Kis darázs*. = Lyukasóra, 2/27. p.
718. VAJDICS Anikó: *Nincs már*. = Új Forrás, 7/34. p.
719. VAJNA Ádám: *Kisállam*. = Zempléni Múza, 3/77. p.
720. VAJNA Ádám: *Méretek*. = Helikon, szeptember 10. 12. p.
721. VAJNA Ádám: *Nagyállam*. = Zempléni Múza, 3/78. p.
722. VAJNA Ádám: *Valahol otthon*. = Helikon, szeptember 10. 12. p.
723. VARGA László Edgár: *az isten több nem tesz rendet nálam*. = Helikon, október 25. 6. p.
724. VARGA László Edgár: *november*. (krúdynoszalgia). = Helikon, október 25. 6. p.
725. VARGA László Edgár: *shakespeare kolozsváron*. (vádirat). = Helikon, október 25. 6. p.
726. VÁRI FÁBIÁN László: *Szellembeszéd*. = Magyar Napló, 9/42–43. p.
727. VARRÓ Dániel: *A hitvesi költszet nehésgéiről*. = Jelenkor, 9/862–864. p.
728. VARRÓ Dániel: *Urbánus költő a virágoskertben*. virágének. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 17. p.
729. VAS István: *Armageddon*. = Lyukasóra, 2/5. p.
730. VAS Máté: *Folyam*. = Helikon, szeptember 10. 13. p.
731. VAS Máté: *Megálló*. = Helikon, szeptember 10. 13. p.
732. VAS Máté: *Nyertes alkat*. = Helikon, szeptember 10. 13. p.
733. VAS Máté: *Orákulum*. = Helikon, szeptember 10. 13. p.
734. VASADI Péter: *Én bizony nem*. = Vigilia, 9/670. p.
735. VASADI Péter: *Ha néha még szól*. = Vigilia, 9/669. p.
736. VASADI Péter: *Jön a sütétség*. = Lyukasóra, 3/3. p.
737. VASADI Péter: *A kíméletlen öröm*. = Lyukasóra, 3/3. p.
738. VASADI Péter: *Mozart karja*. = Lyukasóra, 3/3. p.
739. VASADI Péter: *Végidő*. = Lyukasóra, 3/3. p.

740. VASS Tibor: *MaRadnóta*. Az El, Kondor, pláza idejéből. = Magyar Műhely, 3/51–55. p.
741. VÁZSONYI Csilla: *Nyár*. = Hid, 9/11–13. p.
742. VÁZSONYI Csilla: *Ősz*. = Hid, 9/13–14. p.
743. VÁZSONYI Csilla: *Tavas*. = Hid, 9/11. p.
744. VÁZSONYI Csilla: *Tél*. = Hid, 9/14. p.
745. VÁZSONYI Csilla: *Újév*. = Hid, 9/14. p.
746. VÉCSEI Rita Andrea: *Évike*. = Élet és Irodalom, október 7. 14. p.
747. VÉCSEI Rita Andrea: *Fagyöngyág-lány*. = Műút, 2/61. p.
748. VÉCSEI Rita Andrea: *Testem idegen*. = Élet és Irodalom, október 7. 14. p.
749. VIDA Kamilla: *férfi még*. = Jelenkor, 10/1011–1012. p.
750. VIDA Kamilla: *gesztenyetaposók*. = Jelenkor, 10/1011. p.
751. VIDA Kamilla: *Lakosság*. = Műút, 2/30–31. p.
752. VISKY András: *Augustinus-apokrifok*. = Vigília, 10/743–744. p.
753. VÖRÖS István: *Ádám és Éva*. = Korunk, 8/97. p.
754. VÖRÖS István: *Elromlott játék*. = Pannon Tükör, 2/18–19. p.
755. VÖRÖS István: *Két embert...* = Pannon Tükör, 2/18. p.
756. VÖRÖS István: *A közös ismeretlen*. = Korunk, 8/99. p.
757. VÖRÖS István: *A méz*. = Korunk, 8/98. p.
758. VÖRÖS István: *Mi, az utókor*. = Korunk, 8/97. p.
759. VÖRÖS István: *Téveszmékkel élni*. = Pannon Tükör, 2/17–18. p.
760. VÖRÖS István: *Az üregiember*. = Korunk, 8/98–99. p.
761. WINKLER Ferenc: *a molnárpalí*. = Új Forrás, 7/92–93. p.
762. WIRTH Imre: *Az álom*. = Műút, 2/41. p.
763. WIRTH Imre: *Ellobbanó*. = Műút, 2/41. p.
764. WIRTH Imre: *Harsogó*. = Műút, 2/41. p.
765. WIRTH Imre: *Holt tér*. = Műút, 2/41. p.
766. WIRTH Imre: *A lebegés*. = Műút, 2/41. p.
767. WIRTH Imre: *Melhetünk*. = Műút, 2/41. p.
768. WIRTH Imre: *A sűrűség terjedő sávjában*. = Műút, 2/40. p.
769. ZALÁN Tibor: *Árvilágító tudatosság*. = Korunk, 9/3–4. p.
770. ZALÁN Tibor: *Az idő sakktablója*. = Jelenkor, 9/857–859. p.
771. ZÁVADA Péter: *Voluptas és curiositas*. = Élet és Irodalom, október 28. 17. p.
772. ZUDOR János: *Becsületértési per*. (alias Pándi). = Várad, 5/18. p.

773. ZUDOR János: *Gratulál a Pápa*. = Várad, 5/17–18. p.
774. ZUDOR János: *Groteszk születésnap*. = Várad, 5/19. p.
775. ZUDOR János: *Halálnap*. = Várad, 5/19. p.
776. ZUDOR János: *A vers önmagáért*. = Várad, 5/17. p.
777. ZSIRAI László: *Jelenlét*. = Vár, 4/45. p.

Rövidpróza

778. ÁGOSTON László, T.: *Pityus, az öreg haver*. = Ezredvég, 5/113–114. p.
779. ÁMBRUS Lajos: *A gyászszalag*. = Vár, 4/18–19. p.
780. BÁRDOS Pál: *Víz, kenyér, alma*, avagy a bonyolult történelem. = Tekintet, 5/13–17. p.
781. BECK Tamás: *Függőség*. = Élet és Irodalom, október 7. 15. p.
782. BENCSIK Gábor: *Üres papír*. = Irodalmi Jelen, 9/28–33. p.
783. BENDL Vera: *Aba, mint az oviban*. = Ex Symposion, 1/60–66. p.
784. BENE Zoltán: *New Szegezd rövid krónikája*. = Kortárs, 9/22–28. p.
785. BENE Zoltán: *Unalom*. = Pannon Tükör, 2/22–25. p.
786. BENEDEK Szabolcs: *Két remake*. Kosztolányi Dezső: Fürdés. Móricz Zsigmond: Tragédia. = Eső, 3/57–65. p.
787. BERKA Attila: *Sötétben*. = Jelenkor, 10/1031–1034. p.
788. BERTA Ádám: *„forgtják az arcom, mint egy elromlott fényképezőgépet”*. = Műút, 2/12–13. p.
789. BIHARI Csilla Rozália: *Nagypénteki tragédia*. = Helikon, október, 10. 10–11. p.
790. BODÓ Márta: *Testek a buszon*. = Várad, 9/19–20. p.
791. BOGDÁN Zsolt: *Péntek-történet*. = Korunk, 9/67–68. p.
792. BUBITS Tünde: *Egerszegi szonáta álomkra és emlékekre*. = Pannon Tükör, 2/36–39. p.
793. CELLER Kiss Tamás: *Egy esős időszak rövid története*. = Hid, 8/34–35. p.
794. CSENDER Levente: *Köpésnyire a múlttól*. = Magyar Napló, 10/54–55. p.
795. CSENDER Levente: *Sasfőka*. = Lyukasóra, 4/18–20. p.
796. CSERNE Klári: *Hogy kell írni*. = Ex Symposion, 1/54. p.
797. [DARVAS Ferenc] Szív Ernő: *Az egylélezetnyi tárcavers*. = Élet és Irodalom, október 28. 14. p.

798. [DARVAS Ferenc] Szív Ernő: *Egy kabát kisbeszéde*. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 14. p.
799. DÉRY Tibor: *Szerelem*. = Lyukasóra, 1/8–11. p.
800. DEZSŐ Anna: *Márton jubász*. = Ezredvég, 5/15–17. p.
801. DIMÉNY-HASZMANN Árpád: *Mástáncani-i napló*. 1917 áprilisában lejegyezte Végh Pál önkéntes hadnagy. = Székelyföld, 9/28–37. p.
802. DOBAI Lili: *Valahol másból*. = Vigília, 9/691–694. p.
803. DONCSEV Toso: *A barcelonai bóbér*. = Magyar Napló, 10/42. p.
804. ESZTERGÁLYOS Károly: *Vándorkedv, semmi egyéb*. = Élet és Irodalom, október 14. 16. p.
805. FÁBIÁN Tibor: *Ha választ a falu*. = Zempeleni Múzeum, 3/79–80. p.
806. FALUDI Ádám: *Restimesék*. Maller néni sarkház. Útjelző. Rosenkreutz és Thunderbird. = Irodalmi Jelen, 9/6–8. p.
807. FARKAS Balázs: *Tiszta sor*. = Pannon Tükör, 2/28–31. p.
808. FARKAS Csaba: *Két őszi kispróza*. Mondják, van ilyen. Felhőezüst képek. = Ezredvég, 5/4–6. p.
809. FEHÉR Miklós: *Az utolsó osztályfőnöki óra*. = Hid, 9/29–32. p.
810. FEKETE Gyula: *Mese a szabadságról*. = Lyukasóra, 2/33. p.
811. FENÁKEL Judit: *Félelem*. = Tekintet, 5/49–52. p.
812. FERDINANDY György: *Az első évek*. = Magyar Napló, 10/34–36. p.
813. FERDINANDY György: *Pianist – No kommunist*. = Bárka, 5/23–24. p.
814. FLÓRI Anna: *Rebeka*. = Ex Symposion, 1/74–77. p.
815. FORGÁCS Nóra Kinga: *Az elvesztett dolgok leltára*. = Ex Symposion, 1/72–73. p.
816. FRIDECZY Katalin: *A mi házunk*. = Élet és Irodalom, október 21. 16. p.
817. GÁL Soma: *Sármese*. = Új Forrás, 7/53–55. p.
818. GALSÁI Pongrác: *A mai ember*. = Lyukasóra, 2/34. p.
819. GARACZI László: *Baró*. = Műút, 2/4–5. p.
820. GARDOS Károly: *Három groteszk*. A Magyar Kommunista Bank születésének körülményei. A nagy büdös tühöz esete Máriaival és a késes nyüzüggével. A tollnok szar napja. = Ezredvég, 5/29–33. p.
821. GÁSPÁR Ferenc: *Sötét angyal*. = Irodalmi Jelen, 9/13–15. p.

822. GÉCZI János: *Egy metafora története*. = Élet és Irodalom, október 7. 15. p.
823. GERHES Gábor: *Amikor a bagoly sír*. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 16. p.
824. GYÓRI László: *Egy szövegabszabsz snittjei*. = Forrás, 10/9–17. p.
825. GYÓRI László: *Zarándok idő*. = Élet és Irodalom, szeptember 9. 16. p.
826. HAJÓS Eszter: *A hegyoldalról ide sőt a Nap*. = Várad, 9/24–26. p.
827. HAJÓS Eszter: *Válaszd ki magad*. = Várad, 9/26–28. p.
828. HALMAI Róbert: *Nagyapám*. = Új Forrás, 7/45–52. p.
829. HÁY János: *Csak azzal*. = Élet és Irodalom, október 28. 15. p.
830. HERNYÁK Zsóka: *Bálnák*. = Hid, 9/26–28. p.
831. HERNYÁK Zsóka: *(Be)épülés*. Vak Béla. Péter tája. Reszós búcsúja. Péter beépül. = Ex Symposion, 1/52–53. p.
832. HORVÁTH Benji: *Kedves Olvasó*. = Helikon, október 10. 13. p.
833. IRCSIK Vilmos: *A kontingens*. = Magyar Napló, 9/44–47. p.
834. ISTÓK Anna: *Csak neve volt*. = Irodalmi Jelen, 9/24–26. p.
835. JÁMBOR Judit: *Hic fuit*. = Kortárs, 10/21–29. p.
836. JÁMBORNÉ BALOGH Tünde: *Piros hajnal basad*. = Magyar Napló, 9/33–36. p.
837. JÁNOSI Vivien: *Dógszag*. = Korunk, 5/43–44. p.
838. JÁNOSI Vivien: *(késik...)* = Korunk, 5/42–43. p.
839. JÁNOSI Vivien: *(Az utcaseprők...)* = Korunk, 5/42. p.
840. [Jász Attila] CSENDES TOLL: *A molnárpalí*. Avagy levél a Teremtőnek. = Új Forrás, 7/94–95. p.
841. JOCK Evelin: *Csak a fele*. = Várad, 10/33. p.
842. JOCK Evelin: *Feszítvél*. = Várad, 10/36. p.
843. JOCK Evelin: *Hiba*. = Várad, 10/33–34. p.
844. JOCK Evelin: *Ugyanúgy, ugyanazért*. = Várad, 10/35. p.
845. JOCK Evelin: *Világévez-e?-t*. = Várad, 10/35–36. p.
846. JÓKAI Anna: *Magyaróra*. = Lyukasóra, 4/14. p.
847. JÓZSA Péter: *Fapapucs és dávjágitár*. Képzletbeli filmkockák 1956-ból. = Bárka, 5/33–37. p.
848. KÁCSOR Zsolt: *Magyarország története*. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 15. p.
849. KÁDÁR Hanga: *Apám leánya*. = Helikon, szeptember 10. 10–12. p.

850. KÁNTOR Lajos: *Kutyavilág a Mikes Kelemen utcában*. Jelentés irodalomközelből. Két lábon járt. Magasugró bajnok. Princ és Gonzó kalandjai. A szabaduló művész. Rákóczi úti rágadás. = Korunk, 9/41–44. p.
851. KECÖLI K. Gergő: *Bé lakodalm*. = Élet és Irodalom, szeptember 2. 16. p.
852. KEMÉNYFI Gábor: *Meg kellett történnie*. = Magyar Napló, 9/37–41. p.
853. KESZTHELYI György: *Napló*. = Várad, 5/22–23. p.
854. KESZTHELYI György: *Suttogva a csatáren*. = Várad, 5/20–21. p.
855. KOCSCS Árpád: *Filemon és Baucisz*. = Híd, 8/36–39. p.
856. KORNIS Mihály: *Apa meg fog balni*. Mielőtt. Hozzá. Meg kell keresnünk az Apát. = Műút, 2/54–59. p.
857. KÖRÖSSI P. József: *Feldobom az angyalomat*. = Élet és Irodalom, október 7. 16. p.
858. KULIN Borbála: *Húsvét a születési tömbben*. (Három történet). (Baby on board). (A lány a szomszéd szobából). (Programozott születés). = Élet és Irodalom, szeptember 16. 16. p.
859. KUN Árpád: *Megint hazaváru*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 15. p.
860. KÜRTI László: *Láncfűrész és a hangyák*. = Élet és Irodalom, október 21. 15. p.
861. LÁSZLÓ Noémi: *Hiába*. = Helikon, szeptember 10. 1. p.
862. LÁZÁR Ervin: *Sapkarözsza*. = Lyukasóra, 2/17. p.
863. LÉNÁRT Árpád, B.: *A kameleon*. = Ezredvég, 5/25–27. p.
864. LOKODI Imre: *Nekuláj almája*. Naplórészletek. = Székelyföld, 9/38–55. p.
865. MADARAS Péter: *Kutyák, emberek, csillagok*. = Korunk, 9/14–20. p.
866. MAGYAR László András: *A Schleuniger-rejtély*. = Jelenkor, 9/888–892. p.
867. MARAFKÓ László: *A gyónás*. = Tekintet, 5/18–23. p.
868. MARNO János: *Ha úgy nézed*. „A kövöndeg megvárakoztatása”. = Élet és Irodalom, szeptember 9. 15. p.
869. MAROS András: *Istambul*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 16. p.
870. MÁRTON Evelin: *Csen csenbasi*. = Helikon, szeptember 25. 7–9. p.
871. MÁRTON László: *Olvadás*. = Bárka, 5/17–20. p.
872. MATKOVICH Ilona: *Csillebérc*. = Élet és Irodalom, szeptember 2. 16. p.
873. MÁTYÁS Zsolt Imre: *A Keesh szigete*. = Várad, 10/7–10. p.
874. MÉCS Anna: *Évforduló*. = Ex Symposion, 1/67. p.
875. MEDGYESI Emese: *Tacet*. = Helikon, október 10. 15–16. p.
876. MEDGYESSY Éva, B.: *Etűd*. = Irodalmi Jelen, 10/5–9. p.
877. MIKA Gabriella: *A gyilkos*. = Ezredvég, 5/7–10. p.
878. MOLNÁR Erzsébet: *Poloska*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 10. p.
879. MOLNÁR Miklós: *Fülkeforradalom*. = Élet és Irodalom, október 21. 16. p.
880. MURÁNYI Sándor Olivér: *Migránsok*. = Forrás, 9/30–31. p.
881. NAGY ABONYI Dávid: *Fények árnyéka*. = Híd, 8/45–46. p.
882. NAGY ABONYI Dávid: *Tértelen megtört tér*. = Híd, 8/48–49. p.
883. NAGY ABONYI Dávid: *Tértelen tér*. = Híd, 8/46–48. p.
884. NÉMETH Ákos: *Romantika*. = Élet és Irodalom, szeptember 9. 16. p.
885. NÓGRÁDI Gábor: *Megfelel Jézusnak*. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 16. p.
886. NOMÁD FÖLDI László: *Pszicho*. = Élet és Irodalom, október 28. 16. p.
887. NYÍRI Katalin: *Akik nem emlékeznek*. = Irodalmi Jelen, 10/37–42. p.
888. OZSVÁTH Zsuzsa: *Édesség*. = Helikon, szeptember 25. 10. p.
889. OZSVÁTH Zsuzsa: *Klisé*. = Helikon, szeptember 25. 10. p.
890. PALÁDI Zsolt: *Kisabzsurdok*. Váratlan fordulat. Szabadságot Svájenak! = Ezredvég, 5/34. p.
891. PAPP Sándor Zsigmond: *Bezzeg*. = Élet és Irodalom, október 14. 14. p.
892. PAPP Sándor Zsigmond: *Utazás*. = Élet és Irodalom, szeptember 9. 14. p.
893. PIKÓ Sándor: *A ház ura*. = Irodalmi Jelen, 10/30–34. p.
894. PLÓTÁR Noémi: *Emese története*. = Új Forrás, 7/41–43. p.
895. POLGÁR Vera: *A csúson*. = Irodalmi Jelen, 10/18–22. p.
896. SÁNTHA József: *Béla, aki Pista szeretett volna lenni*. = Tiszatáj, 9/6–16. p.
897. SÁNTHA József: *Kaluzs a répföldön*. = Műút, 2/24–27. p.
898. SCHREINER Dénes: *Ölötté*. = Tiszatáj, 9/34–39. p.
899. SEBESTYÉN Péter: *Tóni*. = Irodalmi Jelen, 10/11–14. p.
900. SELYEM Zsuzsa: *Egy demokrata érzelmű paneltacsó följegyzéseiből*. Hol lakom. A Rét.

- Balhék. Tánc. A többi kutya. Kóbor testvéreim. = Korunk, 9/47–49. p.
901. SIRBIK Attila: *Kitömtöt angyal*. Feljegyzések egy soha el nem készülő dokumentumfilmhez. = Élet és Irodalom, október 28. 16. p.
902. SOMOGYI Feri: *Betyár*. = Irodalmi Jelen, 10/45–48. p.
903. SPIRÓ György: *Somma sommárum*, egyéni képviselői törvényjavaslat az ügyintézés korszerűsítéséről. = Élet és Irodalom, október 28. 15. p.
904. SZABÓ R. Ádám: *Vasárnap*. = Helikon, október 25. 11. p.
905. SZAKONYI Károly: *Lenin titkos naplója*. = Lyukasóra, 2/14–15. p.
906. SZAKONYI Károly: *Még egy álomirodalom*. = Lyukasóra, 2/29. p.
907. SZAMOS MARIANN: *Lehetne*. = Várad, 5/29. p.
908. SZATHMÁRI István: *A Boráros tér*. = Alföld, 10/8–11. p.
909. SZATHMÁRI István: *Az örömvölgy utca*. = Tiszatáj, 9/21–25. p.
910. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Laterna magica*. = Magyar Napló, 9/50–51. p.
911. SZEKRENYES Miklós: *Ötvenhatvan*. = Műút, 2/11. p.
912. SZELES Réka: *Fecskefátéc*. = Híd, 8/52–57. p.
913. SZELES Réka: *Moriszkók*. = Híd, 8/50–52. p.
914. SZILÁGYI Erzsébet: *Egy boldog asszony*. = Ezredvég, 5/13–14. p.
915. SZOMBATI István: *Mikor fogtok pótvizsgáznai?* Pubi mementója. Mit mondott Petőfi? = Várad, 10/28–32. p.
916. SZÜCS Katalin: *A Kis Herceg visszatér*. Üzenet Antoine de Saint-Exupérynek, ahogy megígértém. = Vár, 4/30–38. p.
917. SZVOREN Edina: *Szeretnék mondani valamit az életemről*. = Jelenkor, 10/977–983. p.
918. TAKÁCS Zsuzsa: *Kibálni esélyes*. = Élet és Irodalom, október 21. 14. p.
919. TAKÁCS Zsuzsa: *Múlt század*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 14. p.
920. TALLÉR Edina: *Come along boy!* = Műút, 2/14–15. p.
921. TAMÁS Kincső: *A toll*. = Helikon, október 25. 14–15. p.
922. TÉREY János: *Szűzúti révnél*. = Élet és Irodalom, október 21. 15. p.
923. TILLMANN Ármán: *Rítusok*. = Ex Symposion, 1/57. p.
924. TÓTH Ágnes: *A herceg*. = Várad, 5/12–15. p.
925. TÓTH Ágnes: *Kapaszkodom*. = Várad, 10/22–23. p.
926. TÓTH Ágnes: *Tavaszi túra*. = Várad, 5/9–12. p.
927. TÓTH Ágnes: *A titokzatos esőjelző*. = Várad, 10/23–24. p.
928. TÓTH B. Judit: *Menekülés*. = Élet és Irodalom, szeptember 16. 15. p.
929. TÓTH Krisztina: *Hírbozó*. = Jelenkor, 9/869–874. p.
930. TÖMÖR Ákos: *A pokol keresztzetőzése*. = Bárka, 5/46–48. p.
931. TRENKA Csaba Gábor: *Zora és a Lagrange-pont*. = Irodalmi Jelen, 9/35–42. p.
932. TÜRRI Bertalan: *Az özvegy*. = Ezredvég, 5/19–24. p.
933. URBÁN Péter: *Óra és kenyér*. = Hitel, 10/58–64. p.
934. VAJDA Anna Noémi: *Hámozottak*. = Székelyföld, 9/8–27. p.
935. VAJDA Anna Noémi: *Hátha*. = Hitel, 9/46–58. p.
936. VÁNYAI FEHÉR József: *Erikával a Cirkalónál*. = Bárka, 5/27–30. p.
937. VÁRADI Ibolya: *Március 15-i jövőkép*. Szabadság, szerelem. = Hid, 9/39–43. p.
938. VÁRADI NAGY Pál: *A túra*. = Helikon, október 10. 14. p.
939. VARGA Gábor: *A Rattus-szindróma*. = Várad, 9/34–43. p.
940. VATHY Zsuzsa: *Ki nevet a végén?* = Lyukasóra, 4/38–39. p.
941. VERES Péter: *Munka közben*. = Lyukasóra, 3/13–14. p.
942. VONNÁK Diána: *En itt vagyok, te hol vagy*. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 16. p.
943. WEHNER Tibor: *Andergrand*. = Magyar Műhely, 3/7–8. p.
944. WEHNER Tibor: *Anyagszere-ügyek*. = Magyar Műhely, 3/9–10. p.
945. WEHNER Tibor: *A kényszeres*. = Magyar Műhely, 3/10–11. p.
946. WEHNER Tibor: *Merevedések (Pubertáns)*. = Magyar Műhely, 3/9. p.
947. WEHNER Tibor: *Tudott dolgok*. = Magyar Műhely, 3/8. p.
948. ZELEI Miklós: *Egy csikk búcsúszavai*. = Forrás, 9/29. p.
949. ZELEI Miklós: *Halálpróba*. = Forrás, 9/24. p.
950. ZELEI Miklós: *Kabátátültetés*. = Forrás, 9/25. p.
951. ZELEI Miklós: *Kamionos, 2016. január*. = Forrás, 9/27–28. p.
952. ZELEI Miklós: *Kolbászfeszt*. = Forrás, 9/28–29. p.
953. ZELEI Miklós: *A Mester*. = Forrás, 9/26. p.
954. ZELEI Miklós: *Szabad tudós merülés*. = Forrás, 9/24–25. p.

955. ZELEI Miklós: *Szegény Magidovics*. = Forrás, 9/26–27. p.
956. ZENGŐ Zoltán: *A hosszú út*. = Irodalmi Jelen, 10/24–28. p.
957. ZENTAI Eta: *A cukor*. = Irodalmi Jelen, 9/18–21. p.
958. ZSUPOS Norbert: *Gyűrődések*. = Műút, 2/44–45. p.

Hosszúpróza

959. ALBERT Gábor: *Egy Magányos Merénylő elmékedéseiből*. (részlet). = Kortárs, 10/7–13. p.
960. BARLOG Károly: *Kovács Istenke álmodik*. [Regényrészlet]. = Híd, 9/33–38. p.
961. BERKA Attila: *„A bálbesék meg a hülyék”*. Regényrészlet – Anatómia IX. 1–3. = Irodalmi Jelen, 9/47–53. p.
962. BOGDÁN László: *Az év utolsó napja*. [Regényrészlet – A katona és a démon]. = Kortárs, 9/6–18. p.
963. GERLÓCZY Márton: *Elvonókúra*. [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 9/65–70. p.
964. GRENDEL Lajos: *Bukott anyalok*. [Regényrészlet]. = Forrás, 9/10–17. p.
965. HAKLIK Tamás: *Az ébredés*. Ami nem öl meg... – Sipos Zoltán Nyitra igaz története – regényrészlet. = Vár, 4/22–25. p.
966. HARTAY Csaba: *Hullaboratolás*. [Regényrészlet]. = Alföld, 9/21–26. p.
967. KÁCSOR Zsolt: *A Stegfried-monológok*. [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 10/85–93. p.
968. KASZÁS Máté: *Ha te mondd, Jenőke!...* (Fekáliában, sej). Rózsa-titok 2. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 9/893–902. p.
969. KONRÁD György: *Szerencsejáték*. (A dolog megvár). (Hol vannak már azok a nők?). (Mi magunk is a képzelet művei vagyunk). (Tökéletlenek vagyunk). (Veszélyes füstkarikák). (Legyél játékmester). = Élet és Irodalom, szeptember 30. 15. p.
970. LAKATOS István: *Oraverzum: Légió*. [Regényrészlet]. = Alföld, 9/11–13. p.
971. LÓRINCZ György: *Bés fölött a Hargitát...* [Regényrészlet]. = Korunk, 9/78–82. p.
972. MEZEY Katalin: *Három levél*. [Regényrészlet – Levelek hazá]. = Magyar Napló, 10/27–31. p.
973. OLÁH Máttyás László: *Hidegbéke (1)*. = Élet és Irodalom, október 7. 16. p.
974. ORAVECZ Imre: *Ókontri*. [Regényrészlet]. = Élet és Irodalom, október 14. 15. p.
975. ORAVECZ Imre: *Ókontri*. [Regényrészlet]. = Székelyföld, 10/5–17. p.

976. PAPP Sándor Zsigmond: *Trianon, a kis kurva*. Részlet a Gyűlölet munkacímű regényből. = Jelenkor, 9/875–887. p.
977. SÁNDOR Iván: *Amiképpen annak előtte és azóta is*. 3. (regényrészlet). = Tiszatáj, 10/40–47. p.
978. SIMON Bettina: *A boldog semmi*. regényrészlet. = Ex Symposion, 1/68–70. p.
979. SPIRÓ György: *Ötödikes tankönyv*. Ország-tudományi ismeretek az ált. iskolák 5-ik osztálya számára 2016. Tervezet. Részletek. = Élet és Irodalom, szeptember 23. 15. p.
980. SZABÓ R. Ádám: *Szappanbuborékok*. [Regényrészlet]. = Korunk, 5/61–63. p.
981. SZÁRAZ Miklós György: *Apám darabokban*. A kézmosás. Á feljelentő. [Regényrészlet – Apám darabokban]. = Lyukasóra, 4/14–15. p.
982. SZÁVAI Géza: *Férfi a csúcson*. Makámszútra. [Regényrészlet]. = Székelyföld, 10/35–41. p.
983. SZEMETHY Orsi: *Éjszakai műszak*. [Regényrészlet – Következő megálló: a Boldogság]. = Tekintet, 5/24–42. p.
984. TAMÁS Kincső: *Ezeregyféhér kavics, avagy egy boldog szerelem története*. (regény, részletek). A másik szerelem. Jaj, szívem! = Várad, 9/9–13. p.
985. ÜRMÖS Attila: *Körbinta*. [Regényrészlet]. = Vigilia, 10/765–767. p.
986. VÖRÖS István: *Üvöltés Hajdúkémbridzsenben*. Riportok a szebb jövőből 9. = Élet és Irodalom, szeptember 2. 14. p.
987. VÖRÖS István: *Üvöltés Hajdúkémbridzsenben*. Riportok a szebb jövőből 9. = Élet és Irodalom, szeptember 30. 14. p.
988. VÖRÖS István: *Nostradamus nemet mond Brüsszelnek*. Riportok a szebb jövőből 10. = Élet és Irodalom, október 7. 14. p.
989. ZALÁN Tibor: *Papírváros 4/2*. = Élet és Irodalom, szeptember 2. 15. p.

Átmeneti műfajok

990. KOMÁROMI Dóra: *Kapcsolat két útásban*. Mobilnovella. = Híd, 8/40–44. p.
991. ZRÍNYI Miklós: *Obsidionis Szigetana*. [Szigeti veszedelem]. Pars secunda. [második rész]. (részlet). = Magyar Napló, 9/28–29. p.
992. ZRÍNYI Miklós: *A török ifjú éneke*. (Szigeti veszedelem, III. ének, 30–39.). = Napút, 6/89–90. p.

Kevert műfajok

993. BENEDEK Miklós: *A téren*. [Triptichon]. = Híd, 8/29–33. p.
994. BOROS Kinga, CZIKÓ Juliánna, DÁLNOKY Csilla, KOZMA Attila: *Terminus*. Színház a szül(et)ésről. = Látó, 8–9/131–148. p.
995. NAGY Ildikó Noémi: *LACZI + NINI*. = Műút, 2/6–7. p.
996. POGÁNY László: [cím nélkül]. [Képvers Keszthelyi Rezső szövegére]. = Ex Symposion, 1/36. p.
997. POGÁNY László: [cím nélkül]. [Képvers Keszthelyi Rezső szövegére]. = Ex Symposion, 1/40. p.
998. POGÁNY László: [cím nélkül]. [Két képvers Keszthelyi Rezső szövegére]. = Ex Symposion, 1/hátsó belső borító.

Közönség előtti előadásra szánt művek

999. FALUSI Márton: *Szélfúttá levél*. Jelenetek Mensáros László forradalmából. = Hítel, 10/4–35. p.

1000. KÖTŐ Áron: *Osztály*. = Látó, 8–9/190–219. p.
1001. RÓBERT Júlia: *3050 gramm*. A Káva Kulturális Műhely részvevő színházi előadásainak szövegkönyve. = Látó, 8–9/5–33. p.

Irodalmi képregények

1002. KOÓS István: *A Leviatán*. (részletek). Ötödik fejezet. A ragyogó tisztás. Kilencedik fejezet. Babel bukása. = Műút, 2/147–160. p.
1003. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *A józanodás állomásai*. = Helikon, október 10. 22. p.
1004. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Költözés előtt*. = Helikon, szeptember 25. 22. p.
1005. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Megemlékezések*. = Helikon, október 25. 22. p.
1006. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Reggelfelé a Dolmán*. = Helikon, szeptember 10. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

DEMUS ZSÓFIA (1989) kritikus, a Pécsi Tudományegyetem doktorandája

HERMANN VERONIKA (1986) irodalomtörténész, az ELTE oktatója

KESZEG ANNA (1981) kultúrakutató, a Debreceni és a Babeş-Bolyai Tudományegyetem oktatója

MADARÁSZ GERGELY (1977) képzőművész, képregényrajzoló

PETHŐ ANITA (1980) szerkesztő, kritikus

POGÁNY ESZTER (1991) kritikus

SERES LILI HANNA (1993) költő, kritikus

SIMONOVICS ILDIKÓ (1970) divattörténész, muzeológus

SZEKERES NIKOLETT (1978) szerkesztő, kritikus

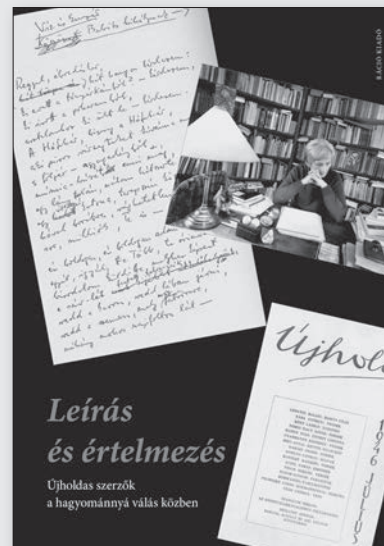
TINKÓ MÁTÉ (1988) költő, kritikus, szerkesztő

ZAHORJÁN IVETT (1989) médiaszakértő, kulturális újságíró

Leírás és értelmezés

Újholdas szerzők a hagyományválaszás közben

2016, 492 oldal, 3900 Ft

A Nemes Nagy Ágnes halála után negyedszázaddal összeállított kötet tanulmányai tovább bővítik a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárának tulajdonában lévő, az Újhold folyóirat szerzőihez kapcsolódó szövegek vizsgálatát a filológiai, illetve az irodalomtudományi szempontok alkalmazásával. A sorozat két előző darabjában tárgyalt szerzők mellé itt felsorakozik Pilinszky János és Mándy Iván is, teljesebbé téve az újholdasok műveinek, illetve azok interpretációjának megismerését. Míg a Pilinszky testábrázolásával kapcsolatos írás a gazdag értelmezői hagyományral rendelkező versek újraolvasására törekszik, addig a Mándy tárgyalóban kevésbé ismert novellák felidézésére kerül sor. A költészet, ahogy az eddigiekben, e gyűjteményben is hangsúlyosabb, de Nemes Nagy Ágnes egyik fontos esszéjéről és verseinek kiadástörténetéről ugyancsak szó esik. Két tanulmány olvasható Lakatos István lírájáról: az egyik a politika és az irodalom viszonyát, Lakatos 1956-ot megelőző és a forradalom alatti tevékenységét dolgozza fel, a másik pedig megmutatja hosszabb versciklusa keletkezéstörténetének bevonásával a személyes élmény tárgyiasított irodalommal alakulását. A kötet második, nagyobb egysége szöveggöndöröket tartalmaz. Kuriózum Nemes Nagy Ágnes Babits Mihályról szóló, bőséges magyarázó jegyzetanyaggal ellátott színpadi játékának közlése, amely megerősíti Babits újholdasokra gyakorolt hatását. Ezt követi Lengyel Balázs korábban csak folyóiratok oldalain megjelent, 1950 előtti kritikáinak, esszéinek sorozata. A kötetet Pilinszky János műveinek és befogadásának reprezentatív bibliográfiája zárja, amely a 2001-ben megjelent előző gyűjtést egészíti ki, azt kiterjesztve a 2015. év végéig.

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható a kiadó szerkesztőségében: Ráció Kiadó • 1072 Budapest, Akácfa utca 20.
tel.: (1) 321-8023 • fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

Szeretettel várja az érdeklődőket
a kápolnásnyéki
Halász Gedeon Központ

- kiállítások
- konferenciák
- koncertek
- bérelhető terek és termek

Velencei-tavi Kistérségért
Alapítvány

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc utca 10.
level@vтка.hu

A Halász Gedeon Központ

első kiállítása:

*A 65 éves MKB Bank gyűjteménye
a 200 éves kastélyban*

HALÁSZ
GEDEON
KÖZPONT

Megtekinthető:

2016. június 28. — 2016. december 31.

keddtől vasárnapig
10–18 óráig

A belépők ára:

Teljes árú: **800,- Ft**

Kedvezményes és 14 év alatt: **400,- Ft**

Kápolnásnyék,
Deák Ferenc
utca 10.
Halász-kastély

ISSN 1585-3829

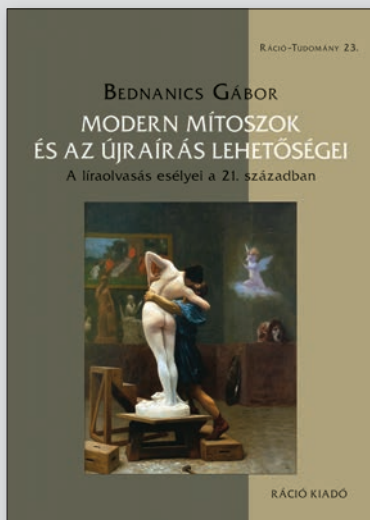
9 771585 382140

Ára: 600 Ft

A RÁCIÓ KIADÓ KÖTETEIBŐL

A kötetek megrendelhetők vagy kedvezményesen megvásárolhatók
a kiadó szerkesztőségében: • 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • tel.: (1) 321-8023
fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu